

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦ. ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΩΝ ΧΩΡΟ-
ΕΔΑΦΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ
ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ**

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ: ΣΙΩΤΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Δ. ΓΟΥΣΙΟΣ

ΒΟΛΟΣ Σεπτέμβριος 2000

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα πρώτα από όλα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, για την ηθική, ψυχολογική και οικονομική στήριξη που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου και για την οποιοδήποτε κόστους βοήθεια που μου παρείχαν για την υλοποίηση της προσπάθειάς μου.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους αυτούς, που μου παρείχαν οικειοθελώς τη βοήθεια τους για τη συλλογή των στοιχείων, καθώς και για τις πληροφορίες τις οποίες παρείχαν, σχετικά με την περιοχή, τα προβλήματα της αλλά και τρόπους αντιμετώπισης τους.

Τέλος, ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Δημήτρη Γούσιο, για την καθοδήγηση, τις συμβουλές και τη βοήθεια που μου παρείχε, καθ'όλη τη διάρκεια της εργασίας, χωρίς την οποία η διεκπεραίωση αυτής της διπλωματικής θα ήταν αδύνατη.

Βόλος, Σεπτέμβριος 2000
Με εκτίμηση
Σιώτος Ενάγγελος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	3
1. Μεθοδολογία	3
2. Πεδίο Έρευνας	4
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	7
Οι ορεινές περιοχές στην Ελλάδα	7
Τα χαρακτηριστικά του ορεινού χώρου	7
Διοικητική διαίρεση και χωρική συνοχή των γεωγραφικών ενοτήτων	10
Νέο χωρικό πλαίσιο ανάπτυξης	11
Άξονες Χωροταξικής Πολιτικής για τις ορεινές Περιοχές	11
ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	13
2.1 Γεωλογία - Γεωμορφολογία - Φυσιογραφία	13
2.1.1 Γεωλογία	13
2.1.2 Γεωμορφολογία - Φυσιογραφία	13
2.2 Κλίμα	14
2.3 Έδαφος	15
2.3.1 Υδρολογική συγκρότηση	16
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ-ΕΡΕΥΝΑ	18
3.1 Ιστορικοί Χρόνοι	18
3.2 Τουρκοκρατία	19
3.3 Ο Πόλεμος του 1940	20
3.4 Η Αντίσταση	21
3.5 Εμφύλιος	21
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	22
4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά	22
4.2 Πληθυσμιακή εξέλιξη	22
4.3 Ηλικιακή Κατανομή	23
4.4 Αναλυτική αξιολόγηση της πληθυσμιακής εξέλιξης	23
ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	25
5.1. Οικιστική δομή, καθεστώς και χρήσεις γης	25
5.2. Οικιστικό δίκτυο	25
5.3. Οικιστική πολιτική	26
5.4. Χρήσεις γης	26
5.5. Οικιστική δομή – Χαρακτηριστικά οικισμών	28

ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	30
6.1 Τεχνική υποδομή	30
6.1.1 Ύδρευση	30
6.1.2 Άρδευση	30
6.1.3. Αποχέτευση	31
6.1.4. Αποκομιδή και διάθεση απορριμμάτων	31
6.1.5. Ηλεκτροδότηση	31
6.1.6. Τηλεφωνικό δίκτυο	31
6.2. Περιβαλλοντικά προβλήματα	32
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΟΜΗ	34
7.1. Γεωργία	34
7.2. Κτηνοτροφία	36
7.3. Δάση	39
7.3.1 Δασική παραγωγή	40
7.4 Δευτερογενής τομέας παραγωγής	41
7.4.1 Παραγωγική δομή του δευτερογενούς τομέα	41
7.4.2. Αύξοντες και φθίνοντες κλάδοι του δευτερογενούς τομέα	41
7.5. Τριτογενής τομέας παραγωγής	41
7.5.1 Παραγωγική δομή του τριτογενούς τομέα	42
7.5.2 Αύξοντες και φθίνοντες κλάδοι του τριτογενή τομέα	42
7.6. Τουρισμός	42
7.6.1. Γενικά	42
7.6.2. Τουριστική υποδομή	43
7.6.3. Προσδιορισμός ζωνών τουριστικής ανάπτυξης	44
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	50
8.1. Εργατικό δυναμικό	50
8.1.1. Γενικά	50
8.1.2. Ενεργός πληθυσμός	50
8.1.3. Αγορά εργασίας	51
8.1.4. Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα	51
8.2. Εκτιμήσεις για την περιοχή μελέτης	51
ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ	53
9.1. Οδικό δίκτυο – χερσαίες συγκοινωνίες	53
9.2. Γενικά	55
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ –ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ - ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ	58
10.1. Κοινωνική υποδομή	58
10.1.1 Εκπαίδευση	58
10.1.2 Υγεία	59
10.2 Διαθέσιμο Τοπικό/Περιφερειακό Δυναμικό Ανάπτυξης.	60
10.2.1 Νομαρχιακή-Τοπική Αυτοδιοίκηση	60
10.2.2 Περιφερειακή Διοίκηση – Κρατικές Υπηρεσίες	60
10.2.3. Συνεταιρισμοί	60
10.3. Πολιτιστική δραστηριότητα	62
10.3.1. Πολιτιστική υποδομή	62
10.3.2 Αθλητισμός	63
10.4. Μνημεία-Φυσικά αξιοθέατα	63

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ	72
11.1 Το Επαρχείο Τζουμέρκων	72
11.1.1 Η ίδρυση και η λειτουργία του επαρχείου	72
11.1.2. Οι δήμοι της επαρχίας Τζουμέρκων	72
11.1.3. Πληθυσμιακή εξέλιξη των δήμων	74
11.1.4. Ανάλυση της πληθυσμιακής εξέλιξης	74
11.1.5. Δημόσιες υπηρεσίες	75
11.1.6 Σχολεία	75
11.1.7. Επιπτώσεις από την κατάργηση του επαρχείου	76
11.1.8. Η αναβίωση του θεσμού	76
11.2 Οι Κοινότητες των Τζουμέρκων	77
11.2.1 Η αναγνώριση κοινοτήτων	77
11.3 Παλαιό και νέο θεσμικό πλαίσιο για την Τοπική Αυτοδιοίκηση	78
Νόμος 1622/86	79
Πρόγραμμα «Ιωάννης Καποδίστριας»	80
Αξιολόγηση	85
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ	87
12.1. Ε.Α.Π.Τ.Α	88
12.2. Αγροτική Ανάπτυξη - Ανάπτυξη ορεινών όγκων	90
12.3. ΣΑΝΑ	91
12.4 Αναπλάσεις Τζουμέρκων	94
12.5. LEADER	95
ΣΥΝΘΕΣΗ	97
12.1 Γενικά	97
12.2. Οδικό δίκτυο	97
12.3. Ζώνες Παραγωγής	97
12.4. Υπηρεσίες	98
12.5. Τουριστικοί πόροι	98
12.6. Διαμόρφωση των Ζωνών Επιρροής με βάση το οδικό	101
12.7. Πληθυσμιακή δυναμικότητα οικισμών	101
12.9. Συμπεράσματα	104
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	105
13.1 Γενικά	105
Πρωτογενής τομέα	106
13.2.1. Γεωργία	106
13.2.2. Κτηνοτροφία	106
13.2.3. Δάση	107
Δευτερογενής τομέας	107
Τριτογενής τομέας	109
13.4.1 Υπηρεσίες	109
13.4.2 Τουρισμός	110
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	116

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Συνολικός Πληθυσμός της Περιοχής

Πίνακας 2: Ηλικιακή Κατανομή Πληθυσμού

Πίνακας 3: Χρήσεις γης σε ποσοστό

Πίνακας 4: Χρήσεις γης σε ποσοστό, ξεχωριστά για τους δύο νομούς

Πίνακας 5: Αριθμός Αιγοπροβάτων και έκταση βοσκότοπων

Πίνακας 6: Ποσοστιαία συμμετοχή της κάθε περιοχή στις τουριστικές υποδομές του νομού στον οποίο ανήκει

Πίνακας 7: Βαθμολογούμενο Κύριο Χαρακτηριστικό Τουριστικής Ανάπτυξης

Πίνακας 8: Κατηγορίες Φυσικού Τοπίου

Πίνακας 9: Κατηγορίες Φυσιογνωμίας Οικισμού

Πίνακας 10: Δυνατότητες Θήρας ή Αλιείας

Πίνακας 11: Περιοχές πάρα πολύ ενδιαφέρουσες Τουριστικά

Πίνακας 12: Περιοχές πολύ ενδιαφέρουσες Τουριστικά

Πίνακας 13: Περιοχές ενδιαφέρουσες Τουριστικά

Πίνακας 14: Οδικό Δίκτυο

Πίνακας 15: Πρωτοβάθμιοι Συναιτερισμοί

Πίνακας 16: Πληθυσμός Επαρχείου Τζουμέρκων

Πίνακας 17: Πληθυσμός χωριών των Τζουμέρκων που παρέμειναν υπό Τούρκικη κατοχή

Πίνακας 18: Πρόγραμμα Ι. Καποδίστριας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Θέση των Τζουμέρκων στον ελλαδικό χώρο

Χάρτης 2: Διάκριση ζωνών με βάση τα κριτήρια της Ε.Σ.Υ.Ε.

Χάρτης 3: Παραγωγικά Συστήματα

Χάρτης 4: Περιοχές ενδιαφέρουσες τουριστικά

Χάρτης 5: Οδικό Δίκτυο

Χάρτης 6: Επαρχείο Τζουμέρκων

Χάρτης 7: Γεωγραφικές Περιοχές

Χάρτης 8: Πρόγραμμα Ι. Καποδίστριας

Χάρτης 9: Ζώνες Παραγωγής

Χάρτης 10: Υπηρεσίες

Χάρτης 11: Διαμόρφωση ζωνών επιρροής

Χάρτης 12: Πληθυσμιακή δυναμικότητα κοινοτήτων

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

- Φωτογραφία 1: Αντάμωμα Βλάχων στο Σιράκο
- Φωτογραφία 2: Χορός «Κύκλες» στο Αμπελοχώρι
- Φωτογραφία 3: Μονή Κηπίνας Καλαριτών
- Φωτογραφία 4: Κόκκινη Εκκλησία Βουργαρελίου
- Φωτογραφία 5: Γέφυρα Πλάκας
- Φωτογραφία 6: Παραδοσιακή βρύση στους Καλαρίτες
- Φωτογραφία 7: Νερόμυλος στην Πράμαντα
- Φωτογραφία 8: Σπήλαιο Ανεμότρυπας στα Πράμαντα
- Φωτογραφία 9 : Κοινότητα Σιράκου
- Φωτογραφία 10: Παραδοσιακό σπίτι στο Σιράκο
- Φωτογραφία 11: Αρχοντικό στους Καλαρίτες
- Φωτογραφία 12: Χαράδρα του Αράχθου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Ο.Κ.: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

Π.Ε.Π.: Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

Ζ.Ο.Ε: Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου

Σ.Α.Ν.Α.: Συλλογική Απόφαση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης

Ε.Σ.Υ.Ε: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Τ.Α.Π.: Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα

Μ.Ο.Π. Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα

Κ.Α.Π.: Κοινή Αγροτική Πολιτική

Ο.Τ.Α : Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Τ.Ε.Δ.Κ.: Τοπικές Ενώσεις Δήμων & κοινοτήτων

Ε.Α.Σ: Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών

Δ.Ε.Β.: Διεύθυνση Εγγείων Βελτιώσεων

Α.Τ.Ε Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος

Ε.Α.Μ.: Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο

Ε.Δ.Ε.Σ: Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος

Δ.Σ.: Δημοκρατικός Στρατός

π.χ.: Πρό χριστού

μ.χ. Μετά χριστό

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συνεχής μείωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων, στο σύνολο των ορεινών περιοχών του ελληνικού χώρου καθώς και η περιβαλλοντική υποβάθμιση-λόγω εγκατάλειψης ή, σε μεμονωμένες περιπτώσεις, όταν η σύνδεση με την αγορά προκαλεί υπερκμετάλλευση των φυσικών πόρων, θέτουν το ζήτημα της διαχείρισης και της ανάπτυξης με νέους όρους. Οι όροι αυτοί συνδέονται με την ανασυγκρότηση των χωρο-εδαφικών ενοτήτων και κατά συνέπεια, την διεύρυνση των χωρικών κλιμάκων ανάλυσης και παρέμβασης. *

Η περίπτωση των Τζουμέρκων, ανήκει σ' αυτή την κατηγορία των ορεινών περιοχών, που αναζητούν σήμερα να επανασυγκροτηθούν και να καθορίσουν τα όρια τους ως γεωγραφική ενότητα, κάτι το οποίο εμφανίζεται ως μια αναγκαία “διορθωτική” ενέργεια στην ιστορικά καταστροφική κατάτμηση της περιοχής στο πλαίσιο του νομαρχιακού διοικητικού συστήματος και των προσπαθειών εκκίνησης μιας διαδικασίας τοπικής ανάπτυξης.

Η προσπάθεια αναζήτησης του βέλτιστου μεγέθους του χώρου εμφανίζει σημαντικές δυσκολίες, τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα, ιδιαίτερα για τις ορεινές περιοχές. Τα Τζουμέρκα, αποτελούν ένα αξιόλογο και χρήσιμο παράδειγμα διερεύνησης εκείνων των γεωγραφικών στοιχείων (οικισμοί, παραγωγικά συστήματα, φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, υποδομές υπηρεσίες, ανάγλυφο) και των ιστορικών (πολιτιστική ομοιογένεια, κοινή καταγωγή) που μπορούν να συμβάλλουν στην οριοθέτηση χωρο-εδαφικών ενοτήτων στο εσωτερικό της.

Το ζήτημα της αναζήτησης της βέλτιστης χωρο-εδαφικής ενότητας, η οποία ορίζεται ως μια περιοχή γεωμορφολογικά και ιστορικά προσδιορισμένη, τα όρια της οποίας περιλαμβάνουν μια ή περισσότερες γεωγραφικές ενότητες και δεν ταυτίζεται πάντα με τα όρια μιας διοικητικής ενότητας τα οποία μπορεί να ξεπερνά ή/και να τέμνει., συνδέεται άμεσα και με τον προσδιορισμό των δυνατοτήτων συνεργασίας. Το μέγεθος και η συνοχή των βέλτιστων χωρο-εδαφικών ενοτήτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αποτελεσματικότητα και την καλύτερη εφαρμογή των σχεδίων ανάπτυξης και των διάφορων πολιτικών.*

Η διαχωρική συνεργασία, προηγούμενη ως διαδικασία της αναζήτησης των βέλτιστων ορίων της χωρο-εδαφικής διεύρυνσης, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό μέσο για την υπέρβαση των εμποδίων που θέτει η “ορεινότητα”, δηλαδή το ανάγλυφο, η διασπορά των πόρων αλλά και η μικρή πυκνότητα πληθυσμού και δραστηριοτήτων. Η δυνατότητα μια τέτοιας συνεργασίας ενισχύεται από τη δυνατότητα νομιμοποίησης και ενσωμάτωσης που της παρέχει το υπάρχον θεσμικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο των ευρωπαϊκών πολιτικών.*

Η οργάνωση της διαχωρικής συνεργασίας με στόχο την εκκίνηση μιας αναπτυξιακής διαδικασίας στο εσωτερικό διευρυνμένων χωρο-εδαφικών ενοτήτων, αποτελεί όλο και περισσότερο αναγκαία προϋπόθεση, που θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ’ όψη από τις χωροταξικές και αναπτυξιακές πολιτικές αλλά και των σχεδίων ανάπτυξης, για τη διεύρυνση και την οργάνωση του απαιτούμενου “ζωτικού χώρου” αναδίπλωσης και δραστηριοποίησης των τοπικών κοινωνιών.*

Η διεύρυνση αυτή, με βάση την ελληνική και μεσογειακή πραγματικότητα, μπορεί να πραγματοποιηθεί σε δύο επίπεδα: το τοπικό και το υπερτοπικό. Στην πραγματικότητα, οι ορεινές τοπικές κοινωνίες όπως στην περιπτώσή μας τα Τζουμέρκα, οφείλουν να ενσωματώσουν λειτουργικά στην προσπάθειά τους αυτή για ανασυγκρότηση του τοπικού “ζωτικού” τους χώρου και εκείνον του εξωτερικού που βιώνουν ιστορικά μέσω της γεωγραφικής τους κινητικότητας καθώς και τις σχέσεις που αυτές παράγουν ή/και αναπαράγουν. Εδαφική επέκταση και χωρική διεύρυνση μπορούν επομένως να δημιουργήσουν από κοινού τη βάση για τη στήριξη μιας διαδικασίας συγκρότησης νέων τοπικών επικρατειών στον ορεινό χώρο.*

*Δ. Γούσιος: Η διεύρυνση της χωρικής κλίμακας στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή τοπικών πολιτικών για τον ορεινό χώρο: Από τις ορεινές κοινότητες στις ορεινές γεωγραφικές περιοχές

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. Μεθοδολογία

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από τρία τμήματα: α) την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης β) τη σύνθεση των στοιχείων που προέκυψαν από την ανάλυση και γ) την πρόταση.

Η ανάλυση αποτελείται από δώδεκα κεφάλαια. Στο πρώτο αναφερόμαστε στις ορεινές περιοχές, στα προβλήματά τους και στις μεθόδους αντιμετώπισης τους, στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζουμε την περιοχή ως προς την γεωλογία, την γεωμορφολογία και το κλίμα, ενώ στο τρίτο γίνεται μια αναφορά στην ιστορία των Τζουμέρκων, από την αρχαιότητα ως σήμερα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφουμε και αναλύουμε την εξέλιξη του πληθυσμού, στο πέμπτο αναφερόμαστε στο οικιστικό δίκτυο, την οικιστική δομή και τις χρήσεις γης, ενώ στο έκτο εξετάζουμε την τεχνική υποδομή και τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται μια ανάλυση της παραγωγικής δομής και στο όγδοο της απασχόλησης.

Στο ένατο κεφάλαιο εξετάζουμε την μεταφορική και συγκοινωνιακή υποδομή και στο δέκατο την κοινωνική, καθώς και τις υπηρεσίες και την ποιότητα ζωής. Στο ενδέκατο αναφερόμαστε στην εσωτερική συγκρότηση των Τζουμέρκων από το 1882 μέχρι σήμερα και τέλος στο δωδέκατο στις αναπτυξιακές παρεμβάσεις στην περιοχή.

Στο δεύτερο μέρος (κεφάλαιο 13) που αποτελεί τη σύνθεση, προσπαθούμε να προσδιορίσουμε τη χωρική συνοχή της περιοχής, όπως αυτή διαμορφώνεται, από το οδικό δίκτυο, τα συστήματα παραγωγής, τους τουριστικούς πόρους, της ζώνες επιρροής, την πληθυσμιακή δυναμικότητα των οικισμών κ.α.

Τέλος στο τρίτο μέρος (κεφάλαιο 14), χρησιμοποιώντας τα συμπεράσματα που προέκυψαν από το προηγούμενο κεφάλαιο, καθώς και τα προβλήματα που διαπιστώθηκαν από την ανάλυση και εξετάζοντας τις ιδιομορφίες και τους πόρους της

κάθε περιοχής προτείνουμε τα αναγκαία μέτρα που πρέπει να παρθούν για μια βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξης.

Η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, καθώς και οι προτάσεις βασίστηκαν στις μελέτες της Αναπτυξιακής Εταιρείας «ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.», Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου και Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη ανάδειξης χαράδρας Αράχθου και ευρύτερης περιοχής (Τομεακή Χωροταξική ειδική μελέτη), καθώς και στην Μελέτη Επιχειρησιακού Σχεδίου Ανάπτυξης Αγροτουρισμού στην Περιφέρεια Ηπείρου του κ. Δελλάρη και της κ.κ. Αλεξάκη. Επίσης χρησιμοποίησα και επεξεργάστηκα αρκετά στοιχεία (ιστορικά, πολιτιστικά, δημογραφικά, κοινωνικά), που προήλθαν από το βιβλίο του Στέφανου Φίλου, “Τζουμερκοχώρια”.

Για το θεωρητικό μέρος της μελέτης, χρησιμοποίησα της σημειώσεις του μαθήματος “Τοπικοί Ανάπτυξη και Ανθρώπινοι Πόροι” των Δ. Γούσιο και Ι. Γκέσκου, καθώς και τα πρακτικά από το διεθνές συνέδριο “Η καθιέρωση πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Τα Βαλκάνια βουνά”.

Επίσης, σημαντικές γνώσεις για την κατάσταση της περιοχής (ταρινός πληθυσμός, προβλήματα, ανάγκες κ.α.), αλλά και για προτάσεις αντιμετώπισης των διαφόρων προβλημάτων, συνέλεξα μέσα από συζητήσεις με φορείς, αλλά και κατοίκους της περιοχής.

Για τους χάρτες της παρούσας μελέτης, επεξεργάστηκα τα ψηφιοποιημένα δεδομένα του εργαστήριου “Αγροτικού Χώρου”.

2. ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα Τζουμέρκα ή Όρη Αθαμανών ή Αθαμανικά Όρη, είναι ένας συμπαγής ορεινός όγκος που αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα όρη των δυτικών απολήξεων της Βόρειας Πίνδος (Αθαμανική Πίνδος) και είναι το φυσικό όριο Ηπείρου – Θεσσαλίας. Δεσπόζει στο νοτιοανατολικό τμήμα του νομού Ιωαννίνων και στο βορειοανατολικό του νομού Άρτας και έχει έκταση 752 τετρ. Χλμ. Από την θεώρηση των δημογραφικών στοιχείων φαίνεται ότι η εν λόγω περιοχή αριθμεί σύμφωνα με την απογραφή του 1991 16.521 κατοίκους συγκεντρωμένους σε 35 κοινότητες και με αρκετά χαμηλό δείκτη κατοίκων ανά μονάδα έκτασης (22 κάτ./τ. χλμ).

Το όρος, από πολύ νωρίς συνδέθηκε με την αρχαία ελληνική ιστορία και πήρε την ονομασία του Όρη Αθαμανών από τους Αθαμάνες που κατέφυγαν εκεί, όταν τους έδιωξαν οι Λάπιθες από την Θεσσαλία

Σκαρφαλωμένα στις πλαγιές των Τζουμέρκων, βρίσκονται πολυάριθμα χωριά και συνοικισμοί, από τα οποία τα σημαντικότερα είναι το Σιράκο οι Καλαρίτες η Πράμαντα και οι Μελισουργοί βόρεια, η Άγναντα δυτικά, το Βουργαρέλι και το Αθαμάνιο νότια και τα Θεοδώριανα ανατολικά.

Σύμφωνα με την προφορική παράδοση, γιατί γραπτές μαρτυρίες δεν υπάρχουν, η δημιουργία των σημερινών χωριών των Τζουμέρκων υπολογίζεται περίπου στο ΙΔ' και ΙΕ' αιώνα. Έτσι, κατά κύριο λόγο ο φόβος και η ανάγκη της άμυνας φαίνεται πως δημιούργησαν στα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας τα χωριά των Τζουμέρκων και κατά δεύτερο λόγο η συνένωση των κατά τόπους συνοικισμών, ήταν σημάδι οικονομικής, πολιτιστικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Η περιοχή είναι κατ'εξοχήν γεωργοκτηνοτροφικός χώρος δραστηριοτήτων και το μεγαλύτερο μέρος της καταλαμβάνουν οι δασικές εκτάσεις και οι βοσκότοποι. Βασικό χαρακτηριστικό της, είναι επίσης ο κατακερματισμός των ιδιοκτησιών και οι μικρές εκμεταλλεύσεις

Μεγάλες δυνατότητες παρουσιάζει η κτηνοτροφία, γιατί διαθέτει και τις απαραίτητες προϋποθέσεις αλλά και την παράδοση ενώ η φυσική ομορφία, τα μνημεία, τα αξιοθέατα, και οι παραδοσιακοί οικισμοί ευνοούν την ανάπτυξη του τουρισμού και ιδιαίτερα των λεγόμενων εναλλακτικών μορφών του.

ΧΑΡΤΗΣ 1

Θέση των Τζουμέρκων στην Ελλάδα

- Τζουμέρκα
- Όρια νομών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηγ/κων Χωροταξίας & Περιφ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωρο-εδαφικών ενότητων για την διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος 23-8-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι ορεινές περιοχές στην Ελλάδα

Ο ελληνικός ορεινός χώρος είναι ένα σύνολο εκτεταμένων περιοχών οι οποίες χαρακτηρίζονται από μια ποικιλία εύθραυστων και ευαίσθητων φυσικών και ανθρωπίνων οικοσυστημάτων. Οι ορεινές περιοχές στη χώρα μας, όπως αυτές ορίζονται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης της (42%), και κατοικούνται από ένα διόλου αμελητέο τμήμα του πληθυσμού (10-13%).

Ωστόσο, η πρόσφατη αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας και η διόγκωση των αστικών κέντρων, με τη συγκέντρωση σ' αυτά του μεγαλύτερου μέρους από τον πληθυσμό της χώρας, έφερε σε δεύτερη μοίρα τον ορεινό χώρο. Στη διάρκεια του 20ου αιώνα ο ορεινός χώρος της Ελλάδος και ιδιαίτερα αυτός της Πίνδου, υστέρησαν σε σημαντικό βαθμό από ουσιαστικές έρευνες, μελέτες, προγράμματα ανάπτυξης, υποδομές και χρηματοδοτήσεις.

Η διαρκής συρρίκνωση, τόσο της κοινωνίας όσο και της οικονομίας, ανέδειξε έντονα στις μέρες μας το πρόβλημα των ορεινών περιοχών και παράλληλα επέβαλε την ανάγκη άμεση αντιμετώπισης καθώς οι αρνητικές αυτές εξελίξεις στο εσωτερικό τους, έχουν και σημαντικές επιπτώσεις στο χώρο γενικότερα. Αυτό είχε σαν συνέπεια το μεγάλο ενδιαφέρον και την άμεση κινητοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδος για το μέλλον του ορεινού χώρου και στην αναζήτηση και στο σχεδιασμό ολοκληρωμένων πολιτικών για την ανάπτυξη και διαχείριση του.

Τα χαρακτηριστικά του ορεινού χώρου

Ο ορεινός χώρος διακρίνεται κατά κανόνα από τα μεγάλα υψόμετρα και το έντονο ανάγλυφο (πολυσχιδές της επιφάνειας και έντονες κλίσεις του εδάφους). Ο ορισμός του

ορεινού χώρου σε διεθνές επίπεδο δε φαίνεται να διέπεται από ενιαία στοιχεία χαρακτηρισμού, ιδιαίτερα από την άποψη των τιμών των φυσικών αυτών χαρακτηριστικών στοιχείων.

Στην Ελλάδα, από την άποψη της ορογραφικής διαμόρφωσης και με κριτήρια το υπερθαλάσσιο ύψος και τις κλίσεις του εδάφους η ΕΣΥΕ διακρίνει τρεις ζώνες, την ορεινή, την ημιορεινή και την πεδινή. Οι ανήκοντες στις ζώνες αυτές κοινότητες και δήμοι χαρακτηρίζονται αντίστοιχα ορεινές, ημιορεινές και πεδινές. Οι τιμές των κριτηρίων χαρακτηρισμού των ζωνών αυτών έχουν ως εξής:

1. Ορεινή Ζώνη

- Υπερθαλάσσιο ύψος ίσο ή μεγαλύτερο των 700μ
- Μέση κλίση μεγαλύτερη του 35%

2. Ημιορεινή Ζώνη

- Υπερθαλάσσιο ύψος 100-699
- Κλίσεις 8-35%

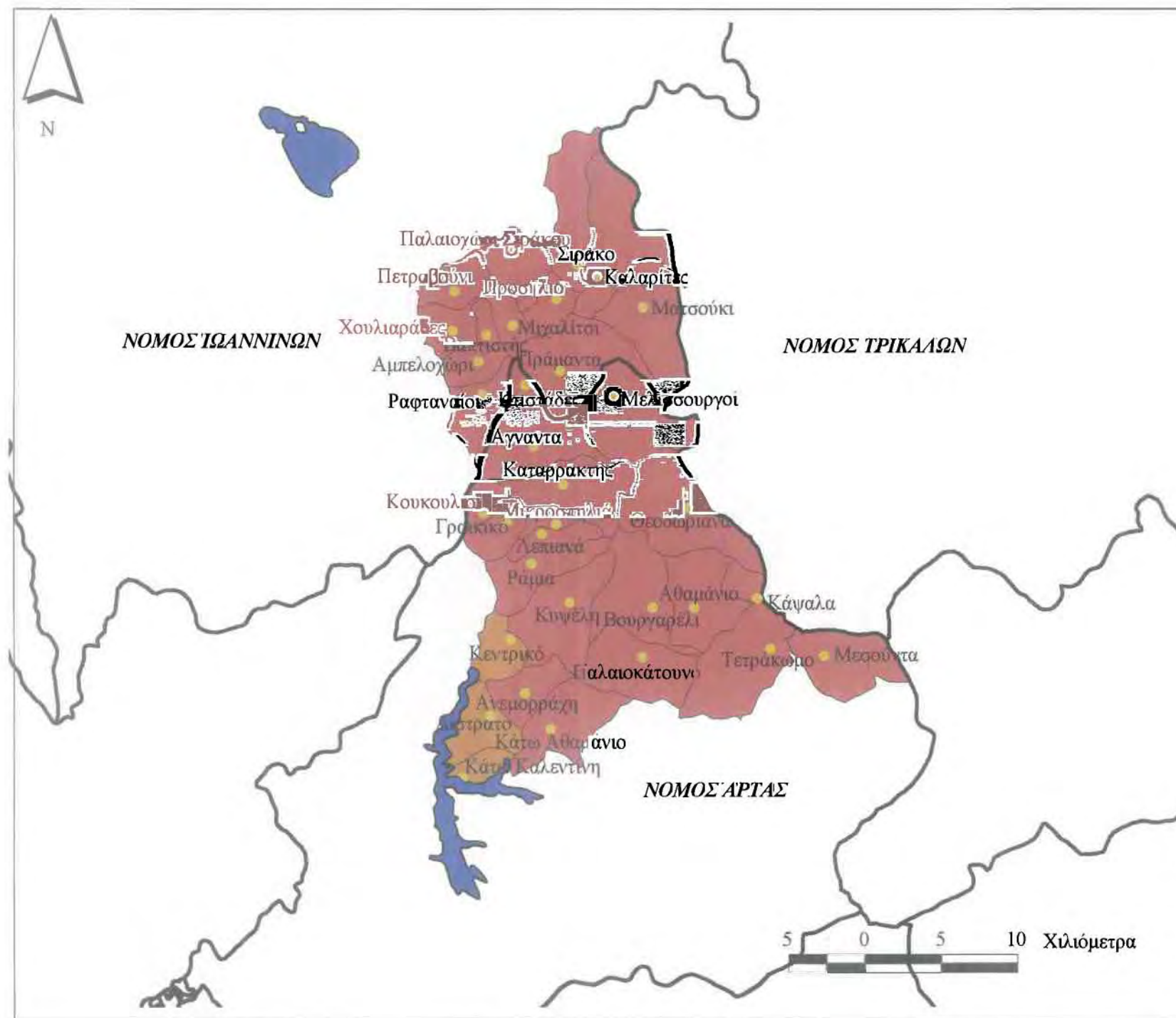
3. Πεδινή Ζώνη

- Υπερθαλάσσιο ύψος 0-99μ
- Κλίσεις 0-7%

Στην περιοχή μελέτης με βάση τα κριτήρια της Ε.Σ.Υ.Ε. έχουμε, τρεις μόνο ημιορεινές κοινότητες (Κάτω Καλεντίνη, Ανεμορράχη, Δίστρατο) και οι υπόλοιπες είναι ορεινές.

Στο πλαίσιο της Περιφερειακής Ευρωπαϊκής Πολιτικής, η επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην προσπάθεια της να μειώσει τις περιφερειακές ανισότητες αλλά και να περιορίσει τις οικονομικές, δημογραφικές, περιβαλλοντικές κ.α. επιπτώσεις θεσμοθέτησε από το 1975 την έννοια των μειονεκτικών ζωνών.

Πράγματι, με την οδηγία 75/268 της 28/5/1975 ορίζονται οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, καθώς και οι προβληματικές στη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων. Στην Ελλάδα το 78,2% του συνόλου της ωφέλιμης γεωργικής γης εντάσσεται σ' αυτή την μειονεκτική ζώνη.

ΧΑΡΤΗΣ 2

Υψομετρικές Διαφορές
(Με βάση τα Κριτήρια της Ε.Σ.Υ.Ε.)

- Ορεινές Περιοχές
- Ημιορεινές Περιοχές
- Κοινότητες
- Όρια Νομών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηχ/κών Χωροταξίας
και Περικ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση
βιώσιμων χωροεδαφικών ενότητων για τη
διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών
Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος, 23-6-2000

- Ορεινές περιοχές (άρθρο 3, παρ. 3): Χαρακτηρίζονται οι περιοχές που:
 1. Βρίσκονται σε υψόμετρο μεταξύ 600 και 1000 μέτρων (για την Ελλάδα 800 μέτρα)
 2. Η μέση κλίση του εδάφους τους είναι μεγαλύτερη από 20%.
 3. Συνδυάζουν τα παραπάνω και για την Ελλάδα βρίσκονται σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 600 μέτρων και συγχρόνως έχουν μέση κλίση εδάφους τουλάχιστον 16%.

Με βάση τα κριτήρια της Ε.Ε. όλες οι κοινότητες της περιοχής χαρακτηρίζονται ως ορεινές.

Διοικητική διαίρεση και χωρική συνοχή των γεωγραφικών ενοτήτων

Η διοικητική κατάτμηση συνιστά σημαντικό μειονέκτημα για τις ορεινές περιοχές έχοντας ιστορικά συμβάλλει στην εξασθένηση της χωρικής οικονομικής και κοινωνικής συνοχής τους. Οι περιοχές που υπέστησαν τις σημαντικότερες συνέπειες μπορούν να θεωρηθούν εκείνες των οποίων η έκταση τέμνεται από τα - χαραγμένα εδώ και αιώνα - όρια δύο ή περισσότερων νομών. Αυτό το φαινόμενο συναντάμε στην περιοχή μελέτης μας, τα Τζουμέρκα, που ανήκουν στον νομό Άρτας και Ιωαννίνων

Επίσης η χάραξη/διάταξη του βασικού οδικού δικτύου των γεωγραφικών ενοτήτων και των κοινοτήτων, συνιστά σημαντικό παράγοντα για την εξασθένηση της γεωγραφικής συνοχής. Η διαπίστωση αυτή συνδέεται με το γεγονός ότι ο σχεδιασμός του οδικού δικτύου σ'αυτές τις περιοχές ακολούθησε την κυρίαρχη όσο και απλή λογική της ενσωμάτωσης στο εσωτερικό του νομού, των περιφερειακών ορεινών αλλά και ημιορεινών κοινοτήτων και την οδική σύνδεση τους με την πρωτεύουσα του νομού. Ωστόσο, ακόμη και αυτή η πολιτική οδικής σύνδεσης των ορεινών κοινοτήτων στο εσωτερικό των νομαρχιακών ορίων υλοποιήθηκε με αρκετή καθυστέρηση.¹

Οι επιπτώσεις από την καθυστέρηση της βελτίωσης της επικοινωνίας των οικισμών στο εσωτερικό των ορεινών γεωγραφικών ενοτήτων θεωρούνται επίσης αρνητικές ως προς τη χωρική, επαγγελματική και κοινωνική συνοχή των τελευταίων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη διοικητική τους διαίρεση/κατάτμηση, φαίνεται να έπαιξε αρνητικό ρόλο στην εξέλιξη των συστημάτων παραγωγής αλλά και στη μη ανάπτυξη των τοπικών

σχέσεων και της τοπικής συνεργασίας ιδιαίτερα μεταξύ των μικρών οικισμών και του μείζονος οικισμού μιας γεωγραφικής ενότητας.¹

Νέο χωρικό πλαίσιο ανάπτυξης

Η οργάνωση, διαχείριση και ανάπτυξη του ορεινού χώρου είναι συνδεδεμένη με την αποτελεσματικότητα της διοικητικής ενσωμάτωσης, της θεσμικής οργάνωσης και εκπροσώπησης της τοπικής κοινωνίας και αξιοποίησης των διάσπαρτων πόρων του. Σ' αυτό το γενικό πλαίσιο, ο βασικός στόχος μιας ολοκληρωμένης τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής συνίσταται στην ενίσχυση της συνοχής του χώρου.

Τα όρια των νέων δήμων, όπως αυτά προέκυψαν από τις τελευταίες διοικητικές μεταρρυθμίσεις (Β' βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης, εδαφικά συμβούλια, πρόγραμμα Ι.Καποδίστριας), καθώς και οι διάφορες ζώνες που ορίζει η Ε.Ε. για την εφαρμογή των πολιτικών της (μειονεκτικές, ορεινές κτλ.) δεν μπορούν να αποτελέσουν και το πιο πρόσφορο χωρικό πλαίσιο αναδίπλωσης των τοπικών κοινωνιών. Ήδη, παρατηρείται, ότι οι τοπικές κοινωνίες προσπαθούν να συγκροτήσουν νέες χωροεδαφικές ενότητες στο εσωτερικό τους.

Τα όρια του βέλτιστου μεγέθους αυτών των ενοτήτων δεν προσδιορίζονται μόνο από το βαθμό ορεινότητας (ανάγλυφο, διασπορά πόρων κτλ) αλλά και από τις αναπτυξιακές δυνατότητες που προσφέρουν οι φυσικοί και ιδιαίτερα οι ανθρώπινοι πόροι. Αυτές οι νέες χωρο-εδαφικές ενότητες, που εκφράζουν τον σημερινό δυναμισμό μιας ευρύτερης περιοχής θα βοηθήσουν ακόμη περισσότερο στην δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών ανάπτυξης στο εσωτερικό τους και στη καλύτερη συνεργασία μεταξύ τους.¹

Άξονες Χωροταξικής Πολιτικής για τις ορεινές Περιοχές

Για την άμεση αντιμετώπιση των προβλημάτων των ορεινών περιοχών θα πρέπει να υπάρξει μια ενιαία και ολοκληρωμένη χωροταξική πολιτική.

Το ενιαίο αυτή της πολιτικής θα διαμορφώνεται μέσω μιας διαδικασίας συγχρονισμού σε τρεις άξονες:

- ➔ Τον εκσυγχρονισμό της διαδικασίας διαμόρφωσης της, μέσω της εκμετάλλευσης σύγχρονων μέσων έρευνας και τεκμηρίωσης.

- Την ορθολογική αξιοποίηση των πηγών χρηματοδότησης
- Τον αποτελεσματικό συντονισμό των προγραμμάτων δράσης και των εμπλεκόμενων φορέων διαχείρισης²

Η ολοκληρωμένη (γεωγραφικά και κλαδικά) πολιτική θα πρέπει να στηρίζεται σε τρεις κατευθύνσεις:

- Την ανάπτυξη σχέσεων εταιρικής μεταξύ των δημόσιων, ιδιωτικών και κοινωνικών επιχειρήσεων
- Τη δημιουργία και λειτουργία δικτύων των φορέων διαχείρισης των ορεινών όγκων
- Την ενεργό επικουρικότητα που προϋποθέτει συνάρθρωση (και όχι διαχωρισμό) των αρμοδιοτήτων έτσι ώστε να ξεπερασθεί το δίλημμα μεταξύ της κεντρικής και της αποκεντρωμένης διοίκησης.²

1. Δ. Γούσιος: Η διεύρυνση της χωρικής κλίμακας στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή τοπικών πολιτικών για τον ορεινό χώρο: Από τις ορεινές κοινότητες στις ορεινές γεωγραφικές περιοχές.

2. Η. Μπεριάτος: Χωροταξία και ορεινός χώρος: Για μια βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

2.1 Γεωλογία - Γεωμορφολογία - Φυσιογραφία

2.1.1 Γεωλογία

Η περιοχή μελέτης εστιάζεται σ'ένα συμπαγή ορεινό όγκο που αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα όρη των δυτικών απολήξεων της Νότιας Πίνδου (Αθαμανική Πίνδος).

Τα Τζουμέρκα ανήκουν, από γεωλογική άποψη στη ζώνη Πίνδου και ειδικότερα στην τρίτη ζώνη αυτής. Σ'αυτή εμφανίζονται κυρίως πλακώδεις ασβεστόλιθοι και ωολιθικοί ασβεστόλιθοι του Κάτω Κρητιδικού καθώς και πελαγικοί ασβεστόλιθοι του Μέσου Κρητιδικού με εγκλείσματα λεπτοπλακωδών ασβεστόλιθων του Άνω Κρητιδικού. Επίσης εμφανίζονται δύο είδη φλύσχου, ο πρώτος φλύσχης της Πίνδου μεσοκρητιδικής ηλικίας και ο κύριος φλύσχης με συνολικό πάχος πολλές εκατοντάδες μέτρα και ηλικίας Δανίου έως και Ηωκαίνου.

Η περιοχή Συρράκου- Καλαρρυτών και Ματσουκίου είναι πολύ ενδιαφέρουσα γιατί μας επιτρέπει να δούμε ολόκληρη την πινδική ακολουθία ανεβαίνοντας από την συμβολή του Ματσουκιώτικου ρέματος με τον Καλαρρύτεκο είτε προς τους Καλαρρύτες είτε προς το Ματσούκι.

2.1.2 Γεωμορφολογία - Φυσιογραφία

Τα Τζουμέρκα αποτελούνται από μια συνεχή κορυφογραμμή, με γενική διεύθυνση Β.Δ.-Ν.Α., στο μέσο περίπου της οποίας βρίσκεται η ψηλότερη κορυφή τους Καταφίδι (2.393 μ.), ενώ άλλες σημαντικές κορυφές είναι το Αγκάθι (2.392 μ.), η Σκλάβα (2.087 μ.), η Σπηλιά (1932 μ.) και ο Σταυρός (1390 μ.).

Τις πλαγιές των κορυφών αυτών διασχίζουν πολλά και μικρά υδάτινα ρέματα, με κυριότερο το ρέμα της Κρανιας, στα βόρεια, το οποίο στη συνέχεια, με την ονομασία Μελισσουργιώτικος, χύνεται στον ποταμό Καλλαρίτικο, παραπόταμο του Άραχθου. Επίσης, από τις ανατολικές πλαγιές τους πηγάζει ο Χίστρας, που είναι παραπόταμος του Αχελώου. Τέλος ο Άραχθος είναι το σημαντικότερο ποτάμι της περιοχής. Σε

γενικές γραμμές και συνολικά πρόκειται για τοπίο από τα εντυπωσιακότερα της Ελλάδας, ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, κυρίως κατά τη χειμερινή περίοδο.

2.2 Κλίμα

- Η μέση ετήσια θερμοκρασία αέρα στην περιοχή κυμαίνεται από 11,2 °C έως 13,3 °C με μέσο όρο 12,5 °C. Οι μέσες ετήσιες ελάχιστες θερμοκρασίες παρατηρούνται τον Ιανουάριο (Μ.Ο. 3,4 °C), ενώ οι μέσες ετήσιες μέγιστες εμφανίζονται τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο (Μ.Ο. 22,5 °C και 22,1 °C αντίστοιχα). Η θερμοκρασία μειώνεται κατά 0,6 °C – 0,8°C ανά 100 μέτρα υψομετρικής αύξησης.

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από σχετικά μεγάλο θερμοκρασιακό εύρος (19,1°C) που προσεγγίζει το κατώτερο όριο του εύκρατου ηπειρωτικού κλίματος

- Το ετήσιο ύψος βροχής είναι επίσης μεγάλο, με βροχές σημαντικής ραγδαιότητας κυρίως κατά την χειμερινή περίοδο. Η προέλευση των βροχών είναι ορογραφική, λόγω κυρίως της έντονης επίδρασης από το ανάγλυφο.

Το μέσο ετήσιο ύψος βροχής φτάνει τα 1683mm, ενώ κατά τους θερινούς μήνες η βροχόπτωση κυμαίνεται κατά μέσο όρο περί τα 52mm. Περίοδος ξηρασίας είναι πρακτικά ανύπαρκτη όπως φαίνεται και στο ομβροθερμικό διάγραμμα που παρατίθεται. Τα μέγιστα ύψη βροχής παρατηρούνται κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο (245mm και 269mm), ενώ οι ξηρότεροι μήνες είναι ο Ιούλιος και ο Αύγουστος (45 και 47 mm αντίστοιχα)

Παρόμοιο πρότυπο ακολουθεί και η ραγδαιότητα της βροχής με μέγιστα 20,4 και 20,7 mm/24ωρο τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο και ελάχιστο 7,6 mm/24ωρο τον Ιούνιο.

Ο αριθμός ημερών βροχής παρουσιάζεται αυξημένος (117 ημέρες κατά μέσο όρο), με ετήσια διανομή ομοιόμορφη κατά περίοδο (περί τις 12 ημέρες βροχής από Νοέμβριο μέχρι Μάιο και περί τις 6 ημέρες βροχής από Ιούνιο μέχρι Σεπτέμβριο).

Η σχετική υγρασία αέρα είναι υψηλή (μέση ετήσια τιμή 74%) και παρουσιάζει διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια του έτους, ακολουθώντας το πρότυπο των βροχοπτώσεων.

- Ο μέσος ετήσιος αριθμός ημερών χιονιού είναι 10,4. Ο πλέον χιονοβόλος μήνας είναι ο Φεβρουάριος και στη συνέχεια ο Ιανουάριος. Η χιονοκάλυψη είναι ποικίλη ως προς το πάχος του χιονιού και τη διάρκεια του. Στις χαράδρες και τις βόρειες πλαγιές που δεν δέχονται άμεσα την ηλιακή ακτινοβολία, το χιόνι διατηρείται τοπικά και μέχρι τα τέλη Ιουνίου.

Σύμφωνα με το κλιματικό διάγραμμα του Embarger η περιοχή ανήκει στον υγρό βιοκλιματικό όροφο με ψυχρούς χειμώνες που στις υψηλότερες θέσεις γίνονται δριμείς.

Συμπερασματικά

Σύμφωνα με παραπάνω στοιχεία, το κλίμα της περιοχής χαρακτηρίζεται ως μεταβατικό από μεσογειακό σε εύκρατο, διατηρώντας τα χαρακτηριστικά του μεσογειακού τύπου περισσότερο στα χαμηλά και λιγότερο στις ορεινές περιοχές. Χαρακτηρίζεται από ψυχρό έως δριμύ χειμώνα, πλούσιο σε βροχές και ζεστό καλοκαίρι με αρκετές τοπικές βροχές. Η θερμοκρασία τη χειμερινή περίοδο φθάνει σε χαμηλά επίπεδα και οι παγετοί είναι συνήθεις από το Νοέμβριο μέχρι τον Απρίλιο. Οι χιονοπτώσεις είναι σημαντικές, το ετήσιο θερμοκρασιακό εύρος μεγάλο και η ηλιοφάνεια ελαττωμένη. Ο χειμώνας είναι παρατεταμένος, η άνοιξη συνήθως σύντομη, το καλοκαίρι θερμό και το φθινόπωρο σχετικά παρατεταμένο. Στα ορεινά, ο ηπειρωτικός χαρακτήρας του κλίματος γίνεται ακόμα πιο έντονος, πλησιάζοντας περισσότερο το μεσευρωπαϊκό τύπο.

Η μεγάλη ποικιλομορφία του κλίματος σε συνδυασμό με τις μεγάλες υψομετρικές διαφορές και την έντονη και σε μικρή απόσταση εναλλαγή της γεωμορφολογίας και του ανάγλυφου, δημιουργούν μια ποικιλία μικροκλιμάτων και μικροπεριβαλλόντων, τα οποία ευνοούν την ανάπτυξη μιας αξιόλογης και πλούσιας χλωρίδας και πανίδας.

2.3 Έδαφος

Τα εδάφη της περιοχής έρευνας είναι σε άμεση συνάρτηση με την γεωλογική συγκρότηση του υποβάθρου πάνω στο οποίο εδράζεται.

* Τα κλιματολογικά στοιχεία που αναφέρονται αφορούν το Μετεωρολογικό Σταθμό Πραμάντων και καλύπτουν την περίοδο 1962-1980

Έτσι σε θέσεις όπου υπάρχει γεωλογικό υπόθεμα φλύσχης, σχιστόλιθοι ή κερατόλιθοι τα εδάφη είναι βαθιά, γόνιμα αν και υποφέρουν από ελλιπή στράγγιση. Η σύστασή τους είναι αργιλώδης, αργιλοπηλώδης, ιλοπηλώδης, και το χρώμα τους ορφνό υποκίτρινο, ερυθρωπό ή υποκάστανο. Σε θέσεις όπου υπάρχει γεωλογικό απόθεμα ασβεστόλιθου τα εδάφη είναι από σκελετικά έως ανώριμα, καλά στραγγισμένα, πορώδη με χρώμα φαιό, φαιοκάστανο ή ερυθρό στην περίπτωση των ερυθρογαίων που εδράζονται σε ασβεστόλιθους. Δε θεωρούνται ιδιαίτερα βαθέα και γόνιμα εκτός της περίπτωσης της terra rosa που είναι καταλληλότερη για την καλλιέργεια της αμπέλου, καθώς επίσης και της περίπτωσης κολλουβιακής προέλευσης εδαφοποιημένων ασβεστοσυγκριμάτων τα οποία συσσωρευμένα στις υπώρειες των ασβεστολιθικών όγκων σχηματίζουν παχέα στρώματα εδαφικών υλικών.

Στις κοιλάδες τέλος των ποταμών και ποταμοχειμάρρων το υπόθεμα είναι αλλουβιακής προέλευσης υλικά. Τα υλικά είναι συνήθως χαλαρά και ασύνδετα έως ελαφρά συγκολλημένα και εδαφοποιούνται ταχύτητα δίνοντας γονιμότατα αμμώδη και αμμοαργιλώδη εδάφη, με μεγάλη υπόγεια υδροφορία.

2.3.1 Υδρολογική συγκρότηση

Στην περιοχή μελέτης λόγω των πολλών ετήσιων κατακρημνισμάτων αναπτύσσεται ένα σημαντικό υδρογραφικό δίκτυο και υπάρχει έντονη παρουσία από χειμάρρους οι οποίοι άλλοτε είναι αυτοτελείς υδρολογικά, συνήθως όμως συνενώνονται δημιουργώντας χειμάρροπόταμους και συμβάλουν στους ποταμούς που διαρρέουν τον εν λόγω χώρο.

Στην περιοχή μελέτης εμφανίζεται ένα ποτάμι καθ' ολοκληρία του ρου του ή κατά τμήματα του.

Υδρολογικό συγκρότημα Αράχθου: Ο Αραχθος έχει συνολικό μήκος 143 Km. Πηγάζει από τις βόρειες κλιτύες του Λάκμου κοντά στο Μέτσοβο, στο τμήμα αυτό είναι γνωστός και σαν Μετσοβίτικος. Έχει κατεύθυνση αρχικά ΒΔ για 12 χλμ περίπου και στη συνέχεια ΝΔ για άλλα τόσο μέχρι το χάνι της Μπαλντούμας όπου δέχεται τα νερά του Ζαγορίτικου. Στην διαδρομή του δέχεται πλήθος συμβαλλόντων με πιο σημαντικούς, τον Καλαρρύτεκο, τον Σαραντάπορο Άρτας και τον Καλεντίνη. Ο Αραχθος βγαίνει έξω από τα όρια της περιοχής μελέτης, στο ύψος περίπου των

Αγνάντων και συνεχίζοντας τον ρου του παράλληλα με το νότιο τμήμα των Τζουμέρκων βαδίζει προς την πεδιάδα της Άρτας και χύνεται στον Αμβρακικό. Η μέση τιμή παροχών για την περίοδο 1959-1980 σύμφωνα με τις μετρήσεις της ΔΕΗ στη θέση του φράγματος Πουρναρίου, φτάνει τα $66,41 \text{ m}^3/\text{sec}$, ενώ ο ετήσιος όγκος απορροής εκτιμάται σε $2095 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{sec}$ (ASAG, 1984).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ-ΕΡΕΥΝΑ

3.1 Ιστορικοί Χρόνοι

Στην αρχαιότητα τα Τζουμέρκα αναφέρονται ως όρη των Αθαμάνων και η περιοχή ως Αθαμάνια ή Αθαμαντία. Ήταν μια εκτεταμένη ορεινή περιοχή της κεντρικής Πίνδου, εκτάσεως 3.000 τετρ. Χιλ., που έφτανε Ανατολικά μέχρι το θεσσαλικό κάμπο και ΝΔ μέχρι το ΒΑ μέρος του Αμβρακικού κόλπου.

Η Αθαμανία διαιρούνταν με βάση την εδαφική διαμόρφωση σε 4 τμήματα: α) της Αργιθέας και Κωθωνίων στη Θεσσαλία β) της Θεοδωρίας (βόρεια) γ) της Ηράκλειας (κεντρικά) και δ) της Τετραφυλίας (νότια) στην Ήπειρο.

Οι πηγές αποκαλούν τους κατοίκους της Πίνδου ημιβάρβαρους, οι οποίοι ζούσαν απομονωμένοι, λόγω του ορεινού χαρακτήρα της περιοχής, ασχολούμενοι κυρίως με την κτηνοτροφία και τη γεωργία.

Από τις αρχές του 4^{ου} αιώνα π.Χ. η ιστορία καταγράφει μια πορεία των κατοίκων οι οποίοι συμμαχούν με πολλές ελληνικές πόλεις (Αθήνα, Βοιωτία κ.α.) συμμετέχουν στο συνασπισμό των Μολοσσών, τάσσονται υπέρ του Φιλίππου Β' και αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του στρατεύματος του. Αργότερα γίνονται πιστοί ακόλουθοι του Πύρρου και τον συνοδεύουν στις εκστρατεύσεις του.

Από τις αρχές του 3^{ου} αι. π.χ. άρχισαν οι Κέλτες, να κατεβαίνουν από τις παραδουνάβιες περιοχές και τη βορειοδυτική Βαλκανική προς την Ελλάδα. Όταν αποκρούστηκαν αποσύρθηκαν προς τη Δυτική Μακεδονία και την Πίνδο. Μιλούσαν μια γλώσσα συγγενική με τη λατινική και για αυτό ο ανθρωπολόγος Άρης Πουλιανός υποστηρίζει ότι «δεν είναι καθόλου απίθανο, οι Βλάχοι της Ελλάδας κάποτε να μιλούσαν την Κέλτικη διάλεκτο, που ύστερα μετατράπηκε σε ρωμανική». Γι'αυτό πρέπει να ερευνηθεί η προέλευση των τόσων ξένων τοπωνυμίων που υπάρχουν στα Τζουμέρκα, ιδιαίτερα αυτά που έχουν κατάληξη -ίστα, όπως: Κουσοβίστα (Κτιστάδες), Κουκουλίστα (Κουκουλιό), Γραιτσίστα (Γραικικό), Νησίστα (Κεντρικό), Αειψίστα (Αθαμάνιο) κ.α.. Τα τοπωνύμια που έχουν σαν α' συνθετικό ρίζα λατινική και κατάληξη -ανα, που σημαίνει κάτι το μικρό μικρό, το

λεπτό ,το απαλό, το αραιό όπως Λεπιανά, Θεοδώριανα, κ.α.. προέρχονται από ονόματα που έδωσαν οι κατακτητές Ρωμαίοι επηρεασμένα από τον ορεινό όγκο των Απεννίνων της πατρίδας τους.

Στη διάρκεια του 3^{ου} αιώνα π.Χ. και στις αρχές του 2^{ου} λειτουργούν ανεξάρτητα από το «Κοινό των Ηπειρωτών», όπου διενεργούνται πόλεμοι και συμφωνίες με Ρωμαίους και Μακεδόνες, μέχρι την υποδούλωση τους στους Ρωμαίους το 167 π.Χ. Η περιοχή υπάγεται στην «επαρχία της Μακεδονίας» και παρουσιάζεται μεγάλη ελάττωση του πληθυσμού εξαιτίας των ρωμαϊκών καταστροφών, της στρατολογίας και μεταφοράς των κατοίκων σε ευφορότερα μέρη.

Τα χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας η περιοχή ανήκει διοικητικά στο Θέμα της Παλαιάς Ηπείρου και στην υστεροβυζαντινή περίοδο ακολουθεί τη γενική ιστορία του Δεσποτάτου της Ηπείρου.

3.2 Τουρκοκρατία

Μόλις εγκαταστάθηκαν οι Τούρκοι στην Άρτα (24 Μαρτίου 1449) θέλησαν να επεκτείνουν τη δικαιοδοσία τους και στα Τζουμέρκα. Οι κάτοικοι των Τζουμέρκων προέβαλλαν αντίσταση κατά των κατακτητών Τούρκων και ο αγώνας τους κράτησε 30 περίπου χρόνια. Τελικά το 1479 αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν την τούρκικη κυριαρχία, αφού πέτυχαν προνόμια με ευνοϊκούς όρους. Ειδικότερα κατόρθωσαν να είναι ημιανεξάρτητοι, αυτοδιοικούμενοι και διατηρούσαν ελεύθερα τη θρησκεία και τη γλώσσα τους. Μερικά χωριά των Τζουμέρκων είχαν χαρακτηριστεί ελεύθερα και ήταν γνωστά με το όνομα Κεφαλοχώρια. Αυτά ήταν το Σιράκο, οι Καλαρίτες, το Μαστούκι, οι Μελισσουργοί, τα Θεοδώριανα, ίσως και η Άγναντα. Από το 1612 μετά από το αποτυχημένο επαναστατικό κίνημα του επισκόπου Τρίκκης, του Διονυσίου, άρχισαν χρόνια με τα χρόνια τα προνόμια αυτά να καταπατούνται από τους Τούρκους και οι ελευθερίες τους να περιορίζονται.

Η συμμετοχή των Τζουμέρκων στο μεγάλο και λυτρωτικό του έθνους ξεσηκωμό του '21, είναι ποσοτικά αξιόλογη και ποιοτικά εκλεκτή, με τα μέτρα φυσικά της αναλογίας, βεβαιωμένη ιστορικά με αρκετές μαρτυρίες και αποδείξεις. Το ίδιο οι καταστροφές και οι λεηλασίες τους από επιδρομές του κατακτητή. Έτσι από τις 20-7-1821 μέχρι 10-8-1821 κήκαν και λεηλατήθηκαν τα χωριά Σιράκο, Καλαρίτες, Μαστούκι, Άγναντα, Πράμαντα, Μελισσουργοί, Κτιστάδες και Ραφταναίοι. Μετά

την επανάσταση του 1854 οι Τούρκοι έκαψαν ξανά τα χωριά Πράμαντα και Μελισουργούς καθώς και μερικά σπίτια στην Άγναντα, γιατί τα χωριά αυτά είχαν βοηθήσει με πολεμιστές την επανάσταση.

Την 13-6-1878 συνήλθε στο Βερολίνο το συνέδριο των 6 Μεγάλων Δυνάμεων. Μετά από μυστική σύσκεψη, οι σύνεδροι δέχτηκαν την παραχώρηση στην Ελλάδα της Θεσσαλίας και ενός μεγάλου τμήματος της Ηπείρου. Η διάταξη αυτή όμως παρέμεινε ανενεργή εξαιτίας της Τουρκικής αδιαλλαξίας. Τελικά το Φεβρουάριο του 1881 κατά την πρεσβευτική συνδιάσκεψη της Κων/πόλεως αναγκάζεται η Τουρκία να παραχωρήσει στην Ελλάδα ολόκληρη την Θεσσαλία, εκτός από την επαρχία της Ελασσόνας και την περιοχή της Ηπείρου ανατολικά του ποταμού Αράχθου.

Αμέσως μετά την προσάρτηση της περιοχής, η ελληνική κυβέρνηση με διάφορες ενέργειες και διατάγματα, προέβη στη διοργάνωση του προσαρτημένου τμήματος της ελληνικής επικράτειας. Ιδρύθηκαν τελωνεία και τελωνειακά φυλάκια (Β.Δ. 6-7-1881), διατάχθηκε ενέργεια απογραφής των κατοίκων (Β.Δ. 8-7-1881) και ιδρύθηκαν ειρηνοδικεία στο Βουργαρέλι και στους Καλαρίτες (Β.Δ. 11-8-1881). Με Β.Δ. της 28-10-1881 επεκτάθηκε και ο νόμος περί εκλογής βουλευτών. Με το Β.Δ. της 21-2-1882 ιδρύθηκε το επαρχείο Τζουμέρκων με έδρα την Άγναντα. Κατά τη διάρκεια του 1882 ιδρύθηκαν σε πολλά χωριά δημοτικά σχολεία.

Με το Α' Βαλκανικό Πόλεμο απελευθερώνονται το 1913 και τα υπόλοιπα χωριά των Τζουμέρκων που παρέμειναν υπό την Τούρκικη κατοχή.

3.3 Ο Πόλεμος του 1940

Στην περίοδο αυτή η περιοχή των Τζουμέρκων, όχι μόνο δεν υστέρησε σε προσφορά, αλλά και ξεχώρισε, γιατί είχε μεταβληθεί σε θέατρο σκληρών συγκρούσεων κατά των κατακτητών. Περισσότεροι από 2.000 Τζουμερκιώτες κατετάγησαν ως έφεδροι στα διάφορα ηπειρώτικα τμήματα, χωρίς να υπολογίζονται αυτοί που υπηρετούσαν στο Μακεδονικό μέτωπο. Τελικά της 21-4-1941 με επέμβαση της Γερμανίας συνάπτεται ανακωχή μεταξύ των ελληνικών και ιταλικών στρατευμάτων. Τα χωριά των Τζουμέρκων πλήρωσαν ακριβά το τίμημα κατά τον

ένδοξο αυτό αγώνα. Περισσότεροι από 250 ήταν οι νεκροί και υπερδιπλάσιοι οι τραυματίες.

3.4 Η Αντίσταση

Στην περίοδο της κατοχής τα Τζουμέρκα αποτέλεσαν καταφύγιο των αντιστασιακών των δύο παρατάξεων (ΕΑΜ-ΕΛΛΑΣ , ΕΔΕΣ) και ορμητήριο για ένοπλους αγώνες εναντίων των κατακτητών.

Στις Σκιάδαδες 7χλμ δυτικά του Βουργαελίου ήταν η έδρα του Γενικού Αρχηγείου των ΕΟΕΑ, η πραγματική πρωτεύουσα της Ελευθέρας Ορεινής Ελλάδος του «κράτους» του Ζέρβα.

Οι αγώνες αυτοί είχαν ως αποτέλεσμα τη σκληρή και βάνουση πολλές φορές αντίδραση των κατακτητών. Οι αρχές κατοχής για να τρομοκρατήσουν τους αγωνιστές βομβάρδισαν την 5-5-1943 το χωριό Βουργαρέλι. Ο θλιβερός απολογισμός της αεροπορικής επιδρομής είχε ως θύματα 12 νεκρούς και 13 τραυματίες.

Την 17-10-1943 φάλαγγες γερμανικού στρατού ενεργούν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στα Τζουμέρκα. Το ένα χωριό μετά το άλλο, γνωρίζουν το μένος του κατακτητή. Σε διάστημα δύο εβδομάδων οι Γερμανοί έκαψαν τα παρακάτω χωριά: Αγναντα, Αθαμάνιο, Βουργαρέλι, Γραικικό, Θεοδώριανα, Καταρράκτης, Κουκούλια, Κτιστάδες, Λεπιανά, Μελισσουργοί, Πράμαντα, Ράμια, Ραφταναίοι Τετράκωμο, Κυψέλη κατά ποσοστό 60-100%. Το ίδιο χρονικό διάστημα φονεύτηκαν ή εκτελέστηκαν 38 άτομα.

3.5. Εμφύλιος

Στην χειρότερη περίοδο της ελληνικής ιστορίας τα Τζουμέρκα μεταβάλλονται σε θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων, καθότι ο έλεγχος της περιοχής είναι πολύ σημαντικός, με πολλά θύματα και από τις δύο πλευρές. Οι παρακρατικές ομάδες, που δημιουργήθηκαν από το κράτος για τη δίωξη των αριστερών, που στα Τζουμερκοχώρια ήταν πολλοί, εφάρμοσαν τη σφαγή και τη λεηλασία σε απεριόριστη κλίμακα. Έτσι πολλοί Τζουμερκιώτες εκτελέστηκαν , φυλακίστηκαν, εξορίστηκαν ή αναγκάστηκαν σε αναγκαστική προσφυγιά στις σοσιαλιστικές χώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

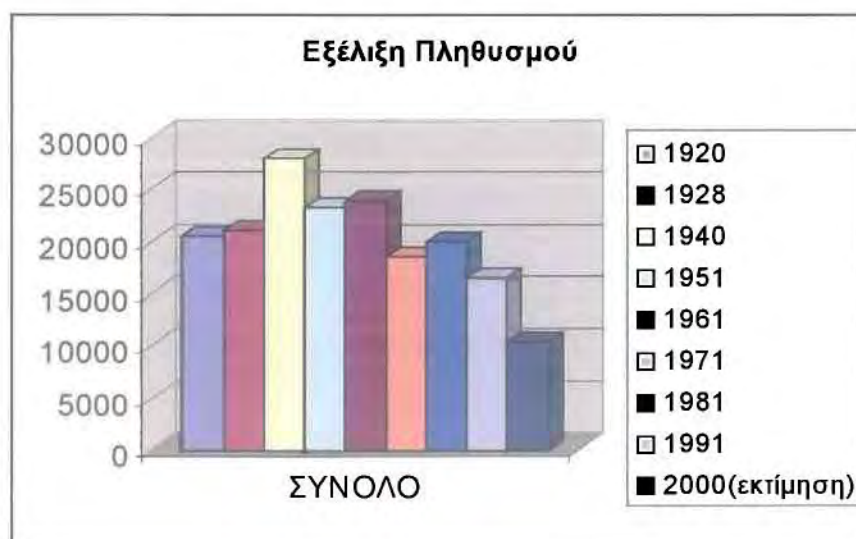
Η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης των πληθυσμιακών στοιχείων της περιοχής βασίστηκε σε απογραφικά στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. και αφορά το διάστημα 1920-1991, καθώς και προσωπική έρευνα και εκτιμήσεις για τον τωρινό μόνιμο πληθυσμό. Αναλυτικά, οι τάσεις ανά κοινότητα της περιοχής μελέτης αναφέρονται στο Παράρτημα. Στη συνέχεια ακολουθεί ανάλυση των τάσεων του πληθυσμού της περιοχής.

4.2 Πληθυσμιακή εξέλιξη

Ο πληθυσμός της περιοχής μελέτης, με βάση την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε (1991), ανέρχεται σε 16.588 άτομα, ενώ τώρα υπολογίζεται, με βάση κάποια προσωπική έρευνα και εκτίμηση στα 9.800 άτομα περίπου. Όπως βλέπουμε και από τον παρακάτω πίνακα ο πληθυσμός είχε μια αυξητική πορεία μέχρι το 1940 την οποία διαδέχτηκε μια συνεχόμενη μείωση, εκτός από μια σχετική επανάκαμψη που έλαβε χώρα στη δεκαετία του 70. Ήτοι:

Πίνακας 1.

Έτος	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2000(εκτίμηση)
ΣΥΝΟΛΟ	20.505	21.102	27.956	23.254	23.876	18.587	20.041	16.522	9.810

4.3 Ηλικιακή Κατανομή

Στον πίνακα 3 του παραρτήματος υπάρχει αναλυτικά για κάθε κοινότητα, με βάση την απογραφή του 1991, η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού. Στο σύνολο της περιοχής μελέτης έχουμε τα εξής:

Πίνακας 2:

Ηλικίες	0-14	15-24	25-39	40-54	55-64	65-79	80 και άνω
Ποσοστό(%)	14.5	10.1	14.5	18.4	18.2	18.0	5.9

Από τον πίνακα αυτόν έχουμε τα εξής συμπεράσματα :

- Πρόκειται για ένα γηρασμένο πληθυσμό. Το 42% του συνόλου είναι 55 ετών και άνω και το 24% άνω των 65 ετών.
- Έχουμε μικρό ποσοστό νέων (24,6%) και ιδιαίτερα αυτών που βρίσκονται στις ηλικίες 15-24, οι οποίες ανήκουν στον ενεργό πληθυσμό. (10,1%).

4.4 Αναλυτική αξιολόγηση της πληθυσμιακής εξέλιξης

Εξαιτίας του περιορισμού των έντονων πολεμικών συγκρούσεων στην περιοχή, και της σχετικής ηρεμίας που επικράτησε, ο πληθυσμός ακολούθησε μια συνεχόμενη αυξητική πορεία, από το 1920 έως το 1940, της τάξεως του 36%. Το 1940 ο πληθυσμός έφτασε και στο ανώτερο του σημείο (27956 κατ.).

Στη συνέχεια ακολουθεί μια μακρά περίοδος έντονων πολεμικών συρράξεων (Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Εμφύλιος), που είχαν σαν αποτέλεσμα την απώλεια σημαντικού αριθμού ατόμων. Επίσης θα πρέπει να αναφερθούμε και στη μη εθελοντική στρατολόγηση, των νέων της περιοχής (κατά την περίοδο του εμφυλίου), εκ μέρους του Δ.Σ. για την κάλυψη των απωλειών του. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα αρκετοί από τους κατοίκους των Τζουμέρκων και ιδιαίτερα νέοι και νέες για να ξεφύγουν από τον κλοιό του Δ.Σ. να αναγκάσουν να καταφύγουν στην Άρτα ή στα Γιάννενα ως πρόσφυγες. Έτσι στα χωριά, παρέμειναν άνθρωποι μεγάλοι σε ηλικία συνήθως 55 ετών και άνω. Επίσης και οι συνεχόμενες πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή οδήγησε μεγάλο μέρος του άμαχου πληθυσμού στην αναζήτηση νέων τόπων διαμονής. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση του πληθυσμού, από το 1940 έως το 1951 που έφτασε της τάξεως του 17%. Μετά τη μεγάλη αυτή μείωση ο πληθυσμός σταθεροποιήθηκε κατά τη δεκαετία του '50 και είχαμε κατά την απογραφή του 1961 μια ελάχιστη αύξηση του πληθυσμού (2,67 %). Παρατηρείται όμως αυτή την περίοδο μείωση του ποσοστού των νεαρών

πληθυσμών, το οποίο φανερώνει τα πρώτα βήματα των αγροτικών περιοχών προς, από την μια μεριά, την μείωση του ποσοστού γεννητικότητας, και από την άλλη, τη γήρανση του πληθυσμού (Δ. Γούσιος, 1984).

Κατά την περίοδο 1940-1961 η δημογραφική εξέλιξη και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις στην περιοχή μελέτης επηρεάστηκαν από δύο φαινόμενα. Πρώτον η εμφάνιση ενός σημαντικού αριθμού οικογενειών απασχολούμενων με την κτηνοτροφία και ορεινής καταγωγής οι οποίες εγκαταστάθηκαν στην πλειοψηφία τους στην ημιορεινή και πεδινή ζώνη. Δεύτερον, από την σημαντική αύξηση των κωμοπόλεων η οποία οφείλεται στην οριστική εγκατάσταση πολλών οικογενειών από τους μικρότερους αγροτικούς οικισμούς τους, στις οποίες βρήκαν καταφύγιο κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, προτίμησαν με το τέλος του να μην ξαναγυρίσουν στα καταστραμμένα νοικοκυριά και χωριά τους (Δ. Γούσιος 1998).

Η περίοδος που ακολουθεί, χαρακτηρίζεται από το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα που επικράτησε σε ολόκληρη τη χώρα και ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Οι φυσικές δυσκολίες των ορεινών περιοχών, το ανάγλυφο και το κλίμα, η κατάσταση και οι παραγωγικές δομές στον πρωτογενή τομέα, καθώς και οι κρατικές πολιτικές αξιοποίησης ζωνών που εστιάστηκαν στις κοιλάδες και τις πεδινές περιοχές, οδήγησαν στην μεγάλη αγροτική έξοδο προς το εξωτερικό ή τις πόλεις και την πεδιάδα. Θα πρέπει να επισημάνουμε, όσον αφορά την εσωτερική μετανάστευση ότι ο σημαντικότερος τόπος προορισμού ήταν η Αθήνα και ακολουθούν οι πρωτεύουσες των νομών. Έτσι για την περίοδο αυτή έχουμε μια σημαντική μείωση στον πληθυσμός που ανέρχεται της τάξεως του 22%.

Στην επόμενη δεκαετία έχουμε μια αύξηση του πληθυσμού (7,8%), η οποία όμως ήταν προσωρινή αφού την ακολούθησε μια ακόμη σημαντική μείωση (17,2 %). Όμως, η όχι μεγάλη εγκυρότητα, της ελληνικής στατιστικής απογραφής του πληθυσμού μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι η μείωση του πληθυσμού ήταν μεγαλύτερη από ότι παρουσιάζει η τελευταία απογραφή.

Σήμερα ο μόνιμος πληθυσμός εκτιμάται, μετά από προσωπική έρευνα στους περίπου 9.800 κατοίκους. Συμπεραίνουμε έτσι, το γεγονός ότι η περιοχή έχει περιέλθει σε μια τραγική δημογραφική κατάσταση. Η κοινοτική αντισταθμιστική βοήθεια, που άρχισε να χορηγείται, κατά τα φαινόμενα πολύ αργά, έρχεται να στηρίξει ένα γηρασμένο πληθυσμό και έμμεσα στα διαμένοντα στη πόλη παιδιά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

5.1. Οικιστική δομή, καθεστώς και χρήσεις γης

Σε γενικές γραμμές, οι πίνακες του παραρτήματος μπορούν να μας δώσουν μια εικόνα του καθεστώσ που επικρατεί στην περιοχή μελέτης, όσον αφορά τις εκτάσεις και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται. Υπάρχουν κάποιες λατομικές ζώνες και λατομεία τα οποία ασχολούνται με την παραγωγή κυρίως αμμοχάλικου και άλλων αδρανών υλικών εκτός από μάρμαρο. Υπάρχουν επίσης και πολλοί αρχαιολογικοί χώροι.

Θα πρέπει επίσης να το περιορισμένο ενδιαφέρον για ανάπτυξη των ορεινών κοινοτήτων αφού δεν προτείνεται (από Ε.Π.Α.) ούτε μια Ζ.Ο.Ε. στα Τζουμερκοχώρια.

5.2. Οικιστικό δίκτυο

Το οικιστικό δίκτυο της Ηπείρου κυριαρχείται από τα 4 αστικά κέντρα-πρωτεύουσες νομών, με πρωτεύον τα Ιωάννινα. Μεταξύ αυτών των οικισμών 1^{ου} και 2^{ου} επιπέδου αφενός και των οικισμών 4^{ου} και 5^{ου} επιπέδου αφετέρου (κεφαλοχώρια και μικροί αγροτικοί οικισμοί), είναι εμφανής η έλλειψη σε εκτεταμένα τμήματα της περιφέρειας οικισμών 3^{ου} επιπέδου, δηλαδή ημιαστικών κέντρων που λειτουργούν με σχετική αυτοδυναμία ως τοπικοί πόλοι ανάπτυξης.

Οι κατευθύνσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των νομών της Ηπείρου (ΥΧΟΠ, 1984) έχοντας ως σκοπό την εξισορρόπηση της ανάπτυξης στο χώρο και την καλύτερη εξυπηρέτηση των αγροτικών οικισμών, όρισαν μια σειρά κέντρα ως οικισμούς 3^{ου} επιπέδου και ορισμένα άλλα που παρουσίασαν ορισμένες προοπτικές ανάπτυξης, ως ενισχυμένα κέντρα 4^{ου} επιπέδου. Συγκεκριμένα ορίστηκαν:

- 4^{ου} επιπέδου ενισχυμένα: Πράμαντα, Βουργαρέλι

Ωστόσο στο διάστημα που μεσολάβησε, δεν δημιουργήθηκαν οι όροι για να υπάρξει ο απαραίτητος δυναμισμός των κέντρων και όπως έδειξε η απογραφή του 1991, συνεχίστηκε η πληθυσμιακή αποδυνάμωση του αγροτικού χώρου ιδιαίτερα των ορεινών περιοχών.

5.3. Οικιστική πολιτική

Πέρα του σχεδίου Καποδίστριας, το κύριο νομοθετικό εργαλείο σχεδιασμού, αναβάθμισης και εξοπλισμού των οικιστικών κέντρων, ώστε να ανταποκριθούν στον ρόλο τους ανάλογα με το επίπεδο τους, είναι ο νέος οικιστικός νόμος (Ν. 2508/1997). Ο νόμος αυτός αποβλέπει στη βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των ευρύτερων περιοχών των πόλεων και οικισμών της χώρας και ειδικότερα:

- Στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος και ιδίως των υποβαθμισμένων περιοχών, με εξασφάλιση του αναγκαίου κοινωνικού εξοπλισμού, της τεχνικής υποδομής και τον έλεγχο των χρήσεων.
- Στην σταδιακή ανάδειξη και οργάνωση του μη αστικού χώρου των «ανοιχτών πόλεων» (των νέων δήμων), στην υποβοήθηση της συνοχής και στην ανασυγκρότηση του αστικού και περιαστικού χώρου.
- Στην προστασία, ανάδειξη και περιβαλλοντική αναβάθμιση των κέντρων πόλεων, των πολιτιστικών πόρων, των παραδοσιακών πυρήνων των οικισμών, των χώρων πρασίνου κ.α.
- Στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και την διαφύλαξη της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας.

5.4. Χρήσεις γης

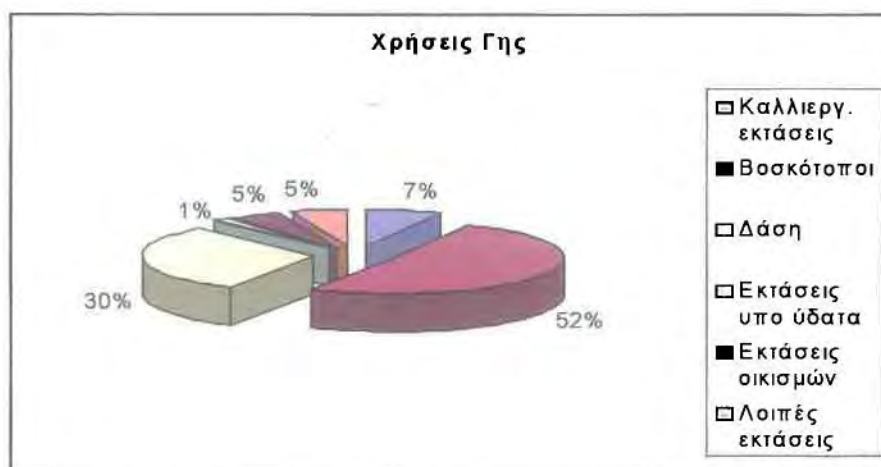
Εκτός από τους πίνακες που παραθέτονται στο παράρτημα και οι οποίοι έχουν τα αναλυτικά αριθμητικά δεδομένα για τις χρήσεις γης των περιοχών της μελέτης.

Η κτηνοτροφία είναι αναμφισβήτητα η κύρια ασχολία των κατοίκων μιας και οι βοσκότοποι καταλαμβάνουν έκταση 52% του συνόλου. Τα δάση πρέπει να είναι πολύ υποβαθμισμένα από την υπερβόσκηση μιας και καταλαμβάνουν έκταση μόλις 30% του συνόλου.

Πίνακας 3:

	Χρήσεις γης (1991) σε ποσοστά						
	Σύνολο εκτάσεων	Καλλιεργ. εκτάσεις και αγρ/σεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις υπο ύδατα	Εκτάσεις οικισμών	Λοιπές εκτάσεις
Σύνολο	100	7,1	51,8	30,3	1,3	4,9	5,3

Οι γεωργικές εκτάσεις έχουν πολύ μικρά ποσοστά , ενώ τέλος οι οικισμοί καταλαμβάνουν αμελητέα έκταση στο σύνολο των εκτάσεων, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι περιοχές είναι αραιοκατοικημένες.

Διαμόρφωση χρήσεων γης στους δύο Νομούς

Στην περιοχή που βρίσκεται στο Ν. Ιωαννίνων η κτηνοτροφία είναι αναμφισβήτη η κύρια ασχολία των κατοίκων μιας και οι βοσκότοποι καταλαμβάνουν την μεγαλύτερη έκταση. Τα δάση πρέπει να είναι πολύ υποβαθμισμένα από την υπερβόσκηση μιας και καταλαμβάνουν έκταση μόλις 8,9% του συνόλου. Το σύνολο των δύο χρήσεων γης φτάνει το 92% του συνόλου των εκτάσεων. Οι γεωργικές εκτάσεις έχουν πολύ μικρά ποσοστά, ενώ τέλος οι οικισμοί καταλαμβάνουν αμελητέα έκταση στο σύνολο των εκτάσεων, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι περιοχές είναι αραιοκατοικημένες.

Πίνακας 4:

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	Χρήσεις γης των κοινοτήτων των δυο νομών (1991) σε ποσοστά						
	Σύνολο εκτάσεων	Καλλιεργ. εκτάσεις και αγρ/σεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις υπο ύδατα	Εκτάσεις οικισμών	Λοιπές εκτάσεις
Ν. Ιωαννίνων	100	3.4	83.1	8.9	0.5	0.8	3.3
Ν. Άρτας	100	9.3	33.4	41.8	1.6	7.2	6.7

Στις κοινότητες του Ν. Άρτας, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις, έχουν σαφώς μεγαλύτερα ποσοστά από αυτές του Ν. Ιωαννίνων ενώ και τα δάση είναι σαφώς πιο πλούσια. Το ποσοστό των εκτάσεων των βοσκοτόπων είναι σαφώς μικρότερο από εκείνο του Ν. Ιωαννίνων, το οποίο είναι αποτέλεσμα της πιο εκτεταμένης γεωργίας που υπάρχει στο Ν. Άρτας. Τέλος, οι εκτάσεις των οικισμών καταλαμβάνουν μεγαλύτερο ποσοστό που υποδηλώνει ότι οι περιοχές αυτές είναι πιο πυκνοκατοικημένες από τις αντίστοιχες του Ν. Ιωαννίνων.

Στην περιοχή μελέτης διαμορφώνονται οι εξής γενικευμένες ζώνες ανάπτυξης:

- Η ζώνη των ορεινών όγκων που επιδέχονται τουριστική ανάπτυξη. Η ζώνη αυτή χαρακτηρίζεται από τη δυνατότητα ήπιας τουριστικής ανάπτυξης, βάσει των συγκριτικών πλεονεκτημάτων (φυσικού κάλλους και πολιτιστικής κληρονομιάς) των περιοχών που εμπεριέχει
- Η ευρύτερη ζώνη των ορεινών και ημιορεινών περιοχών είναι η πιο εκτεταμένη και περιλαμβάνει περιοχές με δυνατότητες ανάπτυξης κυρίως της κτηνοτροφίας. Σημαντική επίδραση στη ζώνη αυτή έχουν τα έργα ανάπτυξης της κτηνοτροφίας και τα έργα "τοπικής ανάπτυξης" τα οποία βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και τις προσβάσεις στους ορεινούς και ημιορεινούς οικισμούς.

5.5. Οικιστική δομή – Χαρακτηριστικά οικισμών

Οι περισσότεροι από τους οικισμούς της περιοχής μελέτης έχουν σε γενικές γραμμές αρκετά παρόμοια χαρακτηριστικά. Είναι όλοι ορεινοί και κατά συνέπεια είναι αρκετά πυκνοκτισμένοι, λόγω έλλειψης ζωτικού χώρου αλλά και πιο εύκολης επικοινωνίας. Η πλατεία είναι συνήθως στο κέντρο του χωριού, εκεί υπάρχει ο ενοριακός ναός και τα κοινοτικά καταστήματα και εκεί πραγματοποιούνται οι πολιτιστικές εκδηλώσεις της κοινότητας (πανηγύρια κ.λ.π.)

Οι χιλιομετρικές αποστάσεις μεταξύ των κοινοτήτων κυμαίνονται συνήθως μεταξύ 5-10 Km. Επίσης έχουμε την περίπτωση των Μελισσουργών (Άρτας), στην οποία η κοινότητα δεν έχει άμεση επικοινωνία με καμία άλλη κοινότητα του νομού. Ο μοναδικός δρόμος επικοινωνίας είναι μέσω Πραμάντων, από το Ν. Ιωαννίνων.

Τα ημιαστικά κέντρα και οι μεγάλες κοινότητες σε κάθε περιοχή, παίζουν το ρόλο των κέντρων όπου είναι συγκεντρωμένες όλες (ή οι περισσότερες) δραστηριότητες και παρέχονται οι εξυπηρετήσεις. Για τα δεδομένα των περιοχών θεωρούνται άρτια, αλλά γενικά εμφανίζουν πολλές ελλείψεις σε ζητήματα βασικών υποδομών (διάθεση απορριμμάτων, αποχέτευση, συγκοινωνία κλπ).

Τέλος, ένα πολύ σοβαρό ζήτημα, που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην οποιαδήποτε παρεμβατική προσπάθεια (λόγω κόστους), είναι αυτό του δικτύου των οικισμών στο Ν. Άρτας. Οι κοινότητες συγκροτούνται από πολλούς οικισμούς και από τις πληθυσμιακά μεγάλες μόνο οι Μελισσουργοί έχουν ένα οικισμό. Συνδέονται

μεταξύ τους με ένα πυκνότατο δίκτυο κοινοτικών δρόμων, οι οποίοι είτε είναι ασφαλτοστρωμένοι σε πολύ μέτρια κατάσταση ή αμμοχαλικοστρωμένοι, ενώ υπάρχουν πολλά προβλήματα σε βασικές υποδομές (ύδρευση, εσωτερική οδοποιία, εξυπηρέτησεις κλπ.) Πρόκειται για ένα φαινόμενο που εμφανίζεται στο μεγαλύτερο βαθμό στις κοινότητες του Ν. Άρτας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

6.1. Τεχνική υποδομή

6.1.1. Ύδρευση

- **Υδρευτικός Σύνδεσμος Κοινοτήτων δυτικών Τζουμέρκων**

Σ' αυτόν συμμετέχουν οι κοινότητες Πετροβούνι, Χουλιαράδες, Βαπτιστής και Παλαιοχώρι Σιράκου. Ο Σύνδεσμος λειτουργεί από το 1963. Η υδροληψία του Συνδέσμου γίνεται από τις πηγές Βαθύπεδου (στη δυτική πλαγιά του Λάκμου) οι οποίες έχουν παροχή 25 m³/24ωρο, ενώ στα διοικητικά όρια Χουλιαράδων-Πετροβουνίου υπάρχει ρυθμιστική δεξαμενή. Από τις πηγές μέχρι τη δεξαμενή το μήκος του δικτύου είναι 10 Km.

- **Υδρευτικός Σύνδεσμος Βρυζοκαλάμου**

Σ' αυτόν συμμετέχουν οι κοινότητες Αθαμάνιο, Ανεμορράχη, Βουργαρέλι, Κάτω Αθαμάνιο, Καψάλα, Παλαιοκάτουνο και Τετράκωμο.

- **Υδρευτικός Σύνδεσμος Κουκουλίων – Γραικικού**

Σ' αυτόν συμμετέχουν οι κοινότητες Κουκουλίων και Γραικικού. Η υδροληψία του Συνδέσμου γίνεται από τις πηγές Καταρράκτη.

6.1.2. Άρδευση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Δ.Ε.Β. (Διεύθυνση Εγγείων Βελτιώσεων) στην περιοχή μελέτης υπάρχουν υποτυπώδη αρδευτικά έργα. Πριν 12ετίας (περίπου το 1985), έγινε αρδευτικό έργο στην κοινότητα Καταρράκτη με την πρόβλεψη να αρδεύονται περί τα 1000 στρέμματα, σήμερα αρδεύονται λιγότερα από 200, ενώ τη διαχείριση του έργου την έχει η κοινότητα. Στην ίδια κοινότητα δημοπρατήθηκε πρόσφατα το αρδευτικό έργο Σάρας – Μηλέας Καταρράκτη και Φραστών-Αγνάντων, προϋπολογισμού 350 εκατ. Δρχ και με πρόβλεψη να αρδεύονται 1000 στρέμματα.

Στον ΤΟΕΒ Βουργαρελίου υπάρχει υποτυπώδες αρδευτικό έργο που έχει κατασκευαστεί εδώ και αρκετες δεκαετίες. Το έργο αρδεύει έκταση 600

στρεμμάτων, ενώ κατά καιρούς γίνονται διάφορες μικροεπενδύσεις των αυλακών μεταφοράς του νερού.

6.1.3. Αποχέτευση

Σε όλη την περιοχή μελέτης το θέμα της αποχέτευσης είναι λίγο πολύ το ίδιο. Οι κοινότητες δεν έχουν δίκτυα αποχέτευσης. Η κάθε οικία έχει το δικό της σηπτικό ή απορροφητικό βόθρο. Οι βόθροι αυτοί δεν αδειάζουν ποτέ ή σχεδόν ποτέ. Τουλάχιστον, κατ'αυτόν τον τρόπο δεν γίνεται διάθεση των υγρών αποβλήτων στα ρέματα

6.1.4. Αποκομιδή και διάθεση απορριμμάτων

Στις περισσότερες από τις κοινότητες της περιοχής μελέτης δεν υπάρχει οργανωμένη αποκομιδή και διάθεση απορριμμάτων. Έτσι δύο είναι οι τρόποι με τους οποίους γίνεται η όλη διαδικασία. Στην πρώτη περίπτωση, κάποιο ιδιωτικό αγροτικό αυτοκίνητο περνάει κάποιες φορές, που μπορεί να μην είναι και χρονικά τακτές και μαζεύει τα σκουπίδια από τα σπίτια της κοινότητας και στη συνέχεια τα πετάει σε κάποιο καθορισμένο χώρο. Στη δεύτερη περίπτωση, ο κάθε κάτοικος μόνος το πετάει τα σκουπίδια του, είτε σε κάποιο καθορισμένο χώρο είτε όπου τον βολεύει.

6.1.5. Ηλεκτροδότηση

Όλες οι κοινότητες της περιοχής μελέτης είναι συνδεδεμένες με το δίκτυο της Δ.Ε.Η. και εξυπηρετούνται κανονικά. Προβλήματα υπάρχουν κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες και κατά βάση στις πιο απομακρυσμένες κοινότητες. Ιδιαίτερα όταν επικρατεί κακοκαιρία, τα συνεργεία δεν μπορούν να προσεγγίσουν εύκολα για να επιδιορθώσουν τη βλάβη. Έτσι υπάρχει περίπτωση κάποιες κοινότητες να περνούν μερικές μέρες το χειμώνα χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα.

6.1.6. Τηλεφωνικό δίκτυο

Το μεγαλύτερο ποσοστό των νοικοκυριών έχει το δικό του τηλέφωνο, ενώ το υπόλοιπο σχεδόν ποσοστό έχει κάνει αιτήσεις για την τοποθέτηση τηλεφώνου. Η αναλογία ανά κάτοικο είναι 1/4,7 περίπου. Τα προβλήματα του τηλεφωνικού δικτύου είναι σχεδόν παρόμοια με αυτά του δικτύου ηλεκτροδότησης.

6.2. Περιβαλλοντικά προβλήματα

Σίγουρα, κάθε μια περιοχή έχει τα δικά της περιβαλλοντικά προβλήματα που την απασχολούν. Υπάρχουν όμως και σοβαρά προβλήματα που είναι κοινά για όλες και συνοψίζονται στα εξής:

Υγρά απόβλητα: Όπως προαναφέραμε, σε όλη την περιοχή το θέμα της αποχέτευσης είναι λίγο πολύ το ίδιο. Το μόνο πρόβλημα που μπορεί να προκύψει είναι στην περίπτωση που κάτω από το βόθρο υπάρχει υδροφόρος ορίζοντας. Αν υπάρχει πηγάδι στον υδροφόρο ορίζοντα, τότε υπάρχει περίπτωση το νερό να είναι μολυσμένο και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως πόσιμο.

Αποκομιδή και διάθεση απορριμμάτων: Όπως προαναφέραμε στις περισσότερες από τις κοινότητες της περιοχής μελέτης δεν υπάρχει οργανωμένη αποκομιδή και διάθεση απορριμμάτων. Έτσι δημιουργούνται κάποια προβλήματα, μερικά από τα οποία είναι

- ◆ Αντιαισθητικό θέαμα. Οι σωροί με τα σκουπίδια υποβαθμίζουν το όμορφο τοπίο.
- ◆ Ρύπανση περιβάλλοντος, ιδιαίτερα με τα απορρίμματα εκείνα που δεν αποσυντίθενται
- ◆ Συγκέντρωση επιβλαβών οργανισμών όπως μύγες, κουνούπια, κατσαρίδες, ποντίκια κ.λ.π.
- ◆ Κίνδυνος πυρκαγιάς. Πάρα πολλές φωτιές έχουν προκληθεί από πεταμένα σκουπίδια.

Διάβρωση: Στην περιοχή μελέτης οι οποία είναι ορεινή περιοχή έχουμε σε έντονο βαθμό το φαινόμενο διάβρωσης των εδαφών. Η διάβρωση εξαρτάται από το είδος της βλάστησης, τις κλιματικές συνθήκες, την τοπογραφία της περιοχής, τη δομή και τη σύσταση του εδάφους και άλλους παράγοντες. Για το λόγο αυτό σε πολλές περιοχές βλέπουμε ‘αναβαθμίδες’, με τις οποίες οι κάτοικοι προσπαθούν να συγκρατήσουν το λιγιστό χώμα για τις μικρές καλλιέργειές τους .

Υπερβόσκηση: Τα εδάφη που έχουν υπερβοσκηθεί, δείχνουν τον υποβαθμισμένο τους χαρακτήρα από τον τύπο βλάστησης που συνήθως αποτελείται από ασφόδελους, κρόκους, κρεμμύδες, γαϊδουράγκαθα κ.α.. Η υπερβόσκηση δεν

υποβαθμίζει μόνο τις δασικές εκτάσεις, αλλά και τους ίδιους τους βοσκοτόπους και αποτελεί έναν ακόμη λόγο για τη διάβρωση των εδαφών που αναφέρθηκε πιο πάνω. Για την περιοχή μελέτης που είναι κατεξοχήν κτηνοτροφική το πρόβλημα είναι αρκετά έντονο.

Λαθροϋλοτομία και πυρκαγιές: έντονο πρόβλημα στην περιοχή της μελέτης που είναι κατεξοχήν δασική. Με τη λαθροϋλοτομία και τις πυρκαγιές προκαλείται αποψίλωση περιοχών και ενισχύεται έτσι το καταστροφικό έργο των χειμάρρων. Ένας ακόμη λόγος για τη διάβρωση των εδαφών.

Λαθροθηρία: έντονο πρόβλημα που ‘αποψιλώνει’ τους βιότοπους από τους φυσικούς τους πληθυσμούς, διαταράσσοντας έτσι την οικολογική ισορροπία των περιοχών. Ιδιαίτερα κινδυνεύουν τα είδη που απειλούνται από εξαφάνιση, μιας και ούτε αυτά εξαιρούνται από τις κάνες των κυνηγητικών όπλων.

Τα νερά των ποταμών: Τα σημαντικότερα προβλήματα και πιέσεις προκαλούνται ή θα προκληθούν από τις ακόλουθες δράσεις:

- ⇒ Την κατασκευή των Υδροηλεκτρικών έργων κατά μήκος του Μετσοβίτικου και του Άραχθου που έχει προγραμματίσει η ΔΕΗ.
- ⇒ Την κατασκευή δρόμων κατά μήκος των ορεινών εξάρσεων με απότομες κλίσεις με σκοπό να ενώσουν οικισμούς ή χωριά.
- ⇒ Την επέκταση των κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΟΜΗ

7.1. Γεωργία

Για πολλές περιοχές η γεωργία είναι ένας βασικός συντελεστής αυτόνομης ανάπτυξης, αλλά και μια δραστηριότητα που βρίσκεται σε στενή αλληλεξάρτηση με την κτηνοτροφία.

Από τις πληροφορίες που διατίθενται στους κατά περίπτωση Πίνακες του Παραρτήματος, επισημαίνουμε τα εξής:

Στις περισσότερες κοινότητες της περιοχής μελέτης παρατηρούμε ότι κυριαρχεί η καλλιέργεια των κτηνοτροφικών φυτών. Στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής που βρίσκεται στον Ν. Άρτας η παραγωγή ελαιοκομικών προϊόντων είναι αυτή που επικρατεί. Στο νοτιοανατολικό τμήμα που βρίσκεται και αυτό στον Ν. Άρτας, κυριαρχεί η παραγωγή ξηρών καρπών, ενώ η παραγωγή αραβόσιτου επικρατεί στο κεντρικό τμήμα της περιοχής (Άγναντα, Καταρράκτης). Στο βορειοδυτικό τμήμα (Ν. Ιωαννίνων) παρατηρούμε μια ποικιλομορφία στις καλλιέργειες, ενώ θα πρέπει να επισημάνουμε τη σχεδόν μηδαμινή παραγωγή στο βόρειο τμήμα (Ν. Ιωαννίνων), στο οποίο κυριαρχεί η κτηνοτροφία, ιδιαίτερα στα υψηλότερα μέρη (Σιράκο, Καλαρίτες, Ματσούκι, Θεοδώριανα, Μελισσοουργοί κ.α.).

Από την τελευταία απογραφή σχετικά με τις καλλιέργειες στην περιοχή μελέτης παρατηρούμε την αλλαγή στο κυρίαρχο είδος παραγωγής στο νοτιοανατολικό τμήμα, από τα κτηνοτροφικά φυτά στους ξηρούς καρπούς. Το ίδιο συμβαίνει και στο νοτιοδυτικό τμήμα, που η παραγωγή ελαιοκομικών προϊόντων υποσκελίζει τα κτηνοτροφικά φυτά. Επίσης και στο κεντρικό τμήμα η παραγωγή αραβόσιτου είναι η πλέον κυρίαρχη από τα κτηνοτροφικά φυτά που ήταν πριν.

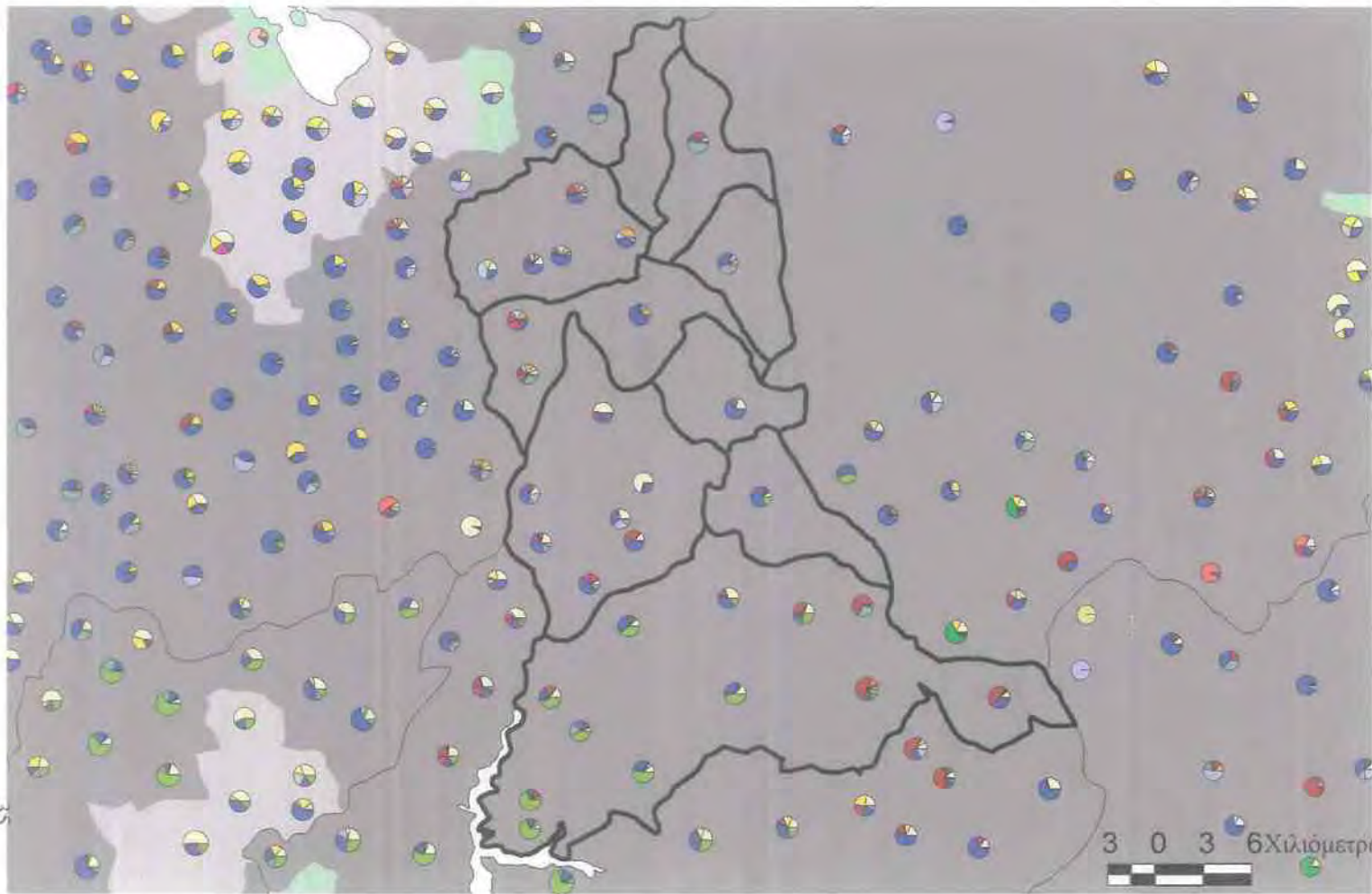
Συνοψίζοντας έχουμε τα εξής:

- ▶ Στην περιοχή μελέτης επικρατούν οι κτηνοτροφικές καλλιέργειες και οι πολυκαλλιέργειες.
- ▶ Έντονη παρουσία μόνιμων καλλιεργειών προς τον Νότο.
- ▶ Εκτατικά συστήματα (κτηνοτροφικά φυτά, δημητριακά) στο Βορρά.

ΧΑΡΤΗΣ 3

Κατανομή των καλλιεργούμενων ειδών ανά ΟΤΑ με βάση την στρεμματική τους συμμετοχή στη συνολική καλλιεργούμενη έκταση του ΟΤΑ (1997)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηχ/κων Χωροτ. & Περιφ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα:
Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενότητων
για την διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών:
Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος, Σεπτέμβριος 2000

Πηγή: Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου

- ▶ Το ποσοστό των εκτάσεων που ποτίζονται κυμαίνεται από 10-20%
- ▶ Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν οι γεωργικές ζώνες (1000-2000 στρ.) του Καταρράκτη, των Αγνάντων και του Κεντρικού οι οποίες έχουν αυστηρά τοπική σημασία. Ακόμη, ανεξάρτητα από τις εκτάσεις που εμφανίζονται επίσημα, στις υπόλοιπες περιοχές οι εκτάσεις είναι διάσπαρτες και σχετίζονται περισσότερο με ατομικές ανάγκες.

Αυτό που ομογενοποιεί το χώρο παραγωγικά, είναι :

1. Η κυριαρχία των συστημάτων κτηνοτροφικής παραγωγής
2. Ο ρόλος των κτηνοτροφικών συστημάτων διαχείρισης των βοσκοτόπων και του χώρου.

Θα πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι δεν υπάρχει κανένα οργανωμένο δίκτυο πώλησης των διάφορων προϊόντων και αυτή κατά κανόνα γίνεται ατομικά και σε τοπικό επίπεδο (συνήθως Νομού).

7.2. Κτηνοτροφία

Παρά το ότι γνωρίζει σταθερή πτώση, η κτηνοτροφία είναι μια παραδοσιακή δραστηριότητα, η οποία για το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής αποτελεί την κυριότερη πηγή εισοδήματος.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της κτηνοτροφίας είναι ότι συνεχίζει να υφίσταται σε ημινομαδική ή νομαδική μορφή, κάτι που έχει σαν συνέπεια την κινητικότητα όχι μόνο εντός των ορίων της περιοχής μελέτης, αλλά και με άλλες ευρύτερες. Έχουμε, τις ενιαίες κτηνοτροφικές ζώνες των Τζουμέρκων και του Λάκμου (ορεινοί βοσκότοποι)

Οι μετακινήσεις που από παράδοση γίνονται έχουν ως εξής:

- Από το νομό Πρέβεζας και τη Θεσσαλία προς τους βοσκότοπους του Λάκμου (κτηνοτρόφοι των Καλαρρυτών, του Συρράκου, του Ματσουκίου και άλλων κοντινών κοινοτήτων).
- Από τη Θεσσαλία προς τα οροπέδια των Τζουμέρκων (κτηνοτρόφοι της περιοχής).

Με αυτά τα δεδομένα, καθίσταται σχεδόν αδύνατη η εκτίμηση του ζωικού κεφαλαίου, το οποίο ανήκει στους κτηνοτρόφους της περιοχής και τα επίσημα στοιχεία υποτιμούν σε μεγάλο βαθμό την πραγματική κατάσταση.

Έτσι, περιοριζόμαστε σε γενικές παρατηρήσεις:

- Κυρίαρχη είναι η αιγοπροβατοτροφία, όπου υπερέχει η προβατοτροφία. Η μορφή με την οποία ασκούνται είναι ημινομαδική ή νομαδική ή κοπαδιάρικη και απουσιάζουν οι οργανωμένες σταυλισμένες μονάδες.
- Η βοοτροφία είναι αρκετά μεγαλύτερη στα χωριά που βρίσκονται στον νομό Ιωαννίνων. Σε όλες τις ζώνες της περιοχής μελέτης τα βοοειδή εκτρέφονται ελεύθερα και είναι σπάνιες οι περιπτώσεις των σταυλισμένων.
- Η τάση πτώσης του επιπέδου της δραστηριότητας τα τελευταία 10 χρόνια έχει διακοπεί και παρατηρείται μια σταθερότητα. Αυτό οφείλεται αποκλειστικά στην πολιτική των επιδοτήσεων και στο εγγύς μέλλον εκτιμάται ότι θα ανατραπεί επί το δυσμενέστερων, δεδομένου ότι η πλειοψηφία των επαγγελματιών είναι μεγάλης ηλικίας και, λόγω των συνθηκών με τις οποίες ασκείται η δραστηριότητα, υπάρχει απροθυμία εισόδου των νέων.

Οι πίνακες του παραρτήματος που εμφανίζουν στοιχεία σχετικά με την κτηνοτροφία, δεν κρίνονται απόλυτα αξιόπιστοι ως προς τα μεγέθη, είναι όμως ενδεικτικοί ως προς τις περιοχές στις οποίες αυτή υφίσταται σε δυναμική μορφή.

Η παραγωγή εξαρτάται από την περιοχή (σχετίζεται με τη μορφή των βοσκοτόπων) και οι μέσες αποδόσεις μπορούν να θεωρηθούν ικανοποιητικές, αν ληφθεί υπ' όψη η μορφή με την οποία ασκείται η δραστηριότητα.

- Ο μεγαλύτερος όγκος της παραγόμενης ποσότητας γάλακτος διατίθεται στις δύο μεγάλες γαλακτοβιομηχανίες που υπάρχουν (ΔΩΔΩΝΗ και ΗΠΕΙΡΟΣ). Διάφορα τυροκομεία απορροφούν μικρές ποσότητες.
- Περιορισμένης κλίμακας επεξεργασία του γάλακτος γίνεται από μεμονωμένους κτηνοτρόφους (με μεγάλες εκμεταλλεύσεις), οι οποίοι στη συνέχεια διαθέτουν τα προϊόντα τους σε καταναλωτές.
- Ειδική περίπτωση τυποποίησης γάλακτος αποτελούν οι νομάδες κτηνοτρόφοι του Συρράκου, των Καλαρρύτων του Ματσουκίου και μερικών κοινοτήτων των Τζουμέρκων Άρτας, οι οποίοι το επεξεργάζονται σε υπαίθρια (θερινά) τυροκομεία. Μέχρι σήμερα δεν έχει καμία προσπάθεια οργάνωσης τους και προώθησης των προϊόντων τους με επωνυμία.
- Το κρέας διατίθεται κατά κανόνα σε μεμονωμένους καταναλωτές και σε χονδρέμπορους (σαν ζωντανό βάρος).

Οι εκτάσεις που επίσημα καταγράφονται σαν βοσκότοποι στο Νομό Ιωαννίνων καλύπτουν το 50%, στο νομό Άρτας το 30%.

Σ' αυτή την κατηγορία πόρων η κατάσταση είναι αρκετά πολύπλοκη, γιατί εμπλέκονται τα δάση, ενώ σαν βοσκοτόπια χρησιμοποιούνται και αρκετές γεωργικές (κύρια αγραναπαύσεις)

Πάντως με βάση τα επίσημα στοιχεία έχουμε:

Πίνακας 5

Περιοχή	Βοσκότοποι (στρ)	Αιγοπρόβατα (κεφ)	Βοοειδή (κεφ)
Τζουμέρκα	364,9	63002	1457

Το ζωικό κεφάλαιο βασίζεται στα στοιχεία της απογραφής του 1991. Εκτιμάται ότι στις ζώνες βοσκοτόπων της περιοχής μελέτης είναι αρκετά μεγαλύτερο.

Με βάση τους δείκτες που υπάρχουν, σχετικά με τις ανάγκες κάθε ζώου για κάλυψη των διατροφικών του αναγκών, θα έπρεπε οι βοσκότοποι να είναι επαρκείς. Στην πραγματικότητα, όμως είναι υποβαθμισμένοι, γιατί δεν αξιοποιούνται στο σύνολο τους και γιατί υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές (δρόμοι προσπέλασης, στέγαστρα, ποτίστρες, ομβροδεξαμενές, αερολιπάνσεις, κλπ) παρά τα εκτεταμένα προγράμματα που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια για την αναβάθμισή τους.

Ένα σημαντικό ποσοστό τους (κατά μέσο όρο υπολογίζεται ότι κυμαίνεται μεταξύ 25% και 30%) καλύπτεται από θαμνώδη βλάστηση ή είναι μερικά δασοσκεπείς, με αποτέλεσμα τελικά η βοσκοϊκανότητα να είναι μικρότερη από τη φόρτιση.

Μια άλλη δραστηριότητα, η οποία έχει έντονη παρουσία είναι η πτηνοτροφία. Ο κύριος όγκος της βρίσκεται σε περιοχές που σχετίζονται στενά με το λεκανοπέδιο Ιωαννίνων.

Υπάρχουν οι εξής μονάδες:

- Βαπτιστής, 13 μονάδες
- Πετροβούνι, 39 μονάδες (οι 31 στην περιοχή Χαροκοπίου)
- Χουλιάρδες, 4 μονάδες

Τέλος, από τις άλλες δραστηριότητες, η μελισσοκομία έχει περιορισμένη παρουσία και η ιχθυοκαλλιέργεια είναι ανύπαρκτη. Θεωρητικά, θα μπορούσαν να είναι ανεπτυγμένες σε έναν αρκετά ικανοποιητικό βαθμό, στην πράξη όμως δεν έγινε ποτέ καμία προσπάθεια.

Μεμονωμένη περίπτωση αποτέλεσε η ένταξη μιας μονάδας πέστροφας σε καθετοποιημένη μορφή στον κανονισμό 355/77 της ΕΟΚ (αντικαταστάθηκε από τον Καν. 866/90), η οποία θα είχε συνεταιριστική μορφή. Τελικά, η επένδυση δεν πραγματοποιήθηκε.

7.3. Δάση

Η περιοχής μελέτης χαρακτηρίζεται από έντονο κάθετο γεωλογικό διαμελισμό και από μεγάλο εύρος υψομέτρων τα οποία, συνδυαζόμενα με τις κλιματικές συνθήκες, δημιουργούν μια ποικιλία ως προς τους τύπους των δασών που συναντούμε στην περιοχή, τα οποία είναι:

α. Τα δάση φυλλοβόλων δρυών με *Quercus frainetto* (πλατύφυλλη δρυς) (*Quercion frainetto*) [NATURA 2000 code: 9280].

β. Δάση και υψηλοί θαμνώνες αειφυλλών σκληρόφυλλων με *Quercus ilex* (αριά). [NATURA 2000 code: 9340].

γ. Παρόχθια δάση ανατολικής πλατάνου (*Platanus orientalis*) της συνένωσης *Platanion orientalis*, όπου συμμετέχουν και είδη ιτιάς και άλλα υγρόφιλα είδη (*Salix alba*, *Salix elaeagnos*, *Populus alba* κ.α.) [NATURA 2000 code: 9260].

δ. Ελληνικά δάση οξυάς μς *Abies borisli regis* (υβριδογενής ελάτη) που ανήκουν στη συνένωση *Fagion hellenicum* και τα οποία προσεγγίζουν τα αμιγή δάση οξυάς και τα μικτά δάση οξυάς-ελάτης της συνένωσης *Fagion hellenicum*. [NATURA 2000 code: 9270].

ε. Δάση ορεινών κωνοφόρων με *Pinus nigra* ssp. *Pallasiana* (μαύρη πεύκη) [NATURA 2000 code: 9356].

Από τους προαναφερόμενους τύπους μόνο ο 9356 αποτελεί τύπο προτεραιότητας. Σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ οι τύποι προτεραιότητας διατρέχουν τον κίνδυνο να εξαφανιστούν από το Ευρωπαϊκό έδαφος και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα φέρει ιδιαίτερη ευθύνη για τη διατήρησή τους.

7.3.1 Δασική παραγωγή

Η ανάλυση των δασών βασίσθηκε σε στοιχεία της απογραφής δασών (1992) και της χαρτογράφησης δασών που δημοσίευσε η Δασική Υπηρεσία.

Για τη δασική παραγωγή τα στοιχεία συγκεντρώθηκαν από τα Δασαρχεία της περιοχής και αναφέρονται σε τρεις βασικές κατηγορίες προϊόντων ξύλου (τεχνικό ξύλο, ξύλο θρυμματισμού και καυσόξυλα).

Τα στοιχεία της δασικής παραγωγής παρατίθενται αναλυτικά στο Παράρτημα, καθώς επίσης και κατά ιδιοκτησιακό καθεστώς .

Γενικά ,παρατηρούμε οτι παρουσιάζονται, μεγάλες διακυμάνσεις από περιοχή σε περιοχή και αυτό εξαρτάται από την ποικιλότητα που εμφανίζεται στα δασικά μοντέλα και στα δασοπονικά είδη. Επίσης το κάθε Δασαρχείο (η περιοχή ευθύνης του) διαφέρει σε έκταση αλλά και ιδιοκτησιακά καθεστώτα, η κατάτμηση των περιοχών και άλλες δραστηριότητες σε δασικές περιοχές (κτηνοτροφία, λατομεία, αναψυχή), που μπορεί να επηρεάζουν τις δασικές εκμεταλλεύσεις απόληψης ξύλου.

Σε σχέση με την εκμετάλλευση των δασών, η περιοχή αντιμετωπίζει, συνοπτικά, τα εξής προβλήματα:

1. Η τοπογραφική διαμόρφωση, που καθιστά δύσκολη ή δαπανηρή την κατασκευή πληρέστερου δασικού οδικού δικτύου.
2. Το καθεστώς ιδιοκτησίας, που διακρίνει δάση-δασικές εκτάσεις,δημόσιες, κοινοτικές, ιδιωτικά δασοτεμάχια, εκκλησιαστικά, συνιδιόκτητα, κλπ.
3. Οι μειώμενες δυνατότητες των συνεταιρισμών-συνεργείων από άποψη εκμηχάνισης εργασιών, εκπαίδευσης κλπ.
4. Η έλλειψη κινήτρων για τη δημιουργία παραγωγής δευτερογενών προϊόντων από το ξύλο σε τοπικό (κοινοτήτων αλλά και σε ευρύτερο επίπεδο, καθώς και η έλλειψη ικανοποιητικής εντόπιας απορρόφησης και διάθεσης των προϊόντων του δάσους.
5. Οι ανταγωνιστικές δραστηριότητες και συμφέροντα στις δασικές περιοχές. (βοσκή, δόμηση, λατομεία κλπ.)

7.4 Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης όσον αφορά τον δευτερογενή τομέα βασίστηκε σε δεδομένα που έχουν δημοσιευθεί από την ΕΣΥΕ (του έτους 1988, που είναι και τα πλέον πρόσφατα δημοσιευμένα).

7.4.1 Παραγωγική δομή του δευτερογενούς τομέα

Η απασχόληση στην δευτερογενή τομέα είναι εντελώς ασήμαντη. Συναντάται σε περιπτώσεις μικρών μονάδων καθαρά οικογενειακής μορφής.

- Σημαντικότερος κλάδος είναι αυτός των ειδών διατροφής με 17 μονάδες, εκ των οποίων 4 στην Άγναντα, 4 στην Πράμαντα και από ένα στον Καταρράκτη, στο Αθαμάνιο, στα Θεοδώριανα, στους Καλαρίτες. Στο Παλαιοχώρι Σιράκου και στους Μελισσουρούς.
- Έχουμε τρία καταστήματα που ανήκουν στη βιοτεχνία ξύλου στα Πράμαντα, στο Ματσούνι και στο Βαπτιστή.
- Για την κατασκευή μεταλλικών προϊόντων (πλην μηχανών και μεταφορικού υλικού) έχουμε 2 μονάδες στα Πράμαντα.
- Έχουμε επίσης και δύο υφαντουργεία, στα Πράμαντα και στο Βουργαρέλι.
- Στους Καλαρίτες έχουμε ένα τυροκομείο που λειτουργεί όμως από το Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο.

7.4.2. Αύξοντες και φθίνοντες κλάδοι του δευτερογενούς τομέα

Αόγω του μικρού μεγέθους και του οικογενειακού χαρακτήρα των μονάδων στη μεταποίηση, δεν αναμένονται σημαντικές μεταβολές.

Αυξητικές τάσεις στο μέλλον ενδέχεται να παρουσιάσουν οι κλάδοι που είναι συνδεδεμένοι με την αναμενόμενη αύξηση του τουρισμού στην περιοχή, κυρίως με την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων.

7.5. Τριτογενής τομέας παραγωγής

Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης όσον αφορά τον τριτογενή τομέα βασίστηκε σε δεδομένα που έχουν δημοσιευθεί από την ΕΣΥΕ (του έτους 1988, που είναι και τα πλέον πρόσφατα δημοσιευμένα). Γενικότερα υπάρχει μια αυξητική τάση που επικεντρώνεται στους μεγάλους οικισμούς.

7.5.1 Παραγωγική δομή του τριτογενούς τομέα

Ο τριτογενής τομέας εκπροσωπείται από τα καταστήματα που υπάρχουν σε όλες τις κοινότητες και είναι ατομικές επιχειρήσεις (καφενεία, παντοπωλεία και κάποια άλλα πανομοιότυπα στους μεγάλους οικισμούς), από ξενοδοχεία, ξενώνες και εστιατόρια και τους υπαλλήλους διαφόρων κατηγοριών.

7.5.2 Αύξοντες και φθίνοντες κλάδοι του τριτογενή τομέα

Η κατάσταση στον τριτογενή τομέα στην περιοχή θα πρέπει να αναμένεται σταθερή, καθώς επηρεάζεται με αργούς σχετικά ρυθμούς από δύο κυρίως γεγονότα: την αύξηση του ορεινού τουρισμού και τη μείωση του πληθυσμού των ορεινών όγκων και ιδιαίτερα τη γήρανση του.

Η μελλοντική τάση προβλέπεται να είναι αύξηση στους τομείς των εστιατορίων/ξενοδοχείων και του λιανικού εμπορίου, λόγω αυξημένης τουριστικής κίνησης καθώς και οριακή αύξηση των υπηρεσιών του δημοσίου και των δήμων στις μεγάλες κοινότητες.

7.6. Τουρισμός

7.6.1. Γενικά

Οι οικισμοί των Τζουμέρκων χαρακτηρίζονται από το ορεινό ανάγλυφο και το εξαιρετικό φυσικό τους περιβάλλον, ενώ ορισμένοι από αυτούς (Συρράκο, Καλλαρούτες, Ραφταναίοι κλπ) διαθέτουν εξαιρετικό αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό περιβάλλον. Παρότι οι περισσότεροι οικισμοί είναι απομονωμένοι, ορισμένοι διαθέτουν ικανοποιητική ξενοδοχειακή υποδομή (καταλύματα, χώρους εστίασης), αφού είναι συγκριτικά πολυπληθείς και αποτελούν διοικητικά και εμπορικά κέντρα της περιοχής (Πράμαντα, Άγναντα κ.α.). Λόγω της γεωμορφολογίας και των χαρακτηριστικών της περιοχής η μόνη μορφή ανάπτυξης που μπορεί να πραγματοποιηθεί είναι η αγροτουριστική. Οι φυσικές προϋποθέσεις υπάρχουν σε επάρκεια, αρκεί να προβληθούν κατάλληλα και να δημιουργηθεί ταυτόχρονα ένα επαρκές πλέγμα υποδομής, το οποίο αφενός θα τις αναδείξει και αφετέρου θα μπορεί να δεχθεί και να εξυπηρετήσει τους επισκέπτες.

7.6.2. Τουριστική υποδομή

Με εξαίρεση μερικά χωριά (Αθαμάνιο, Βουργαρέλι, Πράμαντα, Καλαρρύτες, Καταρράκτης) στα υπόλοιπα δεν υπάρχουν τουριστικά καταλύματα και σχετικά λίγοι χώροι εστίασης.

Βασικό στοιχείο που συντέλεσε στη δημιουργία υποδομών υπήρξε ο Αναπτυξιακός Νόμος 1262/82 και ο Ν.1892/90 που τον τροποποίησε. Πέρα από την αναπτυξιακή νομοθεσία και ειδικά στον Νομό Ιωαννίνων, υπήρξε αξιοποίηση και άλλων πόρων και κύρια της προώθησης του αγροτουρισμού μέσω του Καν. 797/85 (αντικαταστάθηκε από τον Καν. 2328/91).

Στον επόμενο πίνακα φαίνεται η ποσοστιαία συμμετοχή κάθε μιας περιοχής στο σύνολο του Νομού της, ήτοι:

Πίνακας 6

Περιοχή	Επιχειρήσεις	Δωμάτια	Κλίνες
Τζουμέρκα Ιωαννίνων	0,5%	1%	1%
Τζουμέρκα Άρτας	16%	12%	13%

Τα υψηλά ποσοστά των Τζουμέρκων Άρτας οφείλονται στη μικρή υποδομή ολόκληρου του νομού και όχι σε δυναμικές καταστάσεις.

Στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων υπάρχει ένα ξενοδοχείο (Πράμαντα) δυναμικότητας 20 δωματίων και 38 κλινών. Υπάρχει και ένα τουριστικό κατάλυμα (Καλαρρύτες) δυναμικότητας 20 κλινών. Υπάρχει επίσης και ένα ορεινό καταφύγιο στο βουνό Στρογγούλα στα Πράμαντα δυναμικότητας 30 ατόμων.

Στα Τζουμέρκα Άρτας υπάρχουν δύο ξενοδοχεία στο Βουργαρέλι (δυναμικότητας 18 κλινών) και στον Καταρράκτης (δυναμικότητας 30 κλινών). Υπάρχει και ένα τουριστικό κατάλυμα (Αθαμάνιο) δυναμικότητας 20 κλινών και μια επιχείρηση ενοικιαζόμενων δωματίων (Βουργαρέλι) δυναμικότητας 20 κλινών. Έχουμε επίσης και δύο κατασκηνώσεις στο Βουργαρέλι και στο Αθαμάνιο (Εκκλησιαστικής ιδιοκτησίας). Αποτελούν μοναδικές περιπτώσεις υποδομών που μπορούν να μετατραπούν σε ολόκληρα κέντρα με ποικιλία χρήσεων. Υπάρχει το πρόβλημα με το ιδιοκτησιακό τους, αλλά η επίλυση του δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολη

7.6.3. Προσδιορισμός ζωνών τουριστικής ανάπτυξης

Περιγραφή των βασικών αρχών αξιολόγησης των περιοχών

Ως αξιολογούμενα **κύρια χαρακτηριστικά** των περιοχών, που περιλαμβάνονται στο αντικείμενο της μελέτης, ελήφθησαν τα παρακάτω τέσσερα:

1. Τοπίο-χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος
2. Φυσιογνωμία του οικισμού, ενδιαφέροντα μνημεία ή στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, μουσεία.
3. Διαθέσιμοι φυσικοί πόροι σχετικοί με τον αθλητικό τουρισμό.
4. Διαθέσιμοι φυσικοί πόροι σχετικοί με θήρα – αλιεία.

Τα **δευτερεύοντα χαρακτηριστικά** των περιοχών, τα οποία αφορούν την υπάρχουσα υποδομή, σχέση με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αγροτουρισμού και τα οποία δεν θεωρήθηκε σκόπιμο να αξιολογηθούν και βαθμολογηθούν είναι:

1. Η υπάρχουσα υποδομή σε μονάδες διαμονής και σε κέντρα εστίασης – αναψυχής.
2. Η οδική προσπέλαση της περιοχής (απόσπαση από την πρωτεύουσα του Νομού και κατάσταση του οδικού δικτύου.
3. Η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων στην περιοχή και τα λοιπά στοιχεία ειδικού ενδιαφέροντος.

Η βαθμολόγηση των δευτερευόντων (για την περίπτωση) χαρακτηριστικών των κοινοτήτων, θα είχε τον κίνδυνο να αδικηθούν περιοχές που διαθέτουν αξιόλογους αγροτουριστικούς πόρους και για διάφορους λόγους μέχρι σήμερα έχουν μείνει αναξιοποίητες, στερούμενες των παραπάνω στοιχείων υποδομής.

Τα βαθμολογούμενα τέσσερα κύρια χαρακτηριστικά των περιοχών, που δίνουν το μέτρο της ελκτικότητας τους και των δυνατοτήτων ανάπτυξης αγροτουριστικών δραστηριοτήτων σ'αυτές, είναι ευνόητο ότι έχουν διαφορετική βαρύτητα.

Τα χαρακτηριστικά με τη μεγαλύτερη βαρύτητα είναι σαφώς τα δύο πρώτα (Φυσικό τοπίο, Φυσιογνωμία οικισμού), που μπορούν να αποτελέσουν ικανούς πόλους έλξης επισκεπτών. Μικρότερη βαρύτητα έχει το χαρακτηριστικό Δυνατότητες Ανάπτυξης Αθλητικού Τουρισμού και ακόμη μικρότερη το χαρακτηριστικό Δυνατότητες Ανάπτυξης Θήρας – Αλιείας. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά μπορούν να επιδράσουν

συμπληρωματικά στην ελκτικότητα μιας περιοχής, αλλά δεν είναι δυνατό να αποτελέσουν μόνα τους ισχυρούς πόλους έλξης.

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, η βαθμολόγηση των κύριων χαρακτηριστικών των περιοχών έγινε με διαφορετική κλίμακα κατά περίπτωση, έτσι ώστε να λαμβάνεται υπ' όψη το βάρος του κάθε χαρακτηριστικού, ως εξής:

Πίνακας 7

Βαθμολογούμενο Κύριο Χαρακτηριστικό	Μέγιστος Βαθμός
Τοπίο-χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος	5
Φυσιογνωμία του οικισμού, ενδιαφέροντα μνημεία ή στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, μουσεία.	5
Διαθέσιμοι φυσικοί πόροι σχετικοί με τον αθλητικό τουρισμό	3
Διαθέσιμοι φυσικοί πόροι σχετικοί με θήρα – αλιεία.	2
Άθροισμα άριστης βαθμολογίας	15

1. Βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού 1. (Τοπίο-χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος)

Η βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού 1 έγινε με βάση τις ακόλουθες πέντε (5) κατηγορίες (κλίμακες βαθμολογίες):

Πίνακας 8

Κατηγορίες φυσικού τοπίου	Βαθμοί
Εξαιρετικά ενδιαφέρον	4,1-5
Πολύ ενδιαφέρον	3,1-4
Αρκετά ενδιαφέρον	2,1-3
Μετρίου ενδιαφέροντος	1,1-2
Αδιάφορο	0-1

Για την αξιολόγηση του φυσικού τοπίου των περιοχών, ελήφθη υπ' όψη το φυσικό τοπίο στην άμεση περιοχή του οικισμού, αλλά και ενδιαφέρουσες περιοχές μέσα στην διοικητική περιφέρεια του Ο.Τ.Α. Ειδικότερα εξετάστηκε η ύπαρξη Εθνικού Δρυμού, αισθητικού δάσους, ενδιαφερόντων ορεινών όγκων και γεωμορφολογικών

σχηματισμών, τόπων παρθένας φύσης και περιοχών με πλούσια βλάστηση, λιμνών, σπηλαίων, ποταμών, κλπ

2. Βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού 2. (Φυσιογνωμία του οικισμού, ενδιαφέροντα μνημεία ή στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς)

Η βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού 2 έγινε με βάση τις ακόλουθες πέντε (5) κατηγορίες (κλίμακες βαθμολογίες):

Πίνακας 9

Κατηγορίες Φυσιογνωμίας Οικισμού	Βαθμοί
Εξαιρετικά ενδιαφέρον	4,1-5
Πολύ ενδιαφέρον	3,1-4
Αρκετά ενδιαφέρον	2,1-3
Μετρίου ενδιαφέροντος	1,1-2
Αδιάφορο	0-1

Σημειώνεται εδώ, ότι ως ιδιαίτερου βάρους χαρακτηριστικό θεωρήθηκε και βαθμολογήθηκε η φυσιογνωμία του οικισμού ή των οικισμών της περιοχής (διατήρηση παραδοσιακών αρχιτεκτονικών στοιχείων, πολεοδομική συγκρότηση, θέα). Ως δευτερεύοντα χαρακτηριστικά θεωρήθηκαν και βαθμολογήθηκαν τα ενδεχόμενα υπάρχοντα στοιχεία ιστορικής κληρονομιάς (αρχαιότητες, βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία, μουσεία) που υπάρχουν μέσα στα διοικητικά όρια της εξεταζόμενης περιοχής. Τα στοιχεία αυτά δεν είναι ικανά μόνα τους να δημιουργήσουν ισχυρούς πόλους έλξης για την παραμονή επισκεπτών σε μια περιοχή, ειδικότερα όταν η συγκέντρωσή τους δεν είναι τουλάχιστον ικανοποιητική.

3. Βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού 3. (Διαθέσιμοι φυσικοί πόροι σχετικά με τον αθλητικό τουρισμό)

Η βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού (3) έγινε λαμβανομένου υπ' όψη του μέγιστου αριθμού διαφορετικών αθλημάτων που μπορούν να ασκηθούν σε μια περιοχή, με βάση τα φυσικά και γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της. Εννοείται ότι δεν λαμβάνονται υπ' όψη τα αθλήματα που έχουν σχέση με τον παραθαλάσσιο τουρισμό.

Οι διάφορες αθλητικές δραστηριότητες που μπορούν να ασκηθούν στην περιοχή μελέτης είναι οι ακόλουθες (11):

1. Πεζοπορία
2. Αναρρίχηση
3. Χειμερινή ορειβασία
4. Rafting
5. Kajiak
6. Αλεξίπτωτο πλαγιάς
7. Διάσχιση φαραγγιού
8. Ιππασία
9. Ορειβατικό σκι
10. Χιονοδρομία
11. Ποδήλατο βουνού

Έτσι, μια περιοχή στην οποία μπορούν να αναπτυχθούν και τα έντεκα παραπάνω αθλήματα βαθμολογείται με τον βαθμό 3 (άριστα), ενώ μια περιοχή στην οποία μπορούν να αναπτυχθούν τρία αθλήματα βαθμολογείται με τον βαθμό 0,8. Εννοείται, ότι η βαρύτητα καθενός από τα έντεκα προηγθέντα είναι η ίδια.

4. Βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού 4. (Διαθέσιμοι φυσικοί πόροι σχετικοί με θήρα – αλιεία)

Η βαθμολόγηση του χαρακτηριστικού έγινε ως εξής:

Πίνακας 10

Δυνατότητες Θήρας ή Αλιείας	Βαθμοί
Δυνατότητες άσκησης θήρας	0 έως 1
Δυνατότητες άσκησης αλιείας σε ποτάμια ή λίμνες	0 ή 1

Σημειώνεται ότι ελήφθησαν υπ' όψη όλες οι θεσμοθετημένες περιοχές προσωρινών ή μόνιμων καταφυγίων θηραμάτων στην περιοχή μελέτης, έτσι ώστε να βαθμολογηθεί ανάλογα ή δυνατότητα άσκησης θήρας. Για τον λόγο αυτό η βαθμολογία της δυνατότητας άσκησης θήρας κυμαίνεται από 0 έως 1, ενώ η βαθμολογία της δυνατότητας άσκησης αλιείας είναι ή 0 ή 1.

Ο συνολικός βαθμός του χαρακτηριστικού προκύπτει ως το άθροισμα των επί μέρους βαθμών θήρας και αλιείας, έτσι ώστε ο βαθμός άριστα να είναι το 2. Τα κριτήρια που τέθηκαν, εκτιμάται ότι παρέχουν, σε μεγάλο βαθμό, τη δυνατότητα ορθής και αντικειμενικής αξιολόγησης και βαθμολόγησης των περιοχών που

συγκεντρώνουν τις περισσότερες προϋποθέσεις για την κατ'αρχήν επιτυχή άσκηση αγροτουριστικών δραστηριοτήτων.

5. Αποτελέσματα της αξιολόγησης των περιοχών

Από την βαθμολόγηση των περιοχών προέκυψαν τα ακόλουθα αποτελέσματα.

- Περιοχές πάρα πολύ ενδιαφέρουσες

Πίνακας 11

Ο.Τ.Α	Βαθμός Τοπίου	Βαθμός Αρχιτ. & Ιστορ Κληρονομιάς	Βαθμός Αθλ. Τουρισμού	Βαθμός Θήρας-Αλιείας	Σύνολο Βαθμών
Κ. Καλαριτών	5.0	5.0	1.9	0.5	12.4
Κ. Σιράκου	5.0	5.0	1.4	0.5	11.9
Κ. Αγνάντων	4.0	4.0	1.6	2.0	11.6

- Περιοχές πολύ ενδιαφέρουσες

Πίνακας 12

Ο.Τ.Α	Βαθμός Τοπίου	Βαθμός Αρχιτ. & Ιστορ Κληρονομιάς	Βαθμός Αθλ. Τουρισμού	Βαθμός Θήρας-Αλιείας	Σύνολο Βαθμών
Κ. Θεοδώριανων	3.5	3.0	1.4	1.7	9.6
Κ. Βουργαρελίου	4.5	3.0	1.6	0.5	9.6
Κ. Πραμάντων	4.0	3.0	1.6	0.5	9.1
Κ. Ματσουκίου	3.0	2.8	1.6	1.0	8.4
Κ. Ραφταναίων	1.8	5.0	0.5	1.0	8.3

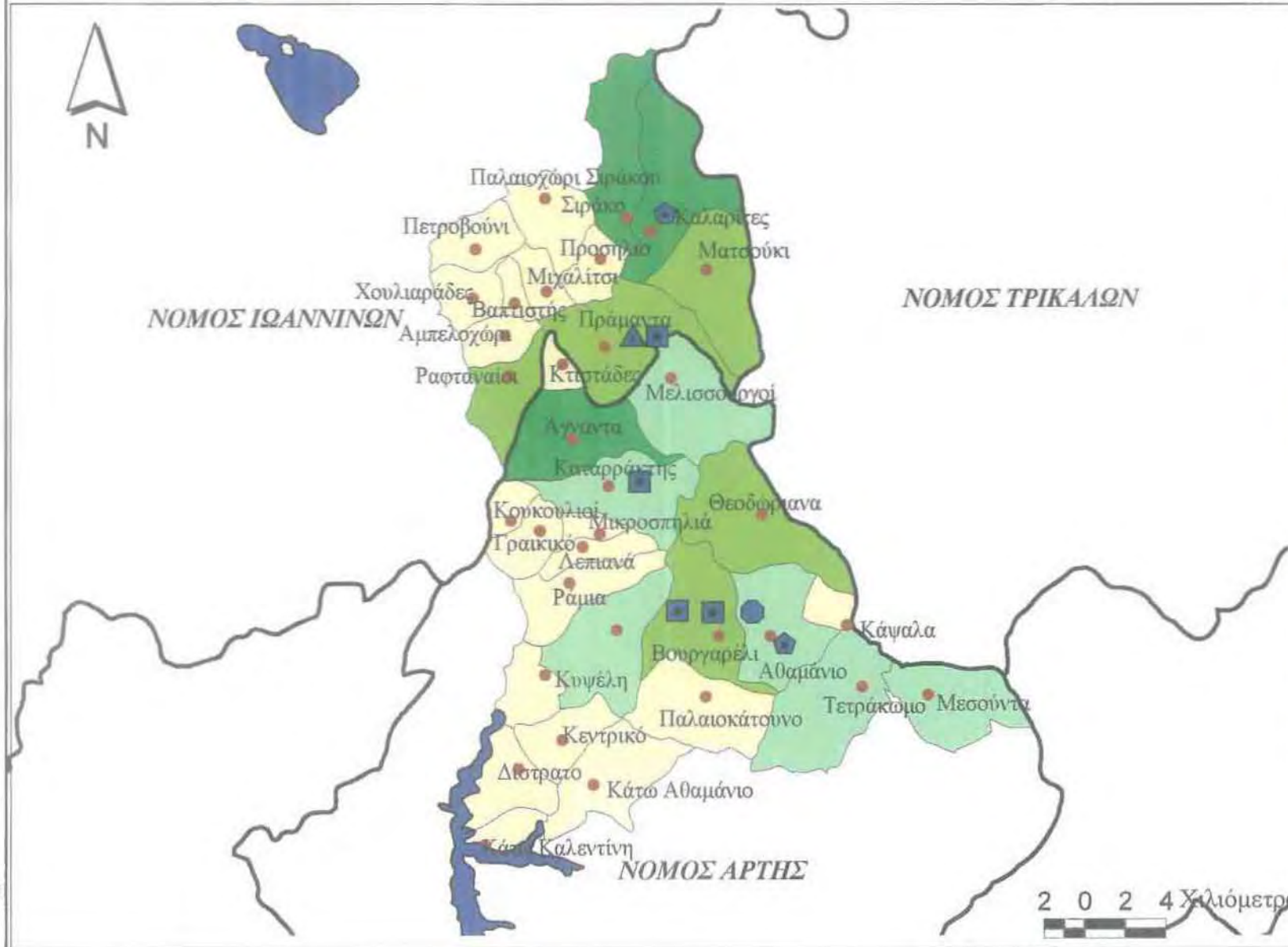
- Περιοχές ενδιαφέρουσες

Πίνακας 13

Ο.Τ.Α	Βαθμός Τοπίου	Βαθμός Αρχιτ. & Ιστορ Κληρονομιάς	Βαθμός Αθλ. Τουρισμού	Βαθμός Θήρας-Αλιείας	Σύνολο Βαθμών
Κ. Κυψέλης	2.7	3.0	1.1	1.0	7.8
Κ. Μεσούντος	3.5	2.1	0.8	1.0	7.4
Κ.Μελισσουργών	3.5	2.0	1.1	0.7	7.3
Κ. Καταρράκτου	2.9	1.8	1.6	1.0	7.3
Κ. Τετρακόμου	3.5	0.5	1.1	0.7	7.1
Κ. Αθαμανίου	3.7	1.5	1.1	0.7	7.0

*Πηγή: Μελέτη Ανάπτυξης Αγροτουρισμού στην Περιφ. Ηπείρου (Δελλάρης-Αλεξάκη)

ΧΑΡΤΗΣ 4

ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

Περιοχές ενδιαφέρουσες τουριστικά

- Πάρα πολύ ενδιαφέρουσες
- Πολύ ενδιαφέρουσες
- Endiaférouses
- Adiáforēs
- Κοινότητες
- Όρια Νομών
- Ξενοδοχείο
- Τουριστικό κατάλυμα
- Ορεινό καταφύγιο
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μη/κών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος, 23-6-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

8.1. Εργατικό δυναμικό

8.1.1. Γενικά

Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει μια συνεχόμενη μείωση του πληθυσμού, εκτός της δεκαετίας 1971-1981 και χαρακτηρίζεται από συνεχόμενη μετανάστευση. Άλλα χαρακτηριστικά τα οποία επηρεάζουν τον ενεργό πληθυσμό είναι ο μειούμενος αριθμός γεννήσεων και ο επαναπατρισμός μεταναστών μεγάλης ηλικίας.

Το εργατικό δυναμικό και η σύνθεση του επηρεάστηκε από τις εξελίξεις στο χώρο της βιοτεχνίας και βιομηχανίας, στην οποία το διάστημα μέχρι το 1984 χαρακτηρίζεται από αύξηση των επιχειρήσεων και στη συνέχεια από παρακμή κλάδων ζωτικών για την οικονομία της περιοχής (τροφίμων, υφαντουργίας, ένδυσης, μαρμάρου).

Επίσης θα πρέπει να επισημάνουμε και την μεγάλη ροή Αλβανών νόμιμων ή παράνομων χωρίς όμως να υπάρχει η δυνατότητα ελέγχου των εργαζομένων στην περιοχή. Το ρεύμα αυτό επηρεάζει σημαντικά την απασχόληση στην περιοχή αφού υπάρχει προσφορά εργασίας με χαμηλό κόστος και επίσης προσφορά εργασίας για εποχιακές εργασίες αλλά και παραδοσιακά επαγγέλματα.

8.1.2. Ενεργός πληθυσμός

Το αμέσως επόμενο θέμα το οποίο εξετάζει κανείς είναι ο ενεργός πληθυσμός (δηλαδή ο πληθυσμός 15-64) ο οποίος καθορίζει και σε μεγάλο βαθμό το εργατικό δυναμικό και τις εξελίξεις του. Σύμφωνα με τα στοιχεία από την τελευταία απογραφή, έχουμε για την ενεργό ηλικία πληθυσμό 10.164 ποσοστό δηλαδή 61,5% του συνολικού. Αυτό οφείλεται στο μεγάλο αριθμό των συνταξιούχων και του μικρού ποσοστού των ατόμων ηλικίας μέχρι 25 ετών.

8.1.3. Αγορά εργασίας

Αγορά εργασίας στην περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται τα τελευταία χρόνια από μικρή ανεργία και σχετικά υψηλή ημιαπασχόληση. Το εργατικό δυναμικό είναι σημαντικά χαμηλότερο εξαιτίας του γυναικείου πληθυσμού ο οποίος παρότι εμφανίζεται βελτιωμένος στη συμμετοχή του στο εργατικό δυναμικό δεν συμμετέχει αναλογικά με την πληθυσμιακή κατανομή.

Οι εξελίξεις του πληθυσμού δείχνουν ότι η περιοχή μελέτης αποτέλεσε ένα καλό εξαγωγέα εργατικού δυναμικού (μετανάστευση) από την δεκαετία του '60 και μετέπειτα. Η αντιστροφή της μετανάστευσης από το 1974 και μετά πίεσε ακόμη περισσότερο την αγορά εργασίας. Μια άλλη μορφή μετανάστευσης, η εσωτερική εμφανίστηκε για την περιοχή μελέτης με την έννοια της έντονης αστικοποίησης και έλαβε τρομερές διαστάσεις για την ύπαιθρο που ο κατεξοχήν αγροτικός πληθυσμός μετατράπηκε σε αστικό ή ημιαστικό πληθυσμό.

8.1.4. Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα

Τα στοιχεία που αφορούν την απασχόληση δίνονται στον πίνακα 18 στο παράρτημα. Από εκεί βλέπουμε ότι η συνολική απασχόληση είναι 5.143 άτομα, το 50,6% δηλαδή του ενεργού πληθυσμού.

Ο πρωτογενής τομέας είναι αυτός που κατέχει τον μεγαλύτερο αριθμό απασχολούμενων σε ποσοστό που φτάνει το 34,44%, ακολουθεί ο τριτογενής με 33.7% και τέλος ο δευτερογενής με 26,62% ενώ το 5,25% δεν δηλώνει που δουλεύει.

8.2. Εκτιμήσεις για την περιοχή μελέτης

Η περιοχή μελέτης σαν αγροτική έχει χαμηλά επίπεδα ανεργίας (8%), δεδομένου ότι σχεδόν όλοι οι κάτοικοι (ακόμη και οι γυναίκες) έχουν κάποια απασχόληση ή πηγή εισοδήματος (συνταξιούχοι). Ειδικότερα ισχύουν τα εξής:

Στον πρωτογενή τομέα υπάρχουν πολλά άτομα που διπλοασχολούνται. Αυτό το φαινόμενο δεν παρατηρείται μόνο εντός του τομέα (π.χ. γεωργοί και κτηνοτρόφοι), αλλά σημειώνεται και εμπλοκή του τριτογενούς (ελεύθεροι εργάτες).

Επισημαίνουμε ότι για τον ακριβή εντοπισμό του μεγέθους της απασχόλησης αντιμετωπίζουμε το σύνηθες πρόβλημα των αγροτικών περιοχών. Αυτό συνίσταται στο ότι αρκετά σημαντικός αριθμός ατόμων που είναι συνταξιούχοι διαφόρων Ταμείων, ταυτόχρονα εμφανίζονται και σαν επαγγελματίες (γεωργοί, κτηνοτρόφοι, καταστηματάρχες, σε μερικές περιπτώσεις, ελεύθεροι εργάτες κλπ.).

Συμπερασματικά αν θέλουμε να προσδιορίσουμε ζώνες απασχόλησης κατά κοινότητες, αυτές είναι:

- Πρωτογενής τομέας: Οι περισσότερες κοινότητες του Ν. Άρτας, Καλαρίτες,
- Δευτερογενής τομέας: Κουκουλιόι, Κτιστάδες, Χουλιάρδες,
- Τριτογενής τομέας: Πράμαντα, Βουργαρέλι, Μελισσουργοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

9.1. Οδικό δίκτυο – χερσαίες συγκοινωνίες

Ένα οδικό δίκτυο χαρακτηρίζεται από την ιεράρχηση του σε οδούς διαφόρων κατηγοριών με διάφορα πρότυπα από τη μορφή του που καθορίζεται από τη διάταξη των κυρίων οδών και από τις αποστάσεις μεταξύ των οδών.

Στην Ελλάδα χρησιμοποιούμε δύο συστήματα κατάταξης των οδών, τη διοικητική και την κατάταξη αρίθμησης. Για τη μεν πρώτη διακρίνουμε Εθνικές, Επαρχιακές και Κοινοτικές οδούς (σύμφωνα με τις υπεύθυνες κρατικές υπηρεσίες για την μελέτη, κατασκευή και συντήρηση κάθε οδού και τον τρόπο χρηματοδότησης), για τη δε δεύτερη έχουν αριθμηθεί όλες οι οδοί.

Για την περιοχή μελέτης, θα γίνει αναφορά τόσο για το Εθνικό όσο και για το Επαρχιακό οδικό δίκτυο. Αναλυτική περιγραφή θα γίνει για τους σπουδαιότερους δρόμους, ενώ όλοι οι δρόμοι της περιοχής μελέτης παρουσιάζονται αναλυτικά στους πίνακες που δίνονται στη συνέχεια.

A. Εθνικό δίκτυο

1. Εθνική οδός Άρτας – Τρικάλων (30^η), που μέσα στην περιοχή μας έχει τη διαδρομή Άρτα – Παλαιοκάτουνο – Βουργαρέλι – Αθαμάνιο – Καψάλα, με συνολικό μήκος 88 Km. Έγιναν κάποιες βελτιώσεις μέσω του Π.Ε.Π. I και συνεχίζονται μέσω του Π.Ε.Π. II. Επίσης ένα τμήμα στην πλευρά του Ν. Τρικάλων είναι αδιαμόρφωτο και έτσι ο τόσο σημαντικός αυτός άξονας μένει αναξιοποίητος.

B. Επαρχιακό δίκτυο

1. 2^η οδός από 2,3 χλμ Εθνικής Ιωαννίνων – Άρτας, Γέφυρα Πλάκας, Κτιστάδες Άρτας, Αμπελοχώρι, Πράμαντα, Μελισσουργοί Άρτας, Ματσούκι, Καλαρίτες, Σιράκο. Μέσα στο Ν. Ιωαννίνων το μήκος του δρόμου είναι 74,5 Km. Περιττεύει οποιαδήποτε ειδική αναφορά για τη σπουδαιότητα αυτής της διαδρομής.
2. 3^η οδός από 6,6 χλμ της 2^{ης} επαρχιακής οδού-διασταύρωση προς Πετροβούνι-Χουλιαράδες-Βαπτιστής –Μιχαλίτσι-Γέφυρα Γκόγκου- διασταύρωση προς

- Κτιστάδες Άρτας – Πράμαντα. Το συνολικό μήκος της οδού είναι 44,5 km, από τα οποία τα 33,55 km είναι κυκλοφορούμενα και τα 10,95 km ημιδιανοιγμένα.
3. 16^η οδός από Γέφυρα Καλεντίνης (Δίστρατο), Ανεμορράχη, Ράμια, Αεπιανά, Άγναντα, Κτιστάδες, όρια με Ν. Ιωαννίνων, μήκους 56 Km. Η κατάσταση της κρίνεται μέτρια. Είναι οδός διανομαρχιακού χαρακτήρα.
 4. 19^η οδός από Άνω Γραικικό, Κουκκούλια, Κάτω Γραικικό, Άνω Γραικικό, μήκους 13 Km. Κύκλωμα τοπικής σημασίας, σε πολύ μέτρια κατάσταση.
 5. 21^η οδός από Μικροσπηλιά, Καταρράκτη, Άγναντα, μήκους 16Km. Δρόμος που εντάσσεται στο κύκλωμα Τζουμέρκων και είναι σε πολύ μέτρια κατάσταση.
 6. 22^η οδός από Άγναντα, όρια Ν. Ιωαννίνων (γέφυρα Πλάκας), μήκους 3,5 Km. Παράκαμψη διανομαρχιακής σημασίας.
 7. 24^η οδός από Αθαμάνιο, Τετράκωμο, Αστροχώρι, μήκους 26 Km. Δρόμος που ολοκληρώνει το κύκλωμα του Β.Α. τμήματος του Ν. Άρτας. Η κατάσταση του είναι μέτρια.
 8. 27^η οδός από Μελισσουργούς προς Πράμαντα (Ν. Ιωαννίνων), μήκους 3 Km. Είναι ο μοναδικός δρόμος για την επικοινωνία των Μελισσουργών.

Γ. Κοινοτικό δίκτυο

- Από 44,4 km της 2^{ης} επαρχιακής οδού-οικισμός Πλάκας (1,5 km) – Παλαιομοχούστι (2 km)- Βουνόρεια (2 km) – Καβάκια (1,5 km) – Ραφταναίοι (1,5 km) – Μυλοκοπιό (1,5 km). Αυτό το δίκτυο εξυπηρετεί τους οικισμούς των Ραφταναίων και στο συνολό του (10 km) είναι χωμάτινος.
- Ραφταναίοι- Αμπελοχώρι, μήκος 3 km, χωμάτινος.
- Μυλοκοπιό – Κτιστάδες Άρτας, μήκους 4 km, ασφαλτοστρωμένος.
- Κωστήτσι – γέφυρα Πολιτσάς- Αμπελοχώρι, μήκους 15 km, ασφαλτοστρωμένος
- Από 18,35 km της 3^{ης} επαρχιακής οδού–Πετροβούνι-Ποτιστικά–Παλαιοχώρι- Προσήλιο-Σιράκο, συνολικού μήκους 42 km. Πρόκειται για έναν άξονα στρατηγικής σημασίας και είναι ασφαλτοστρωμένο.
- Προσήλιο-οικισμός Μυστρά Καλαριτών, μήκος 4 km, ασφαλτοστρωμένος.
- Μυστράς-Πράμαντα, μήκους 8 km ασφαλτοστρωμένος.
- Μυστράς-Καλαρίτες, μήκους 7 km, χωμάτινος.
- Μιχαλίτσι (από γέφυρα Γκόγκου)-Κτιστάδες Άρτας, μήκους 7 Km, χωμάτινος

9.2. Γενικά

Λόγω του ανάγλυφου (βουνά, ποτάμια κ.α.) και της οικιστικής δομής (πολυάριθμοι οικισμοί) της περιοχής, το οδικό δίκτυο είναι αρκετά εκτεταμένο και σχεδόν στο σύνολο του, με μεγάλες αδυναμίες, ανεξάρτητα από την κατάσταση του οδοστρώματος.

Στο επαρχιακό δίκτυο, παρά την τεράστια και ζωτική σημασία του ως προς τη σύνδεση των κοινοτήτων, η καταστασή κρίνεται ως μέτρια ενώ αυτή του κοινοτικού δικτύου κακή

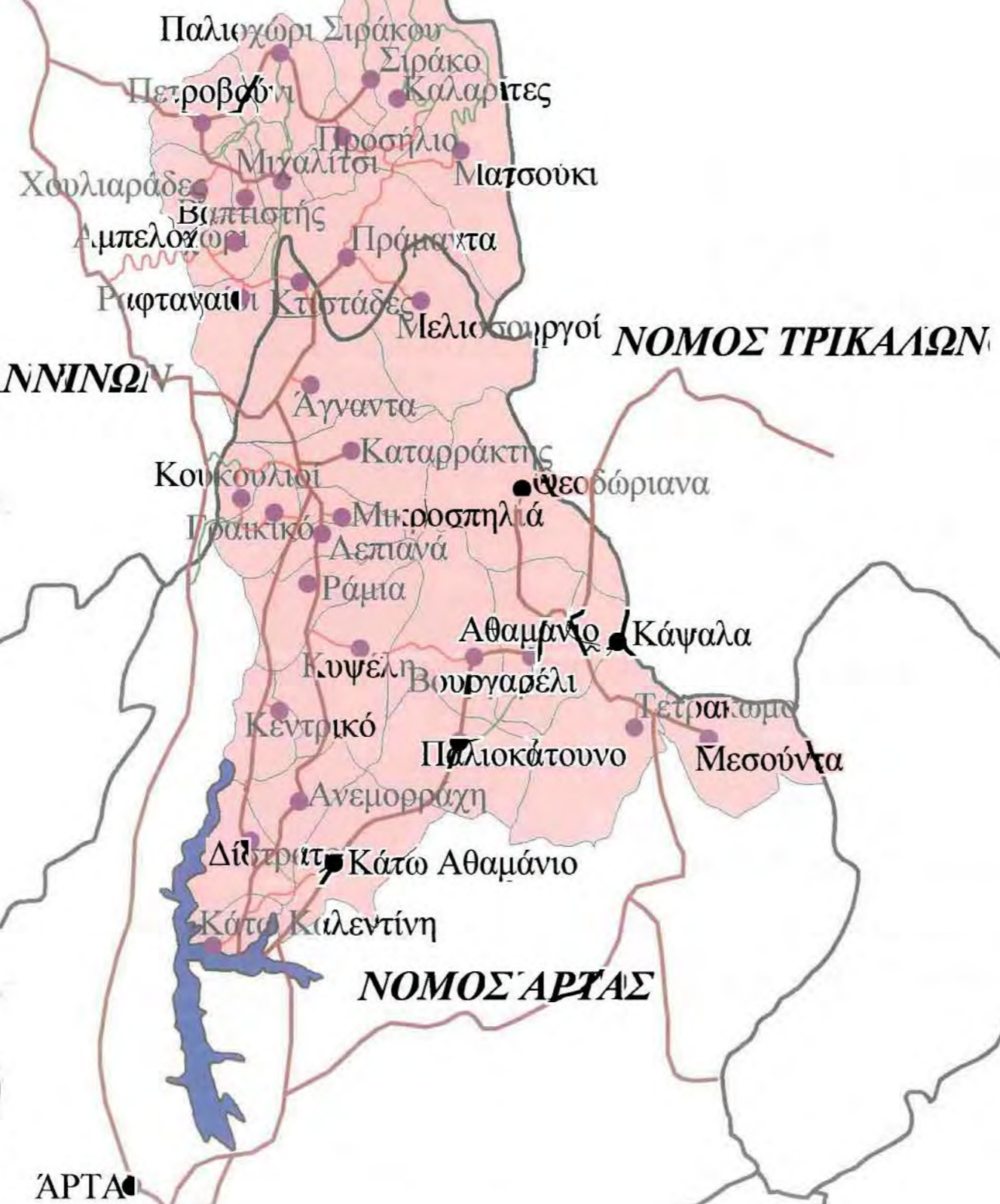
Ανασταλτικός επίσης παράγοντας στην συγκοινωνία είναι το γεγονός ότι οι περισσότερες κοινότητες, ιδίως του νομού Άρτας, συγκροτούνται από πολλούς οικισμούς. Αυτοί συνδέονται μεταξύ τους με ένα πυκνότατο δίκτυο κοινοτικών δρόμων, οι οποίοι είτε είναι ασφαλτοστρωμένοι σε πολύ μέτρια κατάσταση ή αμμοχαλικοστρωμένοι.

Σημαντικό ρόλο στη συγκοινωνία έχουν και τα γεφύρια της περιοχής. Η γέφυρα του Γκόγκου είναι το μοναδικό μέσο σύνδεσης του βορειοδυτικού τμήματος με την υπόλοιπη περιοχή. Η γέφυρα Πολιτσάς εξυπηρετεί μόνο τις κοινότητες Αμπελοχωρίου και Ραφταναίων, μειώνοντας όμως σημαντικά το χρόνο διαδρομής από τα Ιωάννινα. Τέλος η γέφυρα της Πλάκας, η οποία έχει τεράστια σημασία για την περιοχή, καθώς μέσω αυτής συνδέονται η Άγναντα και η Πράμαντα με την πόλη των Ιωαννίνων.

Πίνακας 14

ΚΩΔΙΚΟΣ		Γενικά χαρακτηριστικά				Ειδικά χαρακτηριστικά κυκλοφορούντων τμημάτων												
		Κυκλοφορούμενα τμήματα	Μη κυκλ/μένα			Κατάσταση της οδού από άποψη βατότητας				Κατάσταση της οδού από άποψη είδους οδοστρώματος				Κατάσταση της οδού από άποψη μέσου χαρακτηριστικού πλάτους				
			Ημιδιανοιγμένα	Αδιάνοικτα	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΜΗΚΟΣ	Καλή	Μέτρια	Κακή	Δυσχερής-Περιοδική	Δυσχερής-Περιοδική	Τάπητες εμποτισμένοι	Επαλείψεις	Συρροτά	Αμμοχαλικόστρωτα	Χωρίς οδόστρωμα	<5	5 έως 6	>6
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ																		
2η	2,3 χλμ Εθνικής Ιωαννίνων-Άρτας, Πλάκα, Κτιστάδες Άρτας, Αμπελοχώρι, Πράμαντα, Μελισσουργοί Άρτας, Ματσούκι, Καλαρύτες, Συράκο	91	0	23,6	114,6	79,8	11,2	0	0	0	79,8	0	0	11,2	0	0	9	82
3η	6,6 χλμ 2ης επαρχιακής, Χαροκόπι, Κέρδος Πετροβουνίου, Χουλιάρδες, Μιχαλίτσι Αμπελοχώρι, Πράμαντα	33,55	11	0	44,5	33,1	18,9	0	0	0	33,1	0	0	0,45	0	0	33,55	0
ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΑΣ																		
16η	Γέφυρα Καλεντίνης, Ανεμορράχη, Ράμια, Λεπιανά, Άγναντα, Κτιστάδες, όρια με Ν. Ιωαννίνων (προς Πράμαντα)	56	0	0	56	56	0	0	0	0	56	0	0	0	0	0	0	56
19η	Κύκλωμα: άνω Γραικικό, Κουκουλιοί Γουριανά, Ρωμανός, Κάτω Γραικικό	10	0	0	10	10	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	10
21η	Μικροσπηλιά, Καταρράκτης, Άγναντα	0	8	8	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
22η	Άγναντα, Πλάκα Ν.Ιωαννίνων	3,5	0	0	3,5	3,5	0	0	0	0	3,5	0	0	0	0	0	0	3,5
23η	Βουργαρέλι, Κυψέλη, 16η επαρχιακή	16	0	0	16	16	0	0	0	0	16	0	0	0	0	0	0	16
24η	Αθαμάνιο, Τετράκωμο, Καστανιά, Ελάτη και διακλάδωση αυτής από Τετράκωμο προς Τυμπά και άνω Καλεντίνη	52	0	0	52	25,5	26,5	0	0	0	25,5	0	0	26,5	0	0	26,5	25,5
25η	Τετράκωμο, όρια με Ν.Τρικάλων προς (Μυριόφυλλο)	9	0	0	9	5	4	0	0	0	5	0	0	4	0	4	0	5
26η	Από Θεοδώριανα προς Κορυφή (όρια Ν. Τρικάλων)	5	0	0	5	0	0	5	0	0	0	0	0	0	5	0	5	0
27η	Από Μελισσουργούς προς Πράμαντα	3	0	0	3	3	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	34

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΑΣ

ΑΡΤΑ

ΧΑΡΤΗΣ 5

ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

- Κοινότητες
- Όρια Νομών
- Υπάρχον οδικό δίκτυο**
- Οδός Επαρχιακού Δικτύου
- Οδός Κοινοτική ασφαλτοστρωμένη
- Οδός Κοινοτική μη ασφαλτοστρωμένη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

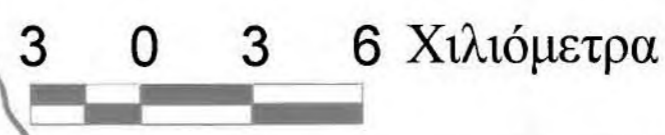
Τμήμα Μηχ/κών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωροδαφικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος, 23-6-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ – ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ - ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

10.1. Κοινωνική υποδομή

10.1.1 Εκπαίδευση

Η διερεύνηση της υπάρχουσας κατάστασης στον τομέα της εκπαίδευσης καθώς και η ανάλυση των τάσεων και προοπτικών στην παιδεία βασίσθηκε κυρίως σε στοιχεία από τις Δ/σεις Εκπαίδευσης. Γενικά στοιχεία σε επίπεδο Νομού προέρχονται από την Ε.Σ.Υ.Ε..

Η ανάλυση αναφέρεται στην πρωτοβάθμια (Νηπιαγωγία, Δημοτικά) και δευτεροβάθμια (Γυμνάσια, Λύκεια) εκπαίδευση. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ανάλυση του αριθμού των μαθητών, μη παραγνωρίζοντας το γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις υπάρχει απόκλιση του πραγματικού αριθμού, από αυτόν που μας δίνουν τα στατιστικά στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε.

Οι γενικές τάσεις που παρατηρούνται είναι η συνεχής και σταδιακή μείωση του αριθμού των μαθητών σε όλες τις βαθμίδες, η οποία οδηγεί σε κατάργηση ή μη λειτουργία ορισμένων εκπαιδευτηρίων.

A. Ανάλυση

Στον πίνακες του παραρτήματος υπάρχει η εξέλιξη των μαθητών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης ανά κοινότητα, για τα έτη 1990-1997. Γενικότερα έχουμε:

Όσον αφορά τα νηπιαγωγεία έχουμε μια μεγάλη πτώση από την αρχή της δεκαετίας της τάξεως του 24%, αλλά τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των μαθητών παραμένει σταθερός και αντιπροσωπεύει το 13,8% του συνόλου των μαθητών στους νομούς Ιωαννίνων και Άρτας. Τα νηπιαγωγεία της περιοχής μελέτης αποτελούν το 18,5% του συνόλου των δύο νομών.

Στους μαθητές των δημοτικών έχουμε μια συνεχή και μεγάλη μείωση του αριθμού τους, που φτάνει το 37,5%, ενώ μόνο δύο σχολεία (Πράμαντα, Βουργαρέλι) έχουν σχετικά μεγάλο αριθμό μαθητών (>50). Ο αριθμός των μαθητών αντιπροσωπεύει το

14,9% του συνόλου των μαθητών στους νομούς Ιωαννίνων και Άρτας, ενώ τα δημοτικά σχολεία αποτελούν το 23% του συνόλου των δύο νομών.

Στην περιοχή μελέτης έχουμε μόνο τρία γυμνάσια, εκ των οποίων μόνο του Βουργαρελίου έχει κάποια δυναμική (92 μαθητές). Ο αριθμός των μαθητών παρουσιάζει και εδώ μεγάλη πτώση της τάξεως του 27%, και αντιπροσωπεύει το 18% του συνόλου των μαθητών στους νομούς Ιωαννίνων και Άρτας. Τα γυμνάσια της περιοχής αποτελούν το 23% του συνόλου των δύο νομών.

Όσον αφορά τα Λύκεια, βρίσκονται στις ίδιες κοινότητες με τα γυμνάσια (Βουργαρέλι, Πράμαντα, Άγναντα) και μόνο του Βουργαρελίου είναι σχετικά μεγάλο (70 μαθητές). Ο αριθμός των μαθητών παρουσιάζει και εδώ μεγάλη πτώση της τάξεως του 30%, και αντιπροσωπεύει το 17,5% του συνόλου των μαθητών στους νομούς Ιωαννίνων και Άρτας. Τα γυμνάσια της περιοχής αποτελούν το 23% του συνόλου των δύο νομών.

10.1.2 Υγεία

Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν υγειονομικές υπηρεσίες οι οποίες διακρίνονται σε κέντρα υγείας και περιφερειακά ιατρεία. Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει τις υγειονομικές υπηρεσίες και τις κοινότητες που εξυπηρετούν.

- **Κέντρα Υγείας**

<u>ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ</u>	<u>ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙΟΥ</u>	<u>ΑΓΝΑΝΤΩΝ</u>
Πράμαντα	Βουργαρέλι	Άγναντα
Μελισσοουργοί		

- **Περιφερειακά Ιατρεία**

<u>Χουλιαράδων</u>	<u>Καλαρρυτών</u>	<u>Ραφταναίων</u>	<u>Κυψέλης*</u>	<u>Ράμιας*</u>
Χουλιαράδες	Καλαρρύτες	Ραφταναίοι	Θεοδώριανων*	Λεπιανών*
Βαπτιστής	Προσήλιο	Αμπελοχώρι	Τετράκωμου*	Καταρράκτη
Πετροβούνι	Συρράκο		Κεντρικού*	Γραϊκικού*
Ποτιστικά	Ματσούκι			
Μιχαλίτσι				
Παλαιοχώρι Συρράκου				

* Άγωνα Περιφερειακά Ιατρεία

10.2 Διαθέσιμο Τοπικό/Περιφερειακό Δυναμικό Ανάπτυξης.

10.2.1 Νομαρχιακή-Τοπική Αυτοδιοίκηση

Δεν υπάρχουν υπηρεσίες της Νομαρχιακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης στις κοινότητες της περιοχής μελέτης.

10.2.2 Περιφερειακή Διοίκηση – Κρατικές Υπηρεσίες

- Αστυνομικό Τμήμα, ΕΛ.ΤΑ., Ο.Τ.Ε. και Δ.Υ.Ο στην Πράμαντα.
- Αστυνομικός Σταθμός, Δασικός Σταθμός, Ο.Τ.Ε., ΕΛ.ΤΑ. και ΚΕΓΕ στην Άγναντα.
- Αστυνομικό Τμήμα, Ειρηνοδικείο και Ο.Τ.Ε. στο Βουργαρέλι
- Αστυνομικός Σταθμός στο Γραικικό

10.2.3. Συνεταιρισμοί

Οι Πρωτοβάθμιοι Συνεταιρισμοί έχουν μικτό χαρακτήρα και ασχολούνται με θέματα κτηνοτροφίας, Γεωργίας και λοιπών δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες που αναπτύσσουν είναι η μεσολάβηση μέσω των Ε.Α.Σ. (Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών) και της Α.Τ.Ε. (Αγροτικά Τράπεζα της Ελλάδας), της παραλαβής και πληρωμής των επιδοτήσεων στα μέλη τους ήτοι:

1. Επιλέξιμων αιγοπροβάτων
2. Γαλακτοπαραγωγών αγελάδων και αρσενικών βοοειδών
3. Σιτηρών

Οι Πρωτοβάθμιοι Συνεταιρισμοί διαθέτουν αποθήκες αγροτικών εφοδίων. Προμηθεύονται γενικά εφόδια και λιπάσματα και τα πωλούν στα μέλη τους. Αποκλειστικός προμηθευτής είναι οι Ε.Α.Σ., οι οποίες καταβάλλουν ενοίκιο για τους χώρους αποθήκευσης και καλύπτουν διάφορα έξοδα όπως φορτω-εκφορτωτικά, διαχειριστικά κλπ.. Οι Ε.Α.Σ. καλύπτουν λογιστικά τους Πρωτοβάθμιους Συνεταιρισμούς και παράλληλα αναλαμβάνουν την υποχρέωση να καταχωρήσουν και να προωθήσουν τα δικαιολογητικά των μελών τους, για τις επιδοτήσεις.

Οι Πρωτοβάθμιοι Συνεταιρισμοί συμμετέχουν στις γενικές συνελεύσεις των Ε.Α.Σ. με αντιπροσώπους τους (κάθε 50 μέλη, ένας αντιπρόσωπος). Επίσης οι Πρωτοβάθμιοι Συνεταιρισμοί αναχορηγούν δάνεια από την Α.Τ.Ε. μέσω Ε.Α.Σ. στα μέλη τους.

Σε γενικά πλαίσια δραστηριοποιούνται μόνο στην παροχή υπηρεσιών σε τρεις γενικές κατηγορίες: Δάνεια – Εφόδια - Επιδοτήσεις.

Τα μέλη παλαιότερα διακινούσαν την παραγωγή τους μέσω των Συνεταιρισμών και ο Συνεταιρισμός εξέδιδε τιμολόγια πώλησης. Τώρα, κυρίως διακινούν την παραγωγή μόνοι τους, πουλώντας απευθείας στους πελάτες.

Όλοι οι Πρωτοβάθμιοι Συνεταιρισμοί αναφέρονται αναλυτικά στους πίνακες που ακολουθούν.

Πίνακας 15

Συνεταιρισμός	Μέλη
Καλαρρυτών	43
Παλαιοχωρίου Συρράκου	36
Πραμάντων	94
Συρράκου	27
Χουλιαράδων	53
Αναγκ.Συν. Αθαμάνιου	872 (μερίδες)
Γ.Π.Σ. Ανεμορράχης	39
Α.Σ.Δ.Χ. Βουργαρελίου- Παλιοκάτουνου	882 (μερίδες)
Α.Σ.Δ.Χ. Θεοδώριανων	380 (μερίδες)
Κ.Σ. Θεοδώριανων	62
Γ.Π.Σ. Αγνάντων	49
Γ.Π.Σ. Καταρράκτη	97
Γ.Π.Σ. Κουκουλίων	78
Α.Σ. Μελισσουργών	62

10.3. Πολιτιστική δραστηριότητα

10.3.1. Πολιτιστική υποδομή

Σε όλες σχεδόν τις κοινότητες της περιοχής μελέτης υπάρχουν πολιτιστικοί σύλλογοι και αδελφότητες, οι οποίοι προσπαθούν να κρατήσουν κοντά στον τόπο, στις ρίζες και τις παραδόσεις, κυρίως τους συγχωριανούς που έφυγαν για μεγάλα αστικά κέντρα (π.χ. Αθήνα, Θεσσαλονίκη, αλλά και μικρότερες πόλεις) είτε μετανάστευσαν στο εξωτερικό.

Αναλυτική αναφορά σ' αυτούς τους φορείς δεν είναι δυνατόν να γίνει, γιατί απαιτεί πρωτογενή έρευνα. Οι εκδηλώσεις που διοργανώνουν προσδιορίζονται σε συγκεκριμένες εποχές του έτους (π.χ. Χριστούγεννα, Πάσχα, Καλοκαίρι). Οπότε πολλαπλασιάζονται ο πληθυσμός των κοινοτήτων από τους απόδημους επισκέπτες. Κατά κανόνα είναι μικρής διάρκειας (1-3 ημέρες) και περιλαμβάνουν πανηγύρια, χορευτικά συγκροτήματα και διάφορα άλλα δρώμενα.

Φωτ. 1 Αντάμωμα των βλάχων στο Σιράκο

Φωτ.2 Κύκλες στο Απελοχώρι

Κάποιοι από τους Συλλόγους έχουν τμήματα εκμάθησης παραδοσιακών χορών, με πιο γνωστό αυτό των Καλαρρυτών, που είναι ένα χορευτικό διεθνούς επιπέδου.

Από τα έθιμα που επιζούν, το σπουδαιότερο είναι οι «κύκλες», δηλαδή οι χοροί που τραγουδιούνται εναλλάξ από άνδρες και γυναίκες στον γενικό χορό της πλατείας του χωριού. Από το ύφος, τις μονότονες κινήσεις και την καθολική σχεδόν συμμετοχή των πανηγυριωτών, φαίνεται ότι είναι αρχαϊκό λείψανο μέσο συμμετοχής και εκδηλώσεων κοινών συναισθημάτων από μεγάλες ομάδες λαού. Οι «κύκλες» ή «καγκελάρυ», όπως διηγούνταν οι παλαιότεροι, επί Τουρκοκρατίας είχε σκοπό εθνικό. Ήταν ένας τρόπος να συγκεντρώνονται οι χωριανοί και ν' ανταλλάσουν

γνώμες, σχετικά με το πως να φυλαχτούν από τους Τούρκους ή πως να διεξάγουν τον αγώνα αντιστάσεως. Γι' αυτό γίνονταν τα καγκελίσματα και το σταυροκαγκελιό. Ήταν ακόμη και οι «κύκλες» χώρο γνωριμίας μεταξύ των νέων της περιοχής, που λόγω των μεγάλων αποστάσεων μόνο στα πανηγύρια έβρισκαν την ευκαιρία να βρεθούν . Με τις «κύκλες» των Χουλιαράδων έχει ασχοληθεί το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και μάλιστα έχει εκδοθεί ηχογραφημένο υλικό. Επίσης, για το Συρράκο έχει εκπονηθεί μελέτη από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

10.3.2 Αθλητισμός

Ένας μεγάλος αριθμός κοινοτήτων μετέχει σε αθλητικές δραστηριότητες διατηρώντας κυρίως αθλητικά σωματεία του πιο λαοφιλούς αθλήματος, του ποδοσφαίρου, οι οποίοι αγωνίζονται στα τοπικά ερασιτεχνικά πρωταθλήματα. Υπάρχει όμως και μεγάλη έλλειψη σταδίων και γυμναστηρίων, αφού μόνο οι Χουλιαράδες και η Πράμαντα διαθέτουν κοινοτικό γυμναστήριο.

10.4. Μνημεία-Φυσικά αξιοθέατα

Στον πολιτιστικό τομέα υπάγονται τα μνημεία των διαφόρων ιστορικών περιόδων, που υποδηλώνουν την ανθρώπινη παρουσία μέσα στο χρόνο και το χώρο και , κατ' επέκταση, το φυσικό περιβάλλον που συνυπάρχει με τα προηγούμενα.

Ακολουθεί περιληπτική αναφορά σ' αυτές τις δύο κατηγορίες μνημείων του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, τα οποία δείχνουν την ομοιομορφία της περιοχής μελέτης (τα στοιχεία για τα μνημεία προέρχονται από τις κατά τόπους Εφορείες Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων).

A. Κλασικές αρχαιότητες

Νότια των Χουλιαράδων υπάρχει αρχαίο οχυρό φρούριο στη θέση με την τοπωνυμία Σιρούνο. Εκτός της φυσικής οχύρωσης υπάρχει τείχος 1,05 μέτρων παχύ αποτελούμενο από δύο στρώματα ασβεστολιθικών οικοδομικών πετρών άτεχνα πελεκημένων. Το φρούριο κατά Hammond κατασκευάστηκε επί Μακεδονικών χρόνων και επισκευάστηκε σε νεότερους χρόνους με μικρές πέτρες και αμμοκονία.

Στους Χουλιαράδες στη θέση Κάμπος υπάρχουν αρχαίοι τάφοι φοδραρισμένοι με ασβεστολιθικές πέτρες. Στο Σιρούνο και στον Κάμπο έχουν βρεθεί αρχαία νομίσματα και κεραμικά. Νοτιοδυτικά των Πραμάντων σε ύψωμα γνωστό σαν

«Αγία Παναγία» υπάρχουν ερείπια οχυρωμένης θέσης όπου οι τρεις πλευρές υπερασπίζονται από φυσικούς κρημνούς ενώ η βορειοδυτική πλευρά έχει τείχος πλάτους 2,1 μέτρων. Οι οικοδομικές πέτρες είναι καλά πελεκημένες. Ο ρυθμός είναι χονδροπελεκητός αλλά αποκλίνει προς πολυγωνικό στις κρημνώδεις πλευρές.

Ακολουθεί ένας κατάλογος θέσεων με εντοπισμένα αρχαία λείψανα στην περιοχή:

- Χαρκοόπι Περτοβουνίου, θέση “Πλάτανος”: τάφος του 4^{ου} αι. π.Χ.
- Καλαρρύτες θέση “Άβακος” λείψανα αρχαίου τείχους και κτιρίου
- Μιχαλίτσι, εκκλησία Αγ. Πάντων, η εκκλησία είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια αρχαίου κτιρίου
- Ραφταναίοι: αναφέρονται αρχαία ευρήματα

Από εκεί και πέρα υπάρχουν ενδείξεις για αρχαιότητες, σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης, που έχουν τύχει περιορισμένης ή και καθόλου έρευνας. Το μεγάλο πρόβλημα είναι το ανάγλυφο τους εδάφους που καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την ερευνητική προσπάθεια, κάτι που εντείνεται ακόμη περισσότερο από τις μεταβολές που έχει επιφέρει η διάβρωση. Εκτός αυτού είναι γνωστό ότι τα κονδύλια που διατίθενται για την αρχαιολογική έρευνα είναι πολύ μικρά.

B. Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά μνημεία

Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός μνημείων που έρχονται σε απόλυτη αρμονία με ένα τεράστιο δίκτυο παραδοσιακών οικισμών και περιοχών με φυσικό κάλλος. Συντριπτική κυριαρχία έχουν τα εκκλησιαστικά μνημεία, εκ των οποίων τα σημαντικότερα είναι τα εξής:

Ματσούκι

- Ιερά Μονή Εισοδίων της Θεοτόκου (Βύλιζας): Πιθανολογείται ότι κτίστηκε τον 11^ο αιώνα, ενώ είναι γνωστό ότι ανακαινίσθηκε το 1783. Φέρει τοιχογραφίες του 1797, ενώ έξω από τον περίβολο της υπάρχει δεξαμενή με επιγραφή 1718. Είναι ένα μικρό μοναστηριακό συγκρότημα τύπου περίκλειστου, με μονόχωρο ναό τύπου βασιλικής, με ημικυκλική αψίδα που προεξέχει ανατολικά. Το 1994 συντάχθηκε ολοκληρωμένη μελέτη πλήρους αποκατάστασης και έχουν ξεκινήσει οι εργασίες
- Ιερός Ναός Αγίου Ιωάννου (1737): Είναι παρεκκλήσι έξω από τον περίβολο του μοναστηρίου. Χρειάζεται αντικατάσταση της στέγης.

Μιχαλίτσι

Ιερός Ναός Αγίων Πάντων (1836): Τρίκλινη βασιλική με τρούλο και η θεμελίωση της έχει γίνει σε κατάλοιπα προχριστιανικού κτίσματος

Καλαρρύτες

- Ιερά Μονή Ζωοδόχου Πηγής (Κηπίνας): Είναι του 13^{ου}, κτισμένη στη μέση απότομου βράχου και στο στόμιο μιας σπηλιάς, κοντά στον οικισμό Μυστρά. Ο κύριος ναός είναι μικρή μονόκλιτη βασιλική, χωρίς τη συνηθισμένη σκεπή αφού ο ναός είναι χωμένος στην κοιλότητα του βράχου, που αποτελεί τη φυσική στέγη. Η Μονή είναι από τις πιο ενδιαφέρουσες της περιοχής και φέρνει τοιχογραφίες του 18^{ου} αιώνα.

Φωτ. 3: Μονή Κηπίνας

- Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου (15^{ος} αιώνας): Τρίκλινη βασιλική με κωδονοστάσιο εξαιρετικής αρχιτεκτονικής. Έχει υποστεί πολλές φθορές κατά τους σεισμούς του 1967 και του 1981 και χρειάζονται εργασίες αποκατάστασης.

Πετροβούνι

- Ιερός Ναός Αγίων Ταξιάρχων (κτίστηκε πριν από το 1600): Κατεδαφίστηκε την δεκαετία του 60 και χτίστηκε νέος ναός. Έχουν εξαφανιστεί αρχαία κειμήλια και χειρόγραφα.

Πράμαντα

- Ιερός ναός Αγίας Παρασκευής (1876): Ο ναός είναι τρίκλιτη θολοσκέπαστη δρομική βασιλική μεγάλων διαστάσεων και φέρνει τέμπλο του 1876.

Προσήλιο

- Ιερός Ναός Αγίου Βλασίου: Εκκλησία πετρόκτιστη του 1879. Στα σημερινά ερείπια σώζεται το ψηφιδωτό δάπεδο του ναού με παραστάσεις δένδρων και πουλιών.

Ραφταναίοι

- Ιερός Ναός Γενέσεων της Θεοτόκου ή Μουχουτσίου (1634): Βρίσκεται στον οικισμό της Πλάκας. Ο ναός είναι μονόκλιτος τρίκογχος και το κωδωνοστάσιο κατασκευάστηκε το 1906. Σήμερα διασώζεται το καθολικό (σχεδόν ανέπαφο, ο κυρίως ναός, ο νάρθηκας και τμήμα του περιβόλου).

Χουλιαράδες

- Ιερός ναός Αγίας Παρασκευής (18^{ος} αιώνας): Τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, που κτίστηκε το 1745 στα θεμέλια άλλου ναού. Διαθέτει ξυλόγλυπτο τέμπλο των αρχών του 19^{ου} αιώνα και θεωρείται ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα ηπειρώτικης εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής, με τοξωτό κιονοστήριχο χαγιάτι.

Βουργαρέλι

- Κόκκινη Εκκλησία (13^{ος} αιώνας): Είναι έργο του Ιωάννη και της Θεοδόρας Τσιμισκή. Στο εσωτερικό διατηρούνται ίχνη τοιχογραφιών που χρονολογούνται στο 1295-96. Πήρε το όνομα της από το κόκκινο των κεραμιδιών που χρησιμοποιήθηκαν τόσο για το χτίσιμο των τοίχων, όσο και για τη διακόσμηση των όψεων τους.

Φωτ 4

Κυψέλη

- Μοναστήρι Ευαγγελίστριας (17^{ος} αιώνας)

Καταρράκτης

- Μοναστήρι Αγίας Αικατερίνης (1731)

Θεοδώριανα

- Μοναστήρι Γέννησης της Θεοτόκου (1793)

Μελισσουργοί

- Εκκλησία Αγίου Νικολάου (1778)

Γ. Νεώτερα μνημεία

Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν οι παραδοσιακοί οικισμοί του Συρράκου, των Καλαρρυτών, του Βουργαρελίου, της Κυψέλης, του Αθαμάνιου, των Κτιστάδων, του Καταρράκτη και των Μελισσουργών.

Από τα πιο ενδιαφέροντα φαινόμενα είναι το πλήθος των πέτρινων γεφυριών που υπάρχουν σε όλο το δίκτυο των παραδοσιακών οικισμών (Πλάκας, Πολιτσάς, Γκόγκου)

Φωτ 5: Γέφυρα Πλάκας

Άλλες ενδιαφέρουσες περιπτώσεις νεώτερων μνημείων είναι οι παραδοσιακοί υδρόμυλοι, που συναντώνται στα σημεία της περιοχής μελέτης που υπάρχει συνεχής

υδροδότηση, οι πέτρινες σκάλες, οι στέρνες και οι βρύσες που υπάρχουν στην πλατεία κάθε οικισμού και διακρίνονται για την αισθητική της αρχιτεκτονικής τους.

Φωτ 6 :Παραδοσιακή βρύση στους Καλαρίτες

Φωτ 7: Νερόμυλος στην Πράμαντα

- **Σπήλαιο Ανεμότρυπας**

Βρίσκεται 2 χλμ πριν από την κοινότητα Πραμάντων σε υψόμετρο 900 μ. Πρόκειται για την κοίτη υπόγειου ενεργού ποταμού, ο οποίος με το πέρασμα του χρόνου έχει αλλάξει τρεις φορές πορεία. Η πρώτη κοίτη έχει κατακρημνισθεί ενώ η δεύτερη αποτελεί το κύριο σπήλαιο.

Οι διάδρομοι του σπηλαίου έχουν μήκος 350 μ. περίπου και εκτείνονται σε 1500 m² επιφάνεια. Περιλαμβάνει 10 θαλάμους και διαδρόμους που συνδέονται μεταξύ τους, τρεις χρωματιστές λίμνες (γκρίζα, κόκκινη και λευκή) και πρωτότυπο καταρράκτη. Τα νερά του χειμώνα τροφοδοτούν την γκρίζα λίμνη. Σε αυτό το σπήλαιο ζουν λεπιδόπτερα (έντομα) και άλλοι σπηλαιόβιοι οργανισμοί. Η θερμοκρασία του αέρα είναι 19 °C και του ρέοντος ύδατος 10 °C.

Φωτ 8

Η Τρίτη κοίτη (σημερινή κοίτη) βρίσκεται κάτω από τη δεύτερη. Αποτελείται από οχετούς που δέχονται τα νερά του σπηλαίου τα οποία προέρχονται από καταρράκτη ύψους 2 μ. που βρίσκεται στο τέλος του σπηλαίου. Τα νερά του ποταμού εμφανίζονται ως πηγή 25 μ. αριστερά της εισόδου του σπηλαίου.

Το σπήλαιο είναι στολισμένο με πλούσιους και εντυπωσιακούς σταλαγμίτες και σταλακτίτες ποικίλων σχηματισμών.

- **Παραδοσιακοί αρχιτεκτονική**

Οι οικισμοί του Συρράκου και των Καλαρρύτων είναι κτισμένοι αμφιθεατρικά στην πλαγιά του βουνού Πόλεμος και είναι διατηρητέοι παραδοσιακοί οικισμοί.

Φωτ 9: Συράκο

Η είσοδος στο χωριό του Συρράκου γίνεται από λιθόστρωτα δρομάκια που μέσω δύο πέτρινων γεφυριών φτάνουν στην πλατεία του χωριού.

Χαρακτηριστικό του οικισμού είναι η πυκνή δόμηση και η επανάληψη της μονάδας «κατοικία». Τα σπίτια είναι λιτά, χτισμένα με επιμελημένη λιθοδομή που καλύπτεται από στέγη φυσικές πλάκες.

Ο οικισμός είναι μονοκεντρικός, δηλαδή με ένα κέντρο στην πλατεία, κοντά στην οποία βρίσκονται τα κοινόχρηστα κτίσματα: εκκλησία, σχολείο, οικοτροφείο, καφεενία, βρύσες. Είναι ο χώρος όπου γίνονται οι κοινωνικές εκδηλώσεις των κατοίκων. Με κέντρο την πλατεία και ακολουθώντας το φυσικό έδαφος, αναπτύσσεται το δίκτυο των λιθόστρωτων πεζοδρόμων που διασχίζουν το χωριό, μικρού αλλά όχι σταθερού πλάτους, δίνοντας έτσι μια ποικιλία στον αισθητικό χαρακτήρα.

Τα σπίτια είναι κτισμένα κατά τέτοιο τρόπο, που να παρέχεται προστασία από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες (βροχές, άνεμοι, χιόνια). Είναι διώροφα ή τριώροφα, ανάλογα με την κλίση του εδάφους. Το σχήμα τους είναι απλό, συνήθως με σχήμα κανονικού πρίσματος, που τα εναρμονίζει απόλυτα με το ευρύτερο περιβάλλον. Στις εξωτερικές επιφάνειες τους δεν υπάρχει ιδιαίτερη διακόσμηση, τα δε ανοίγματα είναι διατεταγμένα στην ανατολική και νότια πλευρά από όπου και η θέα, ενώ στη βόρεια πλευρά είναι τυφλά ή φέρουν τα άκρως αναγκαία ανοίγματα. Οι εξωτερικοί τοίχοι όλων των κτισμάτων καθώς και οι μαντρότοιχοι, αντιστηρίξεις, βρύσες κλπ. Είναι από πέτρα επίχριστη. Η τοιχοποιία κατά κανόνα έχει πλάτος 60-70 cm. Επίσης από λιθοδομή είναι και όλες οι φέρουσες τοιχοποιίες του κτίσματος από τα θεμέλια μέχρι τη στέγη. Τα εσωτερικά χωρίσματα (μη φέροντες τοίχοι) είναι κατασκευασμένα από ξύλινο σκελετό και επιχρισμένα. Επιχρισμένες είναι επίσης κατά κανόνα όλες οι εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων.

Φωτ. 10: Παραδοσιακό σπίτι στο Σιράκο

Φωτ 11: Αρχοντικό στους Καλαρίτες (προ 1821)

Η χρήση του ξύλου είναι αρκετά περιορισμένη και εντοπίζεται μόνο στα ταβάνια, κουφώματα, πατώματα, εσωτερική διακόσμηση. Η στέγη είναι συνήθως τετράρριχη, ακολουθεί το περίγραμμα της κάτοψης, χωρίς να εξέχει πολύ τα γείσο της και διαμορφώνεται με ξύλινα ζευκτά. Φέρει επικάλυψη από μαυρόπλακα που είναι πιο ελαφριά και έχει μεγαλύτερη αντοχή στις θερμοκρασιακές διακυμάνσεις.

Δ. Περιοχές φυσικού κάλλους-βιότοποι

Τα Τζουμέρκα έχουν όλα τα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών: ενδιαφέροντες οικισμοί, φυσικές ομορφιές, υδάτινοι πόροι κλπ. Είναι δυνατή η εφαρμογή όλων των ήπιων μορφών τουρισμού σε συνδυασμό με αθλητικές μορφές τουρισμού. Υπάρχει, επίσης και η χαράδρα του Αράχθου που είναι από τους κυριότερους πόλους έλξης για το κανόε – καγιάκ.

Φωτ 12: Η χαράδρα του Αράχθου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

11.1 Το Επαρχείο Τζουμέρκων

11.1.1 Η ίδρυση και η λειτουργία του επαρχείου

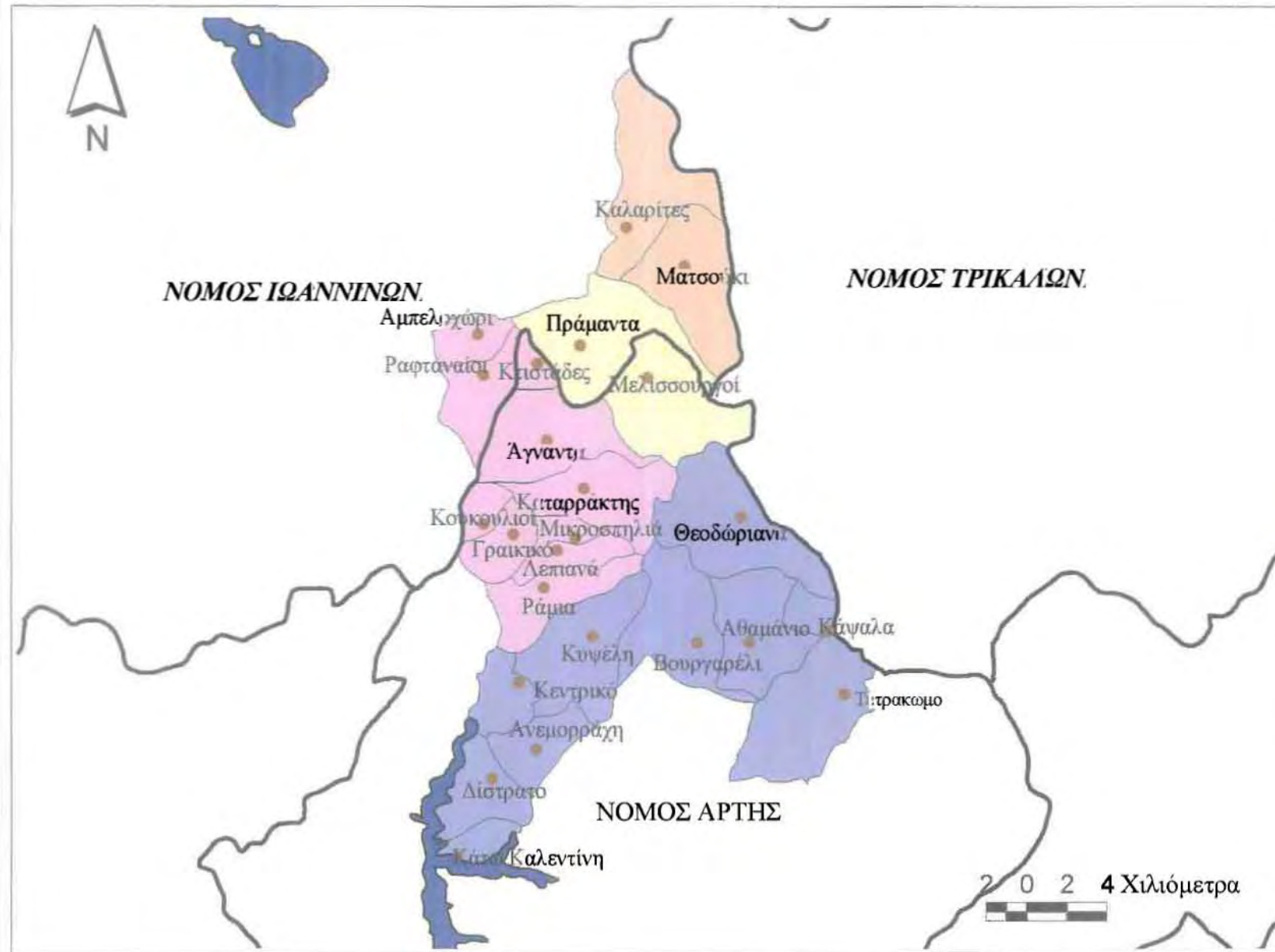
Το επαρχείο Τζουμέρκων ιδρύθηκε με το από 21-3-1882, ΦΕΚ 17/24-3-1882 και λειτούργησε μέχρι το 1891 που καταργήθηκε και συγχωνεύθηκε στην επαρχία Άρτας. Μετά το 1891 ανασυστήθηκε δύο φορές, μια το 1899 και μια το 1909, χωρίς όμως, υπό τύπο περιφέρειας βουλευτικών εκλογών και ανασυγχωνεύτηκε. Το κάθε επαρχείο στελεχώνονταν από τον έπαρχο και το γραμματέα, που ήταν συνήθως πρόσωπα πολιτικά. Είχαν ως συνεργάτες έναν πρωτοκολλητή, 1-2 γραφείς και 1-2 κλητήρες. Η περιφέρεια του επαρχείου Τζουμέρκων αποτελούσε συγχρόνως και την εκλογική περιφέρεια Τζουμέρκων από την οποία εκλέγονταν δύο βουλευτές.

11.1.2. Οι δήμοι της επαρχίας Τζουμέρκων

Η επαρχία Τζουμέρκων χωρίστηκε το 1883 σε τέσσερις (4) δήμους: Αγνάντων, Θεοδωρίας, Καλαριτών και Πραμάντων. Οι δήμοι Αγνάντων, Θεοδωρίας, και Πραμάντων ήταν Β' τάξης, γιατί ο πληθυσμός του καθενός από αυτούς ξεπερνούσε τους 2000 και των Καλαριτών Γ' τάξης γιατί είχε λιγότερους από 2000 κατοίκους. Οι δήμοι αυτοί λειτούργησαν από το 1883 μέχρι το 1912 που καταργήθηκαν, γιατί άλλαξε το σύστημα της τοπικής αυτοδιοίκησης

Ο δήμος **Αγνάντων** αποτελούνταν από τα χωριά: Άγναντα, Αμπελοχώρι, Γούριανα, Γραικικό, Κταρράκτης, Κουκούλια, Κτιστάδες, Λεπιανά, Μικροσπηλιά, Ράμια, Ραφταναίοι και Ρωμανού. Έδρα του δήμου ήταν το χωριό Άγναντα. Ο δήμος **Θεοδωρίας** από τα χωριά: Βουργαρέλι, Αθαμάνιο, Ανεμορράχη, Δίστρατο, Θεοδώριανα, Κάτω Καλεντίνη, Κεντρικό, Κυψέλη και Τετράκωμο. Είχε ως έδρα το χωριό Βουργαρέλι. Ο δήμος **Καλαριτών** από τα χωριά: Καλαρίτες και Ματσούκι και με έδρα τους Καλαρίτες. Ο δήμος **Πραμάντων** από τα χωριά: Πράμαντα και Μελισσουργοί και με έδρα την Πράμαντα.

ΧΑΡΤΗΣ 6

Επαρχείο Τζουμέρκων
(882 1912)

- Δήμος Καλαριτών
- Δήμος Πραμάντων
- Δήμος Αγνάντων
- Δήμος Θεοδορίας

- Κοιτότητες
- Όρια Νομών
- Όρια Ο.Τ.Α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηχ/κών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος, 23-6-2000

11.1.3. Πληθυσμιακή εξέλιξη των δήμων

Πίνακας 16

Όνομασία του δήμου	Πληθ. των δήμων κατά έτη απογραφής			
	1882	1889	1896	1907
Αγνάντων	5514	5458	5986	6161
Θεοδωρίας	5167	5091	6658	7513
Καλαριτών	1843	1136	1666	1240
Πραμάντων	4038	1913	4257	3800
Σύνολο	16562	13598	18567	18714

Αρκετά ήταν τα χωριά, που από το 1881 με την προσάρτηση της Ηπείρου-Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος παρέμειναν υπό Τούρκικη κατοχή και απελευθερώθηκαν το 1913. Κατά την απογραφή που διενεργήθηκε το 1913 βρέθηκε ότι είχαν το ακόλουθο πληθυσμό.

Πίνακας 17

Όνομασία	Πληθυσμός
Μιχαλίτσι	443
Βαπτιστής	247
Πετροβούνι	555
Παλαιοχώρι Σιράκου	465
Προσήλιο	311
Σιράκο	2620
Χουλιαράδες	681

11.1.4. Ανάλυση της πληθυσμιακής εξέλιξης

Κατά την απογραφή του 1882 η επαρχία Τζουμέρκων είχε 16.562 κατοίκους, ενώ η αντίστοιχη επαρχία Άρτας 14.616. Κατά την απογραφή του 1889 η επαρχία Τζουμέρκων είχε 13.598 κατοίκους, ενώ της Άρτας είχε 19.275 κατοίκους. Η αύξηση του πληθυσμού της επαρχίας Άρτας και η αντίστοιχη μείωση του πληθυσμού της επαρχίας Τζουμέρκων οφείλονταν σε μετακίνηση πληθυσμού και ιδιαίτερα από τους δήμους Πραμάντων και Καλαριτών. Συγκεκριμένα στο δήμο Πραμάντων ο πληθυσμός μέσα σε 7 χρόνια είχε μειωθεί 52% από τους 4038

κατοίκους κατήλθε στους 1136 το 1899. Από τότε άρχισε να κατακλύζεται η περιοχή του δήμου Άρτης από Πραμαντιώτες και Μελισσουργιώτες, αλλά και από Καλαριτιώτες και Ματσουκιώτες.

11.1.5. Δημόσιες υπηρεσίες

Στην περιφέρεια του επαρχείου Τζουμέρκων ιδρύθηκαν και λειτούργησαν διάφορες δημόσιες υπηρεσίες όπως: Ειρηνοδικεία, ταχυδρομικά γραφεία-τηλεγραφεία, υποτελωνεία, τελωνειακοί σταθμοί, υπομοιραρχία χωροφυλακής, αστυνομικοί σταθμοί, δημόσια ελληνικά και δημοτικά σχολεία κτλ. Προϊστάμενος όλων αυτών των υπηρεσιών, εκτός από τα ειρηνοδικεία, ήταν ο έπαρχος, ο οποίος είχε την ευθύνη για την ομαλή λειτουργία τους.

11.1.6 Σχολεία

- Ελληνικά σχολεία

Ελληνικά σχολεία ιδρύθηκαν στην Άγναντα, στην Πράμαντα, στους Καλαρίτες, Στον Καταρράκτη και Βουργαρέλι.

Από τα παραπάνω ελληνικά σχολεία των Αγνάντων και των Πραμάντων λειτούργησαν κανονικά χωρίς διακοπή από το 1882 μέχρι το 1929, που μετατράπηκαν σε Ημιγυμνάσια. Των Καλαριτών λειτούργησε μέχρι το 1893 που καταργήθηκε. Ανασυστήθηκε το 1896 και καταργήθηκε οριστικά το 1909. Του Καταρράκτη η λειτουργία ήταν κανονική από το 1882 μέχρι το 1886, μετά διακόπηκε και επαναλειτούργησε από το 1900 μέχρι το 1906, που διακόπηκε ξανά η λειτουργία του και έκτοτε δεν ξαναλειτούργησε.

- Δημοτικά σχολεία

Με Β.Δ. ιδρύθηκαν στην περιφέρεια του επαρχείου Τζουμέρκων τα παρακάτω δημοτικά σχολεία. **Αρρένων:** Αγνάντων, Πραμάντων, Καλαριτών, Μελισσουργών Βουργαρελίου και Καταρράκτη. Με άλλο διάταγμα ιδρύθηκε Δ.Σ. στους Κουκκουλίους, με άλλο στους Ραφταναίους, στα Λεπιανά, στα Θεοδώριανα, στην Κυψέλη, στη Ράμια, και στο Αθαμάνιο.

11.1.7. Επιπτώσεις από την κατάργηση του επαρχείου

Η κατάργηση του επαρχείου του επαρχείου Τζουμέρκων και η συγχώνευση της ομόνυμης επαρχίας στην αντίστοιχη της Άρτας, επέφερε αρκετές μεταβολές στο διοικητικό σύστημα της περιοχής, οι οποίες είχαν σοβαρές επιπτώσεις, τόσο σε επαρχιακό, όσο και σε τοπικό επίπεδο.

Τα επαρχεία, ήταν μια αποκεντρωτική μορφή διοίκησης και με την κατάργησή τους περνούσαμε στο συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης. Το κέντρο τώρα ήθελε να ελέγχει τα πάντα και καμία εξουσία δεν εκχωρούσε στην περιφέρεια. Προβλήματα που μπορούσαν να επιλυθούν επί τόπου από τον έπαρχο, χωρίς οι πολίτες να υποβάλλονται σε μετακινήσεις, ταλαιπωρίες και έξοδα, ώρα περνούσαν στην αρμοδιότητα του Νομάρχη, με αποτελέσματα τα προβλήματα να περιπλέκονται περισσότερο και οι πολίτες για να εξυπηρετηθούν γίνονται υποχρεωτικά υποχείριοι των διαφόρων κομματικών παραγόντων.

Εξάλλου το ενδιαφέρον των παραγόντων μετά την κατάργηση του επαρχείου, που έπαυσε η περιοχή Τζουμέρκων να αποτελεί εκλογική περιφέρεια, άρχισε να εξασθενεί, γιατί η προσοχή τους είχε στραφεί προς την πόλη της Άρτας και τη γύρω περιοχή. Έτσι, άρχισε η περιοχή των Τζουμέρκων να παραμελείται και γενικά η ζωή να υποβαθμίζεται, γιατί έλειψε το κυβερνητικό ενδιαφέρον. Σε τοπικό επίπεδο οι επιπτώσεις από την κατάργηση του επαρχείου ήταν εξίσου σημαντικές. Ενδεικτικά σημειώνουμε μερικές. Μειώθηκε αρκετά η κίνηση από και προς την Άγναντα, γιατί έπαψε η κωμόπολη αυτή να αποτελεί το κέντρο των Τζουμέρκων και έδρα επαρχίας. Οι διάφορες δημόσιες υπηρεσίες του επαρχείου, που είχαν έδρα την Άγναντα, συγχωνεύθηκαν στις αντίστοιχες υπηρεσίες της Νομαρχίας Άρτας και οι υπάλληλοι μετατέθηκαν στην έδρα της Νομαρχίας. Η ταχυδρομική υποεπιστάσια Αγνάντων έπαυσε να έχει ταχυδρομική ανταπόκριση με το Βουργαρέλι όπως πριν. Έτσι μια κωμόπολη που έσφυζε από ζωή και κίνηση επί μια 10ετία (1881-1891) άρχισε να παρακμάζει.

11.1.8. Η αναβίωση του θεσμού

Η απομάκρυνση του κατακτητή από ορισμένες περιοχές της Ελλάδος κατά την περίοδο της Κατοχής (1943-1944), είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία σε αυτές προβλήματα διοίκησης, αφού οι ελεύθεροι πια πληθυσμοί δεν μπορούσαν, ούτε

ήθελαν να διοικούνται από το κράτος των Αθηνών, το οποίο θεωρούσαν όργανο του κατακτητή.

Έτσι, οι αντιστασιακές οργανώσεις έσπευσαν να εγκαταστήσουν όργανα αυτοδιοίκησης, συμβούλια και επιτροπές, όχι με τη μέθοδο του διορισμού, αλλά της εκλογής των οργάνων αυτών.

Με την 6/10-8-1943 απόφαση του Κοινού Γενικού Στρατηγείου Εθνικών Ομάδων Ανταρτών (Κ.Γ.Σ.Ε.Ο.Α.), προκηρύχθηκαν εκλογές στις ελεύθερες από τον κατακτητή περιοχές, για την ανάδειξη Δημοτικών και Κοινοτικών συμβουλίων, οι οποίες διενεργήθηκαν στα Τζουμέρκα τις 30-9-1943.

Με την 2929/1-12-43 διαταγή του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ, τέθηκαν σε εφαρμογή από 1-1-1944 οι διατάξεις για τη λαϊκή αυτοδιοίκηση, σε όλες τις περιοχές που ελέγχονταν από τον ΕΛΑΣ. Με την πράξη 4 της ΠΕΕΑ της 13-3-44 τέθηκαν σε εφαρμογή οι διατάξεις για την αυτοδιοίκηση. Με την πράξη αυτή θεωρούνται νόμιμα τα τοπικά διοικητικά όργανα, τα κοινοτικά, δημοτικά, επαρχιακά, νομαρχιακά συμβούλια και οι επιτροπές που είχαν εκλεγεί από τον λαό.

Η περιοχή Τζουμέρκων χωρίστηκε σε δύο επαρχίες, η μια με έδρα το Βουργαρέλι, στην οποία υπάγονταν οι κοινότητες: Αμπελοχωρίου, Ραφταναίων, Κτιστάδων, Μελισσουργών, Αγνάντων, Καταρράκτου, Γραικικού, Γούριανων-Ρωμανού, Κουκουλιών, Λεπιανών, Μικροσπηλιάς, Ράμιας, Κεντρικού, Δίστρατου, Κυψέλης, Αθαμανίου, Τετράκωμου, Καψάλων και Θεοδωριάνων και η άλλη με έδρα την Πράμαντα, στην οποία υπάγονταν οι κοινότητες: Ματσουκίου, Καλαριτών, Σιράκου, Προσήλιου, Μιχαλιτσίου, Παλαιοχωρίου Σιράκου, Βαθύπεδου, Ανατολικής, Κράψης, Γόπιστας, Χουλιάρδων και Βαπτιστή.

11.2 Οι Κοινότητες των Τζουμέρκων

11.2.1 Η αναγνώριση κοινοτήτων

Με το νόμο ΔΝΖ(4057) της 10-2-1912, ΦΕΚ 58/14-2-1912 τ.Α., καταργήθηκαν οι δήμοι που αποτελούνταν από ομάδες χωριών και ιδρύθηκαν στα κυριότερα χωριά ίδιες κοινότητες.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου αυτού αναγνωρίζονταν, στο εξής ως δήμοι μόνο οι πρωτεύουσες των νομών και όσες πόλεις είχαν πληθυσμό πάνω από 10.000

κατοίκους, ενώ το άρθρο 2 όριζε: «... πας μόνιμος συνοικισμός έχων υπέρ τους 300 κατοίκους και σχολείον στοιχειώδους εκπαιδύσεως, αποτελεί ιδίαν κοινότητα. Ιδίαν κοινότητα δύνατο ν'αποτελέσει και πας συνοικισμός ολιγοτέρων των 300 κατοίκων εάν έχει σχολείον...».

Σύμφωνα με τα παραπάνω άρθρα αναγνωρίστηκαν με το Β.Δ. της 14-8-1912, ΦΕΚ 254/25-8-1912, τ.Α. οι παρακάτω κοινότητες στον νομό Άρτας:

α) Από τον τέως δήμο Αγνάντων οι κοινότητες: Αγνάντων, Γραιτσίστας (Γραικικού), Κουκουλίστας (Κουκουλιών), Κουσοβίστας (Κτιστάδων), Λεπιανών, Ράμιας, Ραφταναίων, Σχωρετσάνων (Καταρράκτη) και Σκλούπου (Αμπελοχωρίου).

β) Από τον τέως δήμο Θεοδωρίας οι κοινότητες: Βουργαρελίου, Θεοδωριάνων, Λειψίστας (Αθαμανίου), Μίγερης (Τετράκωμο), Νησίστας (Κεντρικού), Πιστιανών (Διστράτου) και Χώσεψης (Κυψέλης).

γ) Από τον τέως δήμο Καλαριτών οι κοινότητες: Καλαριτών και Ματσουκίου.

δ) Από τον τέως δήμο Πραμάντων οι κοινότητες: Πραμάντων και Μελισσουργών.

Αργότερα αποσπάστηκαν συνοικισμοί, από την μητρική κοινότητα και αποτέλεσαν ιδίαν κοινότητα, όπως η Μικροσπηλιά (Σέρες) από την κοινότητα Λεπιανών, η Ανεμορράχη (Μπούγα) από την κοινότητα Κυψέλης, η Κάτω Καλεντίνη από την κοινότητα Διστράτου, το Παλαιοκάτουνο από την κοινότητα Βουργαρελίου, τα Κάψαλα από την κοινότητα Τετρακώμου και η κοινότητα Αθαμανίου διχοτομήθηκε σε κοινότητα Αθαμανίου και σε Κάτω Αθαμανίου.

Με το Β.Δ. της 7-8-1919, ΦΕΚ 184/19-8-1919, τ.Α., αναγνωρίστηκαν ως κοινότητες τα χωριά: Μιχαλίτσι, Χουλιαράδες, Βατσαβέτσι (Πετροβούνι), Παλαιοχώρι Σιράκου, Δοβίσδιανα (Προσήλιο) και Σιράκο. Αργότερα αποσπάστηκε από την κοινότητα Χουλιαράδων, η Γκούρα (Βαπτιστής) και αποτέλεσε ιδίαν κοινότητα.

11.3 Παλαιό και νέο θεσμικό πλαίσιο για την Τοπική Αυτοδιοίκηση

Το σημερινό διοικητικό σχήμα της Περιφέρειας το οποίο συνοδεύεται από την αντίστοιχη χωρική και διοικητική διαίρεση αποτελείται από διοικητικές "οντότητες" σε τρία επίπεδα: την περιφερειακή διοίκηση, τις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις και τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού. Το διοικητικό αυτό

σχήμα έχει προέλθει από μια διαδικασία μεταρρυθμίσεων η οποία ξεκίνησε την αρχή της δεκαετίας του 1980 και περιέλαβε:

A. Νόμος 1416/84

Με τον νόμο αυτό δίνονταν η δυνατότητα για παρέμβαση των Ο.Τ.Α. στην περιφερειακή ανάπτυξη, με τη δημιουργία επιχειρήσεων (αμιγών ή μικτών) και για τη συνένωση των Ο.Τ.Α. μιας Γεωγραφικής Ενότητας του Νομού σε Αναπτυξιακό Σύνδεσμο.

Ως προς την αξιοποίηση του νόμου στην περιοχή μελέτης προέκυψαν αναπτυξιακοί σύνδεσμοι, που όμως είχαν περιορισμένη αποτελεσματικότητα για διαρθρωτικούς λόγους (έσοδα, προσωπικό κλπ.).

Επίσης δημιουργήθηκαν πολλές αμιγείς ή μικτές επιχειρήσεις Ο.Τ.Α. , οι οποίες ιδρύθηκαν για συγκεκριμένους λόγους (π.χ. πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης) και δεν παρουσίασαν κάποια ουσιαστική συμβολή στην αναζωογόνηση των περιοχών.

B. Νόμος 1622/86

Κάθε Γεωγραφική Ενότητα του Ν.1416/84 υποδιαιρούνταν σε μικρότερες του Ν. 1622/86 και έτσι ορίζονταν οι ομάδες Κοινοτήτων που μπορούσαν να ενωθούν σε Δήμους, για να τύχουν των ευνοϊκών ρυθμίσεων που προβλέπονταν από τις διατάξεις του Νομού.

Οι Γεωγραφικές περιοχές (ενότητες), καθορίστηκαν σύμφωνα με τις συγκοινωνιακές, πληθυσμιακές γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και δημογραφικές συνθήκες, όπως ορίζει ο σχετικός νόμος. Έτσι, ύστερα από σύμφωνη γνώμη των Νομαρχιακών Συμβουλίων Άρτας και Ιωαννίνων και κατά πρόταση του αρμόδιου Υπουργού, εκδόθηκαν τα σχετικά Π.Δ. Σύμφωνα με τα διατάγματα αυτά οι κοινότητες των Τζουμέρκων υπήχθησαν στις ακόλουθες Γεωγραφικές περιοχές:

Νομός Άρτης

- 3^η Γεωγραφική περιοχή: Αγνάντων, Γραϊκικού, Καταρράκτου, Κουκουλιών, Κτιστάδων, Λεπιανών, Μικροσπηλιάς και Ράμιας.

- 4^η Γεωγραφική περιοχή: Αθαμανίου, Βουργαρελίου, Κάτω Αθαμανίου και Κυψέλης.
- 5^η Γεωγραφική περιοχή: Καψάλων, Μεσούντας και Τετρακώμου.

Νομός Ιωαννίνων

- 33^η Γεωγραφική περιοχή: Βαπτιστή, Μιχαλιτσίου, Παλαιοχωρίου Σιράκου, Πετροβουνίου, Προσήλιου, Σιράκου, Χουλιαράδων.
- 34^η Γεωγραφική περιοχή: Αμπελοχωρίου, Καλαριτών, Ματσουκίου, Πραμάντων, και Ραφταναίων.

Μέσα στα όρια της περιοχής μελέτης δεν υπήρξε καμία περίπτωση εκμετάλλευσης του νόμου.

Γ. Εδαφικές Περιφέρειες

Σε αντικατάσταση του Ν. 1416/84 θεσπίστηκε ο Ν. 2218/94 (Π.Δ. 347), ο οποίος ορίζει τις Εδαφικές περιφέρειες των Συμβουλίων Περιοχής.

Για την περιοχή μελέτης, οι Κοινότητες ανήκουν:

Νομός Ιωαννίνων

18^η Εδαφική περιφέρεια: Αμπελοχώρι, Βαπτιστής, Καλαριτές, Ματσούκι, Μιχαλίτσι, Παλαιοχώρι, Πετροβούνι, Πράμαντα, Προσήλιο, Ραφταναίοι, Σιράκο και Χουλιαράδες.

Νομός Αρτας

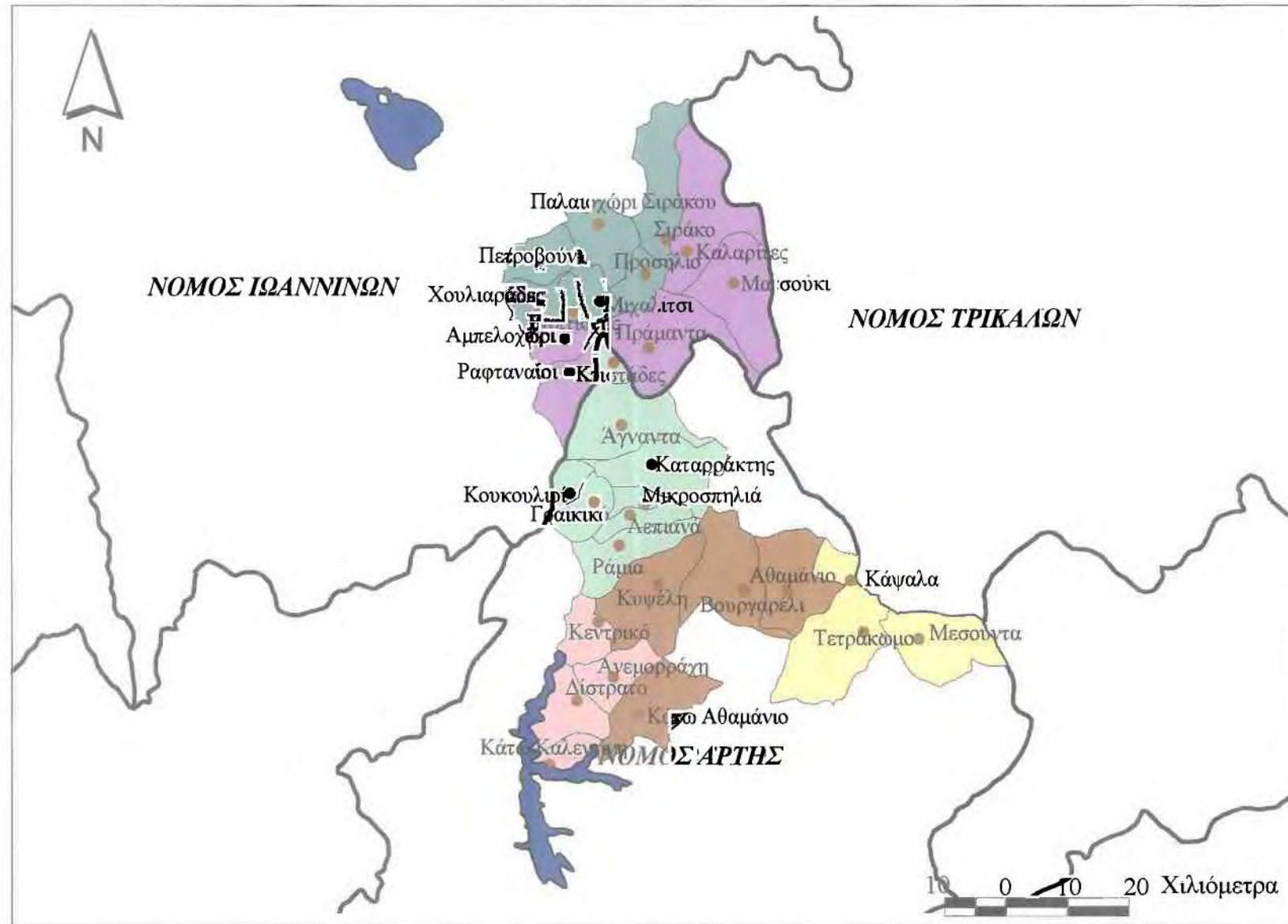
7^η εδαφική περιφέρεια: Κάτω Καλαντίνη, Δίστρατο, Κεντρικό

8^η Εδαφική περιφέρεια: Αθαμάνιο, Ανεμορράχη, Βουργαρέλι, Θεοδώριανα, Κάτω Αθαμάνιο, Καψάλα, Κυψέλη, Μεσούντα, Παλαιοκάτουνο και Τετράκωμο.

9^η Εδαφική περιφέρεια: Άγναντα, Γραικικό, Καταρράκτης, Κουκκουλιό, Κτιστάδες, Λεπιανά, Μελισσουργοί, Μικροσπηλιά και Ράμια.

Δ. Πρόγραμμα «Ιωάννης Καποδίστριας»

Γενικός σκοπός του προγράμματος είναι η αντιμετώπιση του δομικού προβλήματος της πολυδιάσπασης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με τη δημιουργία σε κάθε Νομό

Γεωγραφικές Περιοχές
(ΦΕΚ 156/10-7-1988)

- 3η Γεωγραφική Περιοχή (Νομός Άρτας)
- 4η Γεωγραφική Περιοχή (Νομός Άρτας)
- 5η Γεωγραφική Περιοχή (Νομός Άρτας)
- 6η Γεωγραφική Περιοχή (Νομός Άρτας)
- 33η Γεωγραφική Περιοχή (Νομός Ιωαννίνων)
- 34η Γεωγραφική Περιοχή (Νομός Ιωαννίνων)

● Κοινότητες

N Όρια Νομών

N Όρια Ο.Τ.Α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηχ/κών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος 23-6-2000

νέων Ο.Τ.Α., οι οποίοι θα είναι ίσοι ή μεγαλύτεροι από τον αριθμό των Συμβουλίων Περιφέρειας, χωρίς όμως να υπερβαίνουν τον αριθμό των Γεωγραφικών Ενοτήτων του Ν. 1622/86.

Το περιεχόμενο του προγράμματος έχει ως εξής:

Υποπρόγραμμα 1 (Επεξεργασία νομικού πλαισίου-Νομοπαρασκευαστικό έργο)

Νομική και νομοπαρασκευαστική επεξεργασία της διαδικασίας των συνενώσεων μετά τον χωροταξικό σχεδιασμό και τροποποιήσεις του Δ.Κ.Κ. και άλλων νομών.

Υποπρόγραμμα 2 (Χωροταξικός σχεδιασμός των νέων Ο.Τ.Α.)

Προπαρασκευή χωροταξικού σχεδιασμού, συμμετοχικές διαδικασίες, (ΤΕΔΚ Νομών), τελική επεξεργασία, σύνταξη οριστικού σχεδίου.

Υποπρόγραμμα 3 (Τοπικές Δημόσιες Επενδύσεις)

Στέγαση των νέων Δήμων, εξοπλισμός, προμήθεια μεταφορικών μέσων, πολεοδομικός σχεδιασμός, αισθητικές παρεμβάσεις και αναπλάσεις, κατασκευή έργων τεχνικής υποδομής, έργα προστασίας του περιβάλλοντος, βελτιώσεις της εκπαιδευτικής υποδομής, βελτιώσεις της πολιτιστικής και αθλητικής υποδομής, παροχή κινήτρων για ανάληψη επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, προγράμματα προσανατολισμού και κατάρτισης.

Υποπρόγραμμα 4 (Στελέχωση των νέων Ο.Τ.Α.)

Αποσπάσεις και μετατάξεις, πρόσληψη επιστημονικού προσωπικού.

Υποπρόγραμμα 5 (Κάλυψη λειτουργικών δαπανών)

Υποπρόγραμμα 6 (Οργάνωση και εκσυγχρονισμός υπηρεσιών – Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού)

Εκπόνηση προδιαγραφών προτύπων και μελετών, για την οργάνωση των νέων Ο.Τ.Α. προμήθεια και εγκατάσταση εξοπλισμού πληροφορικής, κατάρτιση προσωπικού.

Υποπρόγραμμα 7 (Ενημέρωση – Δημοσιότητα)

Μετά από τις προτάσεις των ενδιαφερόμενων Ο.Τ.Α. και τις σχετικές γνωμοδοτήσεις των Τ.Ε.Δ.Κ. των νομών, υπεβλήθη η τελική πρόταση στο

Συμβούλιο Τοπωνυμίων, η οποία προωθήθηκε στον Υπουργό Εσωτερικών – Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης .

Για την περιοχή που μας ενδιαφέρει, η πρόταση έχει ως εξής:

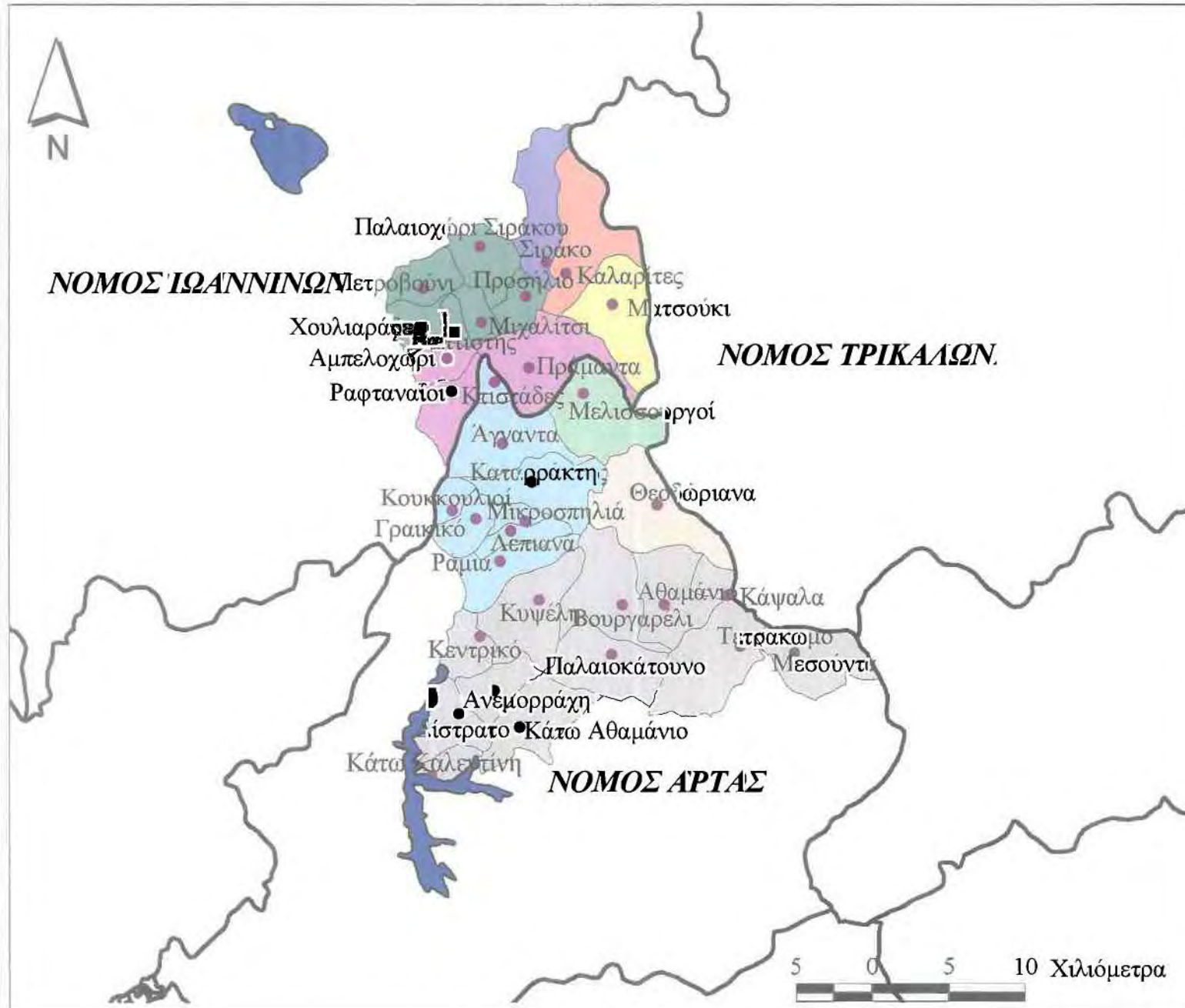
Πίνακας 18

Όνομασία Ο.Τ.Α.	Κοινότητες	Έδρα	Νομός
ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	Προσήλιο, Παλαιοχώρι, Πετροβούνι, Μιχαλίτσι, Χουλιαράδες, Βαπτιστής	Χουλιαράδες	Ιωαννίνων
	Αυτόνομες Κοινότητες: Σιράκο, Καλαρίτες, Ματσούκι		Ιωαννίνων
ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ	Πράμαντα, Αμπελοχώρι, Ραφταναίοι	Πράμαντα	Ιωαννίνων
ΑΘΑΜΑΝΙΑΣ	Τετράκωμο, Ανεμορράχη , Αθαμάνιο, Κυψέλη, Δίστρατο Παλαιοκάτουνο, Βουργαρέλι, Κάτω Αθαμάνιο, Κεντρικό, Καψάλα, Κάτω Καλεντίνη Μεσσούντα,	Βουργαρέλι	Άρτας
Δ.ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	Κτιστάδες, Άγναντα, Καταρράκτης, Ράμια, Λεπιανά, Μικροσπηλιά, Κουκουλιό, Γραικικό	Άγναντα	Άρτας
	Αυτόνομες Κοινότητες: Μελισσουργοί, Θεοδώριανα		Άρτας

Σημείωση: Οι συνοικισμοί Χαροκόπι και Πλάτανος του Πετροβουνίου εντάσσονται στο Δήμο Παμβώτιδας με έδρα την Κατσικά.

Θα πρέπει να επισημάνουμε και το γεγονός ότι τα λεγόμενα βλαχοχώρια της περιοχής (Σιράκο, Καλαρίτες, Ματσούκι και Μελισσουργοί) παρέμειναν αυτόνομες κοινότητες, καθώς και τα Θεοδώριανα.

ΧΑΡΤΗΣ 8

Πρόγραμμα Ι. Καποδίστριας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Τμήμα Μη/κών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης
Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Το παράδειγμα των Τζουμέρκων
Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος
Επιβλέπων: Δ. Γούσιος
Βόλος, 23-6-2000

Ε. Αξιολόγηση

Το πρόγραμμα Ι. Καποδίστριας μπορεί να συμβάλλει έως ένα σημείο, στην καλύτερη οργάνωση, διαχείριση και ανάπτυξη του ορεινού χώρου. Ωστόσο παρουσιάζει και μεγάλα προβλήματα τα οποία μπορεί να θεωρηθούν τα εξής: πρώτον το ότι ακόμα αποτελεί ένα υπερβολικά σύνθετο διοικητικό σχήμα και δεύτερον το ότι περιλαμβάνει μικρού μεγέθους διοικητικές οντότητες των οποίων η διοικητική ικανότητα και η λειτουργική βιωσιμότητα είναι προβληματική. Παράλληλα, εξακολουθούν να υφίστανται ισχυρές διοικητικές εξαρτήσεις από την κεντρική διοίκηση οι οποίες επιτείνουν τα προβλήματα αυτά.

Ειδικότερα:

Το υπερβολικά σύνθετο σχήμα του ισχύοντος διοικητικού συστήματος, που προκύπτει από την ύπαρξη των τριών επιπέδων διοίκησης, με μέτρο σύγκρισης την κατάσταση στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με βάση αναφοράς τα πληθυσμιακά και οικονομικά μεγέθη της Περιφέρειας. Στα επίπεδα αυτά πρέπει να προστεθεί ως τέταρτο επίπεδο αυτό της κεντρικής διοίκησης, με δεδομένες τις αρμοδιότητες που διατηρούν τα υπουργεία και οι φορείς που υπάγονται στην κεντρική δημόσια διοίκηση. Οι αρμοδιότητες αυτές εξακολουθούν να είναι σημαντικές και να δημιουργούν εξαρτήσεις, παρά την αποκέντρωση η οποία έχει συντελεσθεί.

Οι εξαρτήσεις αυτές δεν αφορούν μόνο τομεακές αρμοδιότητες αλλά και την διοικητική λειτουργία των φορέων της περιφέρειας, ιδιαίτερα στα επίπεδα της περιφερειακής διοίκησης και της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. Στα επίπεδα αυτά οι εξαρτήσεις από την κεντρική διοίκηση παρά το σχετικά επαρκές μέγεθος των αντίστοιχων φορέων περιορίζουν την διοικητική ικανότητα και αποδυναμώνουν την βιωσιμότητα των αντίστοιχων οργανισμών σε ότι αφορά τους οικονομικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό.

Ως προς το μέγεθος, την διοικητική ικανότητα και την λειτουργική βιωσιμότητα των διοικητικών οντοτήτων του ισχύοντος διοικητικού σχήματος, τα προβλήματα αφορούν το δημογραφικό (πληθυσμιακή συρρίκνωση), το επίπεδο της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης και την μεγάλη διασπορά των πόρων των ορεινών

περιοχών, περιορίζοντας τις δυνατότητες πρωτοβουλιών εκ μέρους των νέων δήμων. Οι περισσότεροι των Δήμων περικλείουν στα όρια τους μια μικρή γεωγραφική ενότητα, με ελάχιστο όμως πληθυσμό κατανεμημένο σε μικρού μεγέθους οικισμούς.. Στο επίπεδο αυτό υπάρχουν οι δυνατότητες συλλογικής αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Μια τέτοια δυνατότητα προέρχεται από την ύπαρξη ευρύτερων περιοχών με διαδημοτική ή και διανομαρχιακή οριοθέτηση οι οποίες χαρακτηρίζονται από πολιτιστικούς και κοινωνικο-οικονομικούς δεσμούς και έχουν ορισμένες κοινές αναπτυξιακές προοπτικές για την αξιοποίηση των οποίων είναι σκόπιμη, η κοινή δράση και συνεργασία. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα Τζουμέρκα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Για τις ορεινές και μειονεκτικές της Ηπείρου και ειδικά για το τμήμα αυτών που αποτελεί την περιοχή μελέτης, η παρεμβατική πολιτική σε δυναμική μορφή πριν από το 1992-93 ουσιαστικά απουσίαζε. Από αυτή τη χρονική περίοδο άρχισε μια συντονισμένη προσπάθεια για την αναστροφή των συνθηκών υποβάθμισης και την αναβάθμιση της ζωής των τοπικών κοινωνιών.

Χωρίς αμφιβολία, παρατηρείται μια έντονη αναπτυξιακή διαδικασία σε όλους τους τομείς (πρωτογενής τομέας, Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, τουρισμός, κοινωνικές υποδομές, ανάδειξη φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος κλπ.), με σειρά έργων τα οποία περιέχονται στα εξής:

- Ε.Α.Π.Τ.Α-I (υποπρόγραμμα 1 του ΠΕΠ-I)
- Ε.Α.Π.Τ.Α-II (υποπρόγραμμα 5 του ΠΕΠ-II)
- Αγροτική Ανάπτυξη (υποπρόγραμμα 2 του ΠΕΠ-II)
- Νομαρχιακά Προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων που περιέχονται στο ΠΕΠ-II (ΣΑΝΑ I ΚΑΙ II)
- Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER I και II
- Πρόγραμμα ανάπλασης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στα Τζουμέρκα.

Οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την υλοποίηση τους είναι:

- Ε.Α.Π.Τ.Α.: Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου
- Αγροτική Ανάπτυξη: Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου
- ΣΑΝΑ: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση
- Προγράμματα Αναπλάσεων: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση

- LEEDER I: Εταιρεία «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε. (αφορούσε εξ ολοκλήρου τις Επαρχίες Κόνιτσας και Πωγωνίου Ν. Ιωαννίνων)
- LEEDER II: Εταιρεία «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε. για τον Ν. Ιωαννίνων και «ΕΤΑΝΑΜ» Α.Ε. για τον Ν. Άρτας.

Ακολουθεί η ανάλυση των έργων

12.1. Ε.Α.Π.Τ.Α

α. Ε.Α.Π.Τ.Α. Ι

α/α	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΫΠΟΛ. (σε δρχ.)
1	Βελτίωση βατότητας οδού Αθαμανίου - Σκαλούλας	15.000.000
2	Μετατροπή παραδοσιακού κτιρίου σε Πνευματικό Κέντρο Καλαρρυτών	15.000.000
3	Ανάπλαση - Εξυγίανση χειμάρρου <<Φασούλη>>	14.982.000
4	Έργο τουριστικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής	13.120.000
5	Έργα υποδομής για τουριστική αξιοποίηση σπηλαίου	0
6	Έργα υποδομής για δημιουργία Κοινοτικής επιχείρησης	15.000.000
7	Μελέτη τοπικού αναπτυξιακού προγράμματος	4.000.000
8	Ασφαλτόστρωση οδού προς Κάτω Καλεντίνη	10.000.000
9	Ασφαλτόστρωση δρόμου Δίστρατο-Κεντρικό	25.500.000
	ΣΥΝΟΛΟ	112.602.000

β. Ε.Α.Π.Τ.Α. II

α/α	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1	Αναπαλαίωση Μονής Αγ. Παρασκευής Πραμάντων	34.000.000
2	Οδική σύνδεση κοινοτήτων με επαρχιακό δίκτυο	230.000.000
3	Δρόμος γέφυρα Πολιτσάς-Αμπελοχώρι	70.000.000
4	Αναπαλαίωση Μονής Βύλιζας Ματσουκίου	34.000.000
5	Αναπαλαίωση διατηρητέου κτιρίου κοινότητας Καλαρρυτών	34.000.000
6	Αναπαλαίωση παραδοσιακού κτιρίου κοινότητας Συρράκου	34.000.000
7	Αναπαλαίωση παλιού σχολείου κοινότητας Χουλιαράδων	18.000.000
8	Αναπαλαίωση παλιού σχολείου κοινότητας Μιχαλιτσίου	13.000.000
9	Αναπαλαίωση παλιού σχολείου κοινότητας Αμπελοχωρίου	13.000.000
10	Ασφαλτοστρωση δρόμου Κτιστάδων-Ραφταναίων	50.000.000
11	Δρόμος από Μονή Αγ. Γεωργίου έως Συρράκου	15.000.000
12	Διαχείριση απορριμάτων Κοινοτήτων Αθαμανίου και Βουργαρελίου	0
13	Έργα ύδρευσης-αποχέτευσης	69.000.000
14	Ύδρευσης κοινότητας Κάτω Αθαμανίου	2.000.000
15	Διαμόρφωση κοινοτικών χώρων Γραικικού, Αγνάντων Κουκουλίων και Μικροσπηλιάς	21.000.000
16	Έργα εξωτερικών-εσωτερικών δικτύων ύδρευσης και έργων αποχέτευσης ακάθαρτων και ομβρίων υδάτων των κοινοτήτων	8.000.000
17	Βελτίωση κοινοτικών δρόμων	96.000.000

18	Ασφαλτοστρωσιδρόμου από τη θέση Κερασιές μέχρι τη γέφυρα Μπαλταδήμα Κοιν. Αγνάντων	60.000.000
19	Βελτίωση-Ολοκλήρωση έργου ύδρευσης Συνδέσμου Αθαμανίου, Διστράτου κλπ	33.000.000
	ΣΥΝΟΛΟ	834.000.000

12.2. Αγροτική Ανάπτυξη - Ανάπτυξη ορεινών όγκων

α/α	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1	Κύκλωμα Τζουμέρκων Ν. Ιωαννίνων(6 υποέργα)	70.000.000
2	Οδικό δίκτυο- Κύκλωμα Τζουμέρκων Ν. Άρτας (3 υποέργα)	483.000.000
3	Επαρχιακή οδός Άρτας-Γέφυρα Πλάκας(3 υποέργα)	351.800.000
4	Οδικό δίκτυο χωριών Δυτικών Τζουμέρκων (4 υποέργα)	208.000.000
5	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 2ης επαρχιακής οδού Γέφυρα Πλάκας-Πράμαντα-Ματσούκι μετά διακλάδωση προς Τσόπελα	200.000.000
6	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 3ης επαρχιακής οδού προς Χουλιαράδες-Μιχαλίτσι μετά διακλάδωσης προς Παλαιοχώρι-Συρράκο και Προσήλιο-Κηπίνα (α)	107.000.000
7	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 3ης επαρχιακής οδού προς Χουλιαράδες-Μιχαλίτσι μετά διακλάδωσης προς Παλαιοχώρι-Συρράκο και Προσήλιο-Κηπίνα (β)	143.000.000
8	Υδρευση-Αποχέτευση Κοινοτήτων 17ης Γ.Ε. (4 υποέργα)	120.000.000
9	Κατασκευή δρόμου Κουκούλια-Ρωμανός- Μακρύκαμπος- Σκοτωμένος- Καταρράκτης(2 υποέργα)	105.000.000

10	Ξενώνας - Καταφύγιο Πραμάντων	75.000.000
11	Μονοπάτι περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	30.000.000
12	Αξιοποίηση σπηλαίου Πραμάντων	100.000.000
13	Ξενώνας - Καταφύγιο Μελισσοουργών	80.000.000
14	Καταφύγιο Θεοδοριανών	35.000.000
15	Μονοπάτια περιοχής Τζουμέρκων Άρτας	35.000.000
	ΣΥΝΟΛΟ	2.142.800.000

12.3. ΣΑΝΑ

α. ΣΑΝΑ

α/α	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1	Απομάκρυνση επικίνδυνων βράχων στη θέση «Αγ. Γεώργιος» Συρράκου	0
2	Αποπεράτωση τοίχου αντιστήριξης νεκροταφείου Ματσουκίου	2.000.000
3	Αποχέτευση ομβρίων εντός Κοιν. Χουλιαράδων	5.000.000
4	Εσωτερικό δίκτυο ύδρευσης Ποτιστικών, κατασκευή δεξαμενής στον οικισμό Πλάτανος	7.000.000
5	Κατασκευή υδρομάστευσης και επέκτασης δικτύου ύδρευσης κοινότητας Ραφταναίων	8.000.000
6	Διάνοιξη οδού στον συνοικισμό Σγάρας στη θέση Εξαρχείκα κοινότητας Καταρράκτη	975.000
7	Επισκευή-Συντήρηση υδραγωγείου κοινότητας Ράμιας	5.000.000
8	Βελτίωση-Επέκταση κοινοτικού υδραγωγείου Θεοδώριανων	3.000.000
9	Αποκατάσταση ζημιών δεξαμενής ύδρευσης Σύνδεσμου Κουκουλίων-Γραικικού	1.500.000
10	Αποκατάσταση βλάβης εσωτερικού δικτύου οικισμού Καρυάς Τετράκωμου	700.000

11	Αντικατάσταση-Μετατόπιση δικτύου ύδρευσης κοινότητας Αθαμανίου	1.500.000
12	Κατασκευή τοίχου αντιστήριξης στην κοινότητα Μελισσουργών	5.000.000
13	Αποπεράτωση Πνευματικού Κέντρου Κτιστάδων	2.000.000
14	Κατασκευή γέφυρας στη θέση Βίγλα κοινότητας Παλαιοκάτουνου	2.300.000
15	Κατασκευή τοίχου αντιστήριξης στην πλατεία κοινότητας Βουργαρελίου	3.000.000
16	Κατασκευή τοίχου αντιστήριξης στον Αγ. Χαράλαμπο κοινότητας Κάτω Αθαμανίου	0
	Αποκατάσταση ζημιών από καταστροφές λόγω θεομηνίας στις πηγές Μικρού Σιοποτού του Συνδέσμου ύδρευσης Κουκουκίων-Γραικοχωρίου	20.000.000
	ΣΥΝΟΛΟ	66.975.000

β. ΣΑΝΑ ΙΙ

α/α	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1	Οδικό δίκτυο Δυτικών Τζουμέρκων(4 υποέργα)	207.993.000
2	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 2ης επαρχιακής οδού από Γέφυρα Πλάκας-Πράμαντα Ματσούκι-Καλαρρύτες με διακλάδωση προς Τσόπελα	230.000.000
3	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 3ης επαρχιακής οδού προς Χουλιαράδες-Μιχαλίτσι μετα διακλαδώσεως προς Παλαιχώρι-Συρράκο και Προσήλιο-Κηπίνα	292.000.000
4	Υδρευση κοινοτήτων Αναπτ.Συνδ. 18ης Γ.Ε. (3 υποέργα)	41.600.000

5	Υδρευση κοινοτήτων Αναπτ.Συνδ. 17ης Ε.Π.	154.090.000
6	Καταφύγιο Πραμάντων	80.000.000
7	Μονοπάτια περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	30.000.000
8	Αξιοποίηση σπηλαίων Πραμάντων	100.000.000
9	Κατασκευή αποχετευτικού Ματσουκίου	2.000.000
10	Κατασκευή δικτύων ύδρευσης κοινοτήτων Τζουμέρκων και Δυτ. Ξηροβουνίου (ως παράρτημα)	155.000.000
11	Κατασκευή καταφυγίου-σαλέ Μελισσουργών	80.000.000
12	Καταφύγιο Θεοδώριανων	25.000.000
13	Μονοπάτι Τζουμέρκων	3.000.000
14	Επέκταση-Ολοκλήρωση δικτύου ύδρευσης κοινότητας Κάτω Αθαμάνιου	18.000.000
15	Υδρευση κοινότητας Καψάλων	11.000.000
16	Ολοκλήρωση δικτύου ύδρευσης κοινότητας Παλαιοκάτουνου	5.000.000
17	Επέκταση δικτύου ύδρευσης κοινότητας Ανεμορράχης	5.000.000
18	Επέκταση-Ολοκλήρωση δικτύου ύδρευσης κοινότητας Κυψέλης	9.000.000
19	Επέκταση-Ολοκλήρωση δικτύου ύδρευσης κοινότητας Καταρράκτη	11.000.000
20	Επέκταση-Ολοκλήρωση δικτύου ύδρευσης Συνδέσμου κοινοτήτων Αθαμάνιου- Παλαιοκάτουνου από πηγή Βρυζοκάλαμου	57.000.000
21	Κατασκευή δρόμου Δίστρατο-Μακρύκαμπος	204.000.000
	Κατασκευή δεξαμενής και επέκταση δικτύου ύδρευσης στον οικισμό Δαφνούλας Κ. Διστράτου	13.000.000
	ΣΥΝΟΛΟ	1.625.897.993

12.4 Αναπλάσεις Τζουμέρκων

Τα έργα που προτείνονται για αναπλάσεις και συντηρήσεις σε οικισμούς των Τζουμέρκων είναι τα ακόλουθα:

α/α	ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ / ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΕΡΓΟΥ	ΠΟΣΟ(σε δρχ.)
A	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις παραδοσιακών κτιρίων	60.000.000
1	Αμπελοχώρι: Δημοτικό Σχολείο	10.000.000
2	Καλαρρύτες: Οικία Κωσταδήμα	10.000.000
3	Μιχαλίτσι: Δημοτικό Σχολείο	5.000.000
4	Πετροβούνι: Δημοτικό Σχολείο	10.000.000
5	Συρράκο: Οικία Κρυστάλλη	15.000.000
6	Χουλιαράδες; Δημοτικό Σχολείο	10.000.000
B	Νερόμυλοι-Νεροτριβές	55.000.000
1	Βαπτιστής: Νερόμυλος	10.000.000
2	Ματσούκι: Νερόμυλος	15.000.000
3	Συρράκο: Νερόμυλοι (2) - Νεροτριβή	30.000.000
Γ	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις παραδοσιακών βρυσών	21.000.000
1	Καλαρρύτες	7.000.000
2	Πετροβούνι	5.000.000
3	Προσήλιο: Τζιμ-Σόγια	2.000.000
4	Συρράκο	7.000.000
Δ	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις κοινόχρηστων χώρων	55.000.000
1	Παλαιοχώρι Συρράκου: Κεντρική πλατεία	10.000.000
2	Πετροβούνι: Πλατεία οικισμού Πετροβουνίου	5.000.000
3	Πράμαντα: Ιστορικό-Εμπορικό Κέντρο	25.000.000
4	Πράμαντα: Φιλοτέχνηση Λιθόκτιστης Παράστασης	5.000.000

5	Συρράκο: Πλατεία Παναγίας	5.000.000
6	Χουλιαράδες: Είσοδος Εκκλησίας-Παραδοσιακή Πλατεία	5.000.000
E	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις-Κατασκευές καλντεριμιών	85.000.000
1	Καλαρρύτες	40.000.000
2	Ραφταναίοι: Σμίξη Ραφτανίτη-Γέφυρα Πλάκας	5.000.000
3	Συρράκο	40.000.000
ΣΤ	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις θρησκευτικών μνημείων	84.000.000
1	Καλαρρύτες: Ι.Ν. Αγίου Νικολάου	10.000.000
2	Καλαρρύτες: Ι.Μ. Κηπίνας	30.000.000
3	Μιχαλίτσι: Ι.Ν. Αγίων Πάντων	10.000.000
4	Πράμαντα: Ι.Μ. Αγίας Παρασκευής	25.000.000
5	Προσήλιο: Ι.Ν. Αγίου Βλασίου	4.000.000
6	Ραφταναίοι: Ι.Μ. Πλάκας (Γέννησης Θεοτόκου)	5.000.000
	ΣΥΝΟΛΟ	191.000.000

12.5. LEADER

Όσον αφορά το LEADER I δεν έγιναν έργα στην περιοχή μελέτης. Για τον LEADER II, έχουμε τα εξής έργα

Νομός Ιωαννίνων			
Κοινότητα	Είδος επένδυσης	Αριθμός επιχειρήσεων	Συνολικό Ύψος επένδυσης
Κηπίνα Καλαρρυτιών	Αποκατάσταση, Ανάδειξη I.M. Κηπίνας	1	34.000.000
Πράμαντα	Ανάπλαση ιστορικού και εμπορικού κέντρου	1	22.310.000
Ραφταναίοι	Κέντρο παραποτάμιων Δραστηριοτήτων Αράχθου	1	45.220.000
Δήμος Κατσανοχωρίου	Αξιοποίηση, προβολή τουριστικού και πολιτιστικού προϊόντος περιοχής Τζουμέρκων	1	16.720.000
Σιράκου	Αγροτουριστικά καταλύματα	1	50.000.000
Νομός Άρτας			
Αγνάντων	Αγροτουριστικός Ξενώνας	1	45.000.000
	Αγροτουριστικά καταλύματα	1	20.000.000
	Επιπλωμένα διαμερίσματα	1	30.000.000
Αθαμανίου	Αγροτουριστικός Ξενώνας	2	59.300.000
	Αγροτουριστικά καταλύματα	1	35.000.000
Βουργαρελίου	Αγροτουριστικός Ξενώνας	1	10.000.000
	Αγροτουριστικά καταλύματα	1	10.000.000
	Επιπλωμένα διαμερίσματα	1	30.000.000
Θεοδώριανων	Αγροτουριστικός Ξενώνας	1	20.000.000
	Επιπλωμένες κατοικίες	1	33.600.000
	Ενοικιαζόμενα δωμάτια	1	25.000.000
	Ενοικιαζόμενα διαμερίσματα	1	23.000.000
Καταρράκτη	Ξενοδοχείο	1	300.000.000
	Μαζονέτες	1	16.000.000
	Ορεινό καταφύγιο	1	65.000.000
Μελισσουργών	Ορεινό καταφύγιο σαλέ	1	120.000.000
ΣΥΝΟΛΟ			412.550.000

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΣΥΝΘΕΣΗ

12.1 Γενικά

Το οδικό δίκτυο, η οργάνωση και χωροθέτηση των λειτουργιών, η θέση και το μέγεθος των οικισμών, οι ζώνες έλξης που διαμορφώνει ο δυναμισμός των γειτονικών μεσαίων πόλεων (πρωτεύουσες νομών), καθώς και οι παραγωγικές εξειδικεύσεις όπως αυτές αναπτύσσονται και κατανέμονται στο εσωτερικό της περιοχής, προσδιορίζουν άμεσα τη συνοχή του χώρου αλλά και τις προσπάθειες συγκρότησης χωρο-εδαφικών ενοτήτων, ικανών να ενταχθούν σε μια διαδικασία τυπικής ανάπτυξης.

12.2. Οδικό δίκτυο (Χάρτης 4)

Οι ορεινές περιοχές διακρίνονται από ιδιόμορφα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά τα οποία ενισχύουν τη δυσκολία της πρόσβασης. Η ύπαρξη και η κατάσταση του οδικού δικτύου είναι το σημαντικότερο μέσο για την υπέρβαση αυτής της δυσκολίας. Στο κεφάλαιο 8 είχαμε αναφερθεί αναλυτικά στο οδικό δίκτυο της περιοχής και την καταστασή του.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι αρκετές περιοχές εμφανίζονται αποκομμένες μεταξύ τους, εξαιτίας της ανεπάρκειας ή της μη ολοκλήρωσης-επέκτασης του οδικού δικτύου. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη δυσκολία πρόσβασης, ιδιαίτερα προς τα μεγάλα οικιστικά κέντρα της περιοχής και την αδυναμία χρήσης των παρεχόμενων οικονομικών, κοινωνικών, διοικητικών και πολιτιστικών υπηρεσιών.

Εμφανίζεται δηλαδή στην περιοχή, έντονο πρόβλημα στη χωρική συνοχή, της κατάστασης του οδικού δικτύου.

12.3. Ζώνες Παραγωγής (Χάρτης 9)

Η οργάνωση και ανάπτυξη των παραγωγικών συστημάτων του πρωτογενή τομέα, διχοτομεί κατά τρόπο φανερό την περιοχή.

Το νότιο τμήμα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των **δενδροκαλλιεργειών**, ελαιοκομικών στα δυτικά και ξηρών καρπών στα ανατολικά. Ενώ στο βόρειο επικρατούν τα **εκτατικά συστήματα**, με την καλλιέργεια κτηνοτροφικών φυτών να κυριαρχεί στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής, εκτός από το νότιο που έχουμε παραγωγή αραβόσιτου και δυτικά που υπάρχει μια ποικιλομορφία ως προς τις καλλιέργειες (αμπελοκομικά, πατάτες κ.α.).

12.4. Υπηρεσίες (Χάρτης 5)

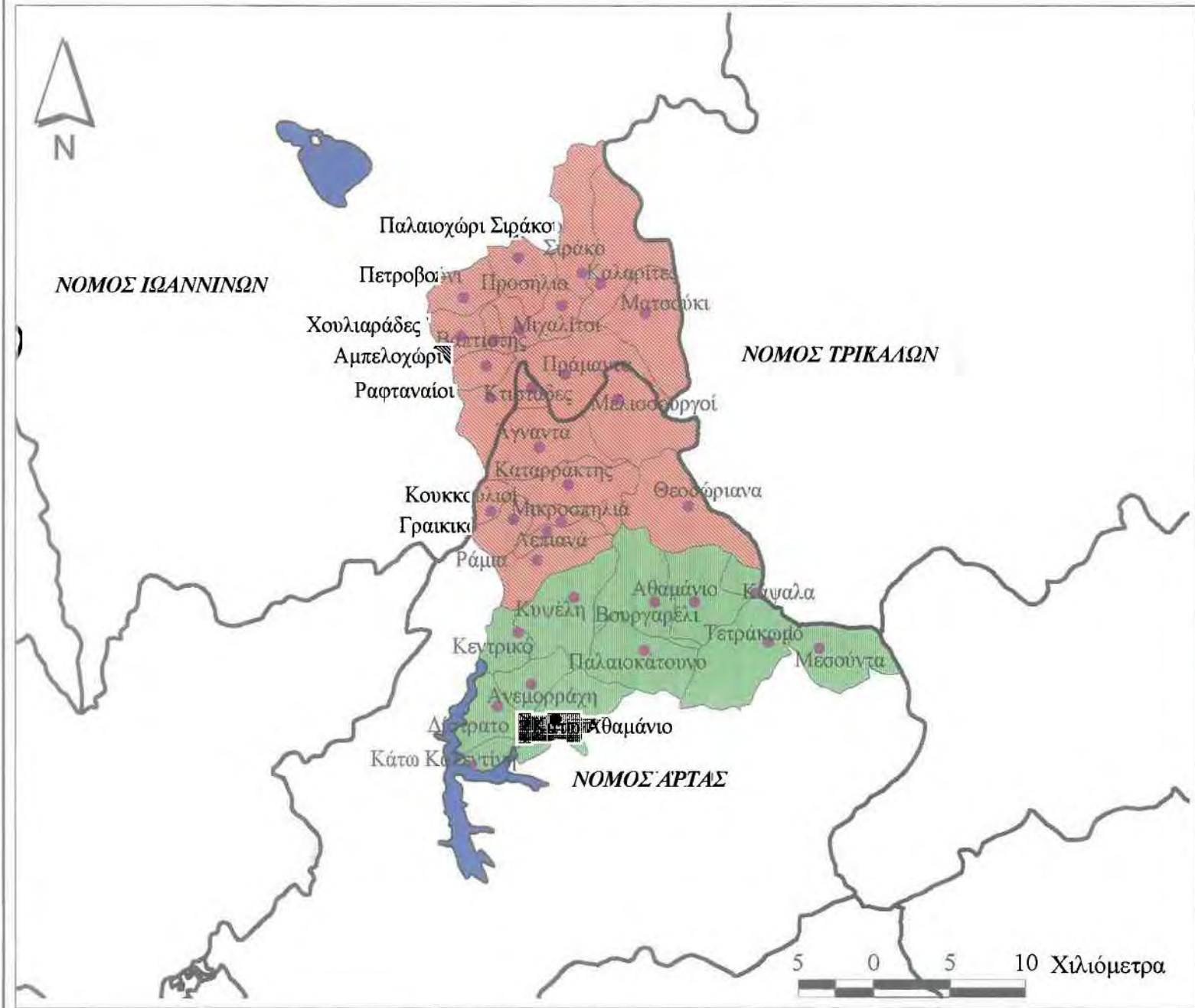
Στο Βουργαρέλι, στην Άγναντα και στην Πράμαντα συγκεντρώνονται το σύνολο των υπηρεσιών σε ότι αφορά τις διάφορες κρατικές υπηρεσίες (αστυνομία, ΕΛ.ΤΑ, Ο.Τ.Ε Δ.Υ.Ο.κ.α.) Επίσης είναι έδρες των νεοσύστατων δήμων Αθαμανίας, Δ. Τζουμέρκων και Πραμάντων αντίστοιχα. Καλύπτουν οι τρεις αυτοί δήμοι δηλαδή το σύνολο σχεδόν των διάφορων προσωπικών υπηρεσιών και των ατομικών αναγκών των κατοίκων της περιοχής.

12.5. Τουριστικοί πόροι (Χάρτης 3)

Με βάση την ανάλυση που έγινε στο κεφάλαιο 6. Η ύπαρξη και η κατανομή των τουριστικών πόρων διαγράφεται ως εξής:

Οι οικισμοί των Τζουμέρκων χαρακτηρίζονται από το ορεινό ανάγλυφο και το εξαιρετικό φυσικό τους περιβάλλον, ενώ ορισμένοι από αυτούς (Συρράκο, Καλλαρύτες, Ραφταναίοι κλπ) διαθέτουν εξαιρετικό αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό περιβάλλον. Παρότι οι περισσότεροι οικισμοί είναι απομονωμένοι, ορισμένοι διαθέτουν ικανοποιητική ξενοδοχειακή υποδομή (καταλύματα, χώρους εστίασης), αφού είναι συγκριτικά πολυπληθείς και αποτελούν διοικητικά και εμπορικά κέντρα της περιοχής (Πράμαντα, Βουργαρέλι κ.α.). Ενώ μόνο το δυτικό τμήμα της περιοχής εμφανίζεται αδιάφορο τουριστικά, χωρίς επαρκείς πόρους για ανάπτυξη. Λόγω της γεωμορφολογίας και των χαρακτηριστικών της περιοχής η μόνη μορφή ανάπτυξης που μπορεί να πραγματοποιηθεί είναι η αγροτουριστική. Οι φυσικές προϋποθέσεις υπάρχουν σε επάρκεια, αρκεί να προβληθούν κατάλληλα και να δημιουργηθεί ταυτόχρονα ένα επαρκές πλέγμα υποδομής, το οποίο αφενός θα τις αναδείξει και αφετέρου θα μπορεί να δεχθεί και να εξυπηρετήσει τους επισκέπτες.

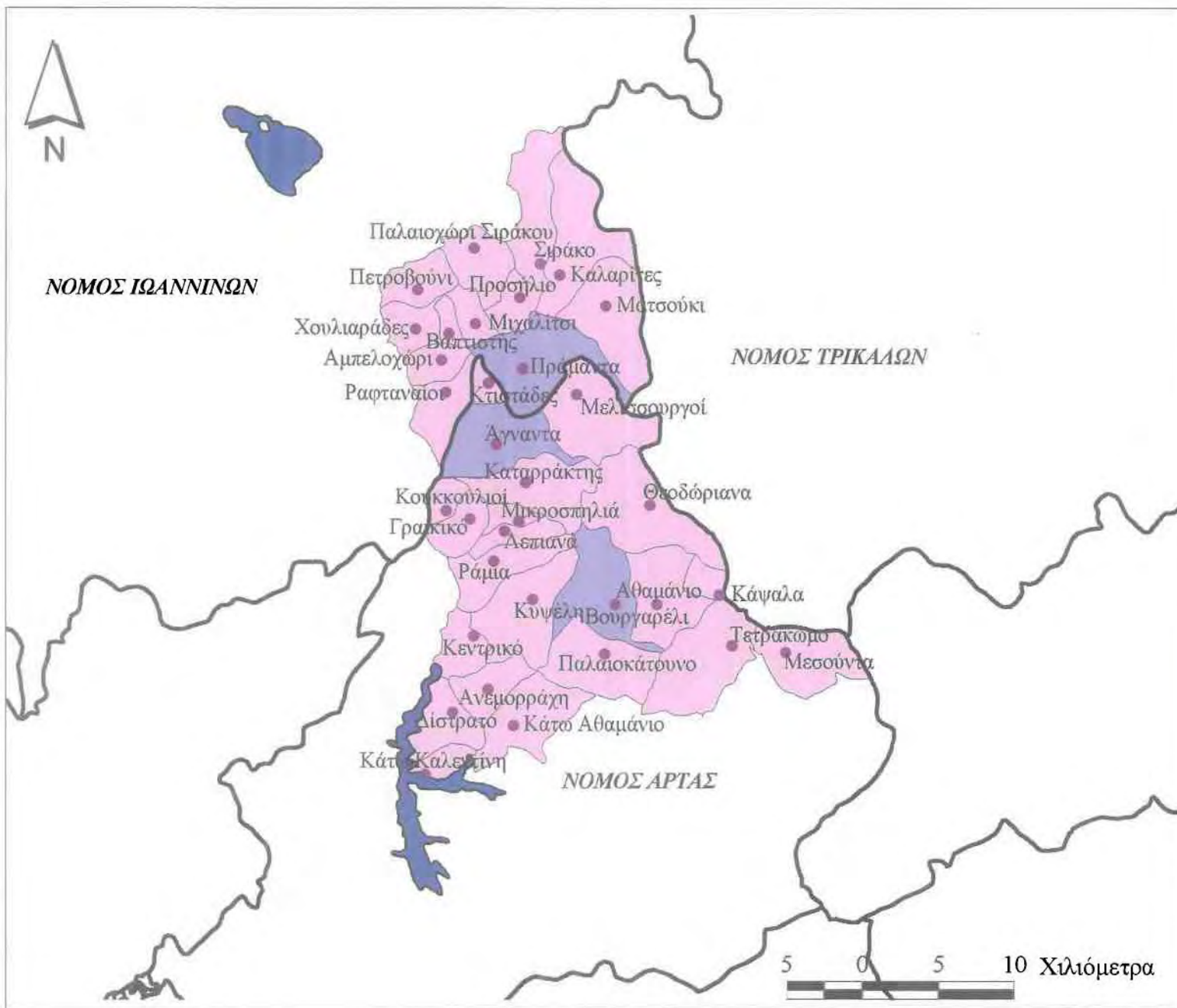
ΧΑΡΤΗΣ 9

Παραγωγικά Συστήματα	
	Κοινότητες
	Όρια Νομών
	Όρια Ο.Τ.Α.
	Μόνιμες Καλλιέργειες
	Εκτατικά Συστήματα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Τμήμα Μηχ/κών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης
Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαιμικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Το παράδειγμα των Τζουμέρκων
Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος
Επιβλέπων: Δ. Γούσιος
Βόλος, 23-6-2000

ΧΑΡΤΗΣ 10

ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΑΣ

Χάρτης Υπηρεσιών

- Κοινότητες
- Όρια Νομών
- Όρια Ο.Τ.Α.
- Περιοχές με υπηρεσίες
- Περιοχές χωρίς υπηρεσίες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηχ/κόν Χωροταξιάς και Περιφ. Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία με θέμα: Ανάλυση βιώσιμων χωροθετικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος, 23-6-2000

5 0 5 10 Χιλιόμετρα

12.6. Διαμόρφωση των Ζωνών Επιρροής με βάση το οδικό δίκτυο (χάρτης 10)

Οι χιλιομετρικές αποστάσεις των κοινοτήτων (πίνακας 19 παραρτήματος), από τα μεγάλους και δυναμικούς οικισμούς της περιοχής, καθώς και από τα δύο κοντινότερα αστικά κέντρα Ιωάννινα και Άρτα, αλλά και η ύπαρξη και κατάσταση του οδικού δικτύου δημιουργούν κάποιες ζώνες επιρροής στην περιοχή μελέτης. Έτσι έχουμε:

α. Τη ζώνη επιρροής Βουργαρελίου που περιλαμβάνει τις κοινότητες του νότιου τμήματος της περιοχής, εκτός όμως του νοτιοδυτικού που τείνει να ενσωματωθεί στην πόλη της Άρτας.

β. Τη ζώνη επιρροής Πραμάντων που περιλαμβάνει τις κοινότητες του κεντρικού και βόρειου τμήματος της περιοχής, εκτός του βορειοδυτικού που δείχνει ότι εξυπηρετείται από τα Ιωάννινα.

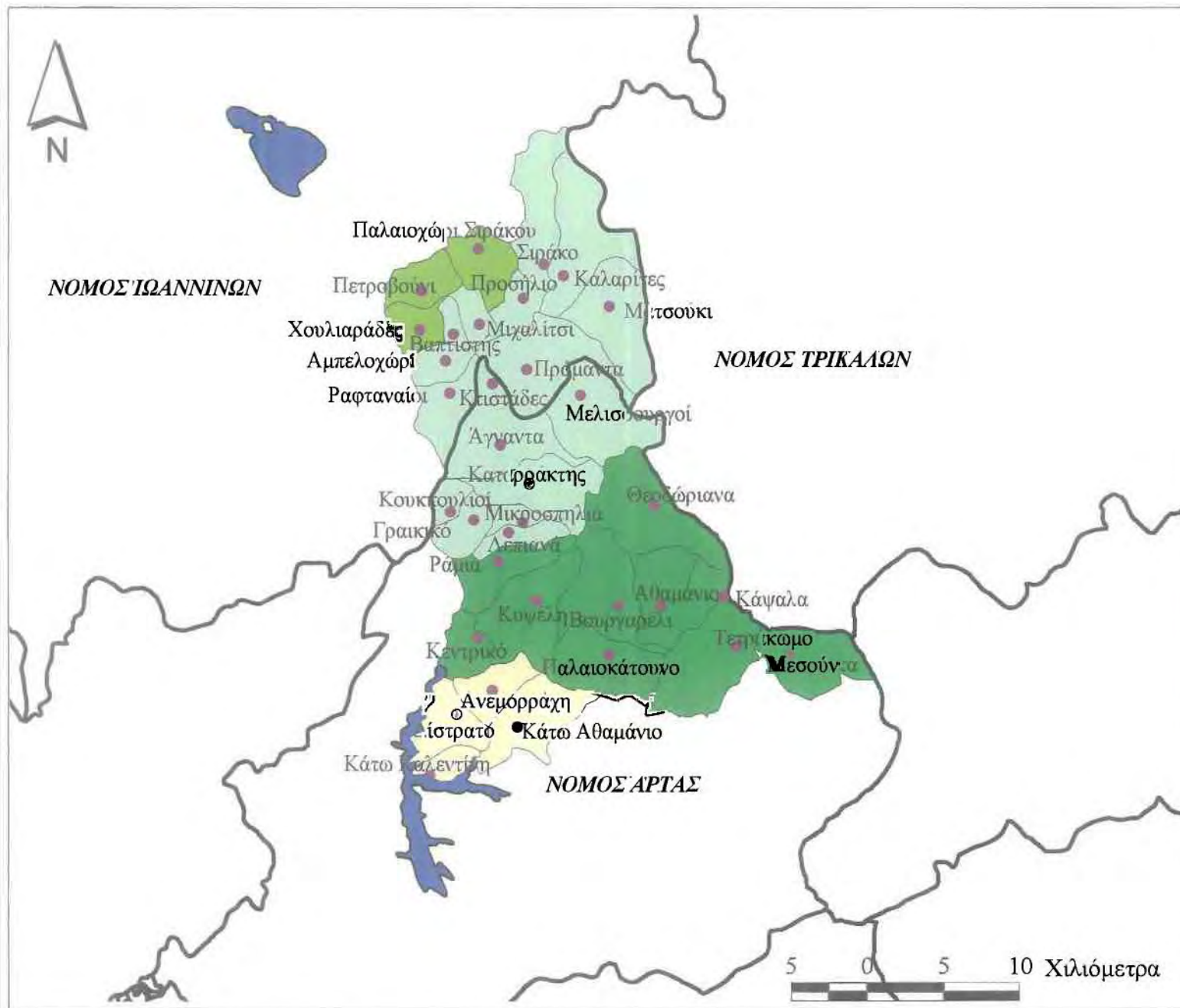
12.7. Πληθυσμιακή δυναμικότητα οικισμών (Χάρτης 11)

Με βάση, κάποιες προσωπικές έρευνες και εκτιμήσεις (Πίνακας 1 παραρτήματος), παρατηρούμε για την περιοχή μελέτης ότι τα μεγάλα κεφαλοχώρια (Πράμαντα, Άγναντα, Βουργαρέλι, Αθαμάνιο) κατορθώνουν να συγκρατήσουν τον πληθυσμό τους και να παρουσιάσουν μια θετική απόκλιση, σε σχέση με τη δημογραφική εξέλιξη των υπόλοιπων οικισμών μικρή απόκλιση. Σημαντική δυναμική εμφανίζει και το Πετροβούνι, λόγω μικρής απόστασης από τα Ιωάννινα καθώς από την παρουσία σημαντικού αριθμού πτηνοτροφικών μονάδων που συγκρατούν τον πληθυσμό.

Ακολουθούν οι κοινότητες που ανήκουν στον νομό Άρτας και βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από τις προαναφερόμενες, οι οποίες παρουσιάζουν μια σχετική δυναμική.

Τέλος το βορειοανατολικό τμήμα είναι σχεδόν εγκαταλειμένο, ενώ το βορειοδυτικό χαρακτηρίζονται από μεγάλη μείωση και γήρανση του πληθυσμού.

ΧΑΡΤΗΣ 11

Ζώνες Επιρροής με βάση το οδικό δίκτυο

- Κοινότητες
- Όρια Νομών
- Όρια Ο.Τ.Α.
- Ζώνη Επιρροής Βουργαρελίου
- Ζώνη Επιρροής Πραμάντων
- Ζώνη Επιρροής Ιωαννίνων
- Ζώνη Επιρροής Άρτας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης

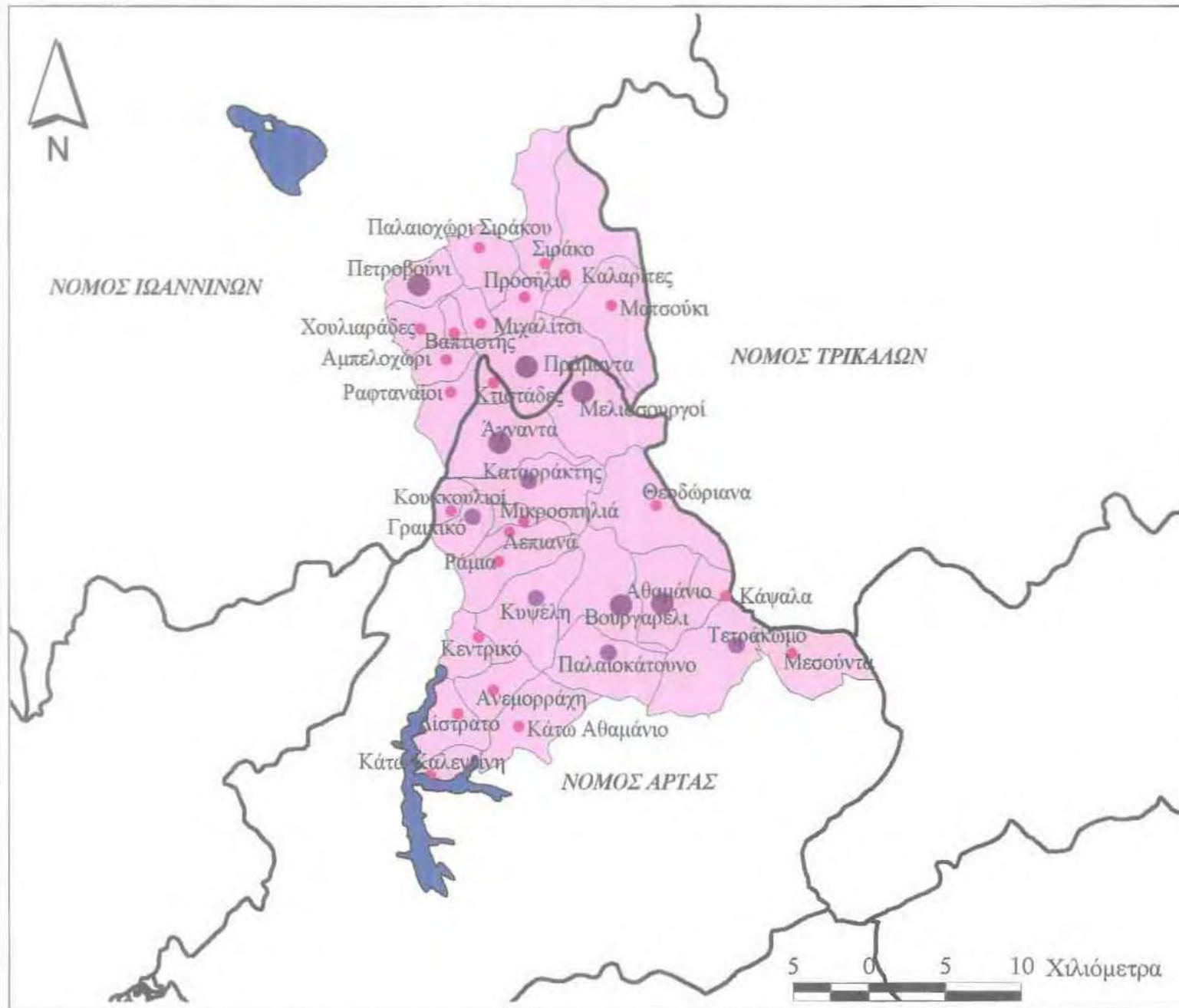
Διπλωματική εργασία με θέμα: Αναζήτηση βιώσιμων χωροδομικών ενότητων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Το παράδειγμα των Τζουμέρκων

Μελετητής: Σιώτος Ευάγγελος

Επιβλέπων: Δ. Γούσιος

Βόλος, 23-6-2000

ΧΑΡΤΗΣ 12

Πληθυσμιακή Δυναμικότητα Κοινοτήτων	
	Όρια Νομών
	Όρια Ο.Τ.Α.
	Πληθυσμός >800 κατοίκων
	Πληθυσμός >300 κατοίκων
	Πληθυσμός <300 κατοίκων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφ. Ανάπτυξης
Διπλωματική εργασία με θέμα: <i>Αναζήτηση βιώσιμων χωροταξικών εννοιών για τη διατήρηση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Το παράδειγμα των Τζουμέρκων</i>
Μελετητής: Σιότος Ευάγγελος
Επιβλέπων: Δ. Γούσιος
Βόλος, 23-6-2000

12.9. Συμπεράσματα

Η ανάλυση που προηγήθηκε όσον αφορά το οικιστικό και οδικό δίκτυο, τα παραγωγικά συστήματα, τις υπηρεσίες, τους τουριστικούς πόρους, τις ζώνες επιρροής με βάση το οδικό δίκτυο, μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η περιοχή δομείται και οργανώνεται γύρω από δύο πόλους:

α. Την Πράμαντα και την Άγναντα στο βορρά

β. Το Βουργαρέλι και το Αθαμάνιο στο νότο.

Τα δύο αυτά δίπολα, αποτελούν κυριολεκτικά την καρδιά της περιοχής και η βιώσιμη αναπτυξή τους θα συντελέσει στην γενικότερη αναβάθμιση της κοινωνικοοικονομικής, και δημογραφικής κατάστασης των Τζουμέρκων.

Η ανάγκη παρεμβάσεων στην περιοχή και η αξιοποίηση των πόρων της με στόχο τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων στο εσωτερικό της και την προστασία του περιβάλλοντος, δεν αρκείται όμως μόνο στην αναζήτηση του βέλτιστου μεγέθους αυτών των ενοτήτων ως προς τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών ανάπτυξης στο εσωτερικό τους, απαιτεί και την ανάπτυξη της διαδημοτικής συνεργασίας

Η διευρυμένη διαδημοτική συνεργασία στον ορεινό χώρο, εμφανίζεται ως η πιο πρόσφορη για την εξασφάλιση μια βιώσιμης ανάπτυξης προσφέροντας ευνοϊκότερες συνθήκες για την συγκέντρωση και αξιοποίηση των διάσπαρτων πόρων αλλά, ταυτόχρονα και για την δραστηριοποίηση ενός επίσης διάσπαρτου ανθρώπινου δυναμικού.

Η διαδημοτική συνεργασία ως ένα νέο εργαλείο στον αναπτυξιακό σχεδιασμό, μπορεί να μας προσφέρει τις λύσεις για την αντιμετώπιση των φυσικών, οικονομικών και δημογραφικών μεινεκτημάτων και τον απεγκλωβισμό των ορεινών και ημιορεινών περιοχών. Επίσης ενισχύει και κάνει πιο δυνατή και ουσιαστική την εκπροσώπηση του ορεινού πληθυσμού, τόσο στο πολιτικό σύστημα, όσο και στο νομαρχιακό και περιφερειακό διοικητικό επίπεδο της λήψης αποφάσεων και του σχεδιασμού.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟΤΡΙΤΟ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

13.1 Γενικά

Οι προτάσεις που αφορούν όλους τους τομείς και δραστηριότητες της περιοχής, λαμβάνουν σοβαρά υπ' όψη την διάρθρωση της περιοχής και τη χωρική της συνοχή με βάση την ανάλυση και τα συμπεράσματα που προηγήθηκαν.

Η κοινωνικοοικονομική εξέλιξη της περιοχής, η εξασθένηση της συνοχής με βάση την οικιστική, παραγωγική κατάσταση, τον ρόλο των υποδομών, των τουριστικών πόρων κτλ, οδηγούν στη διαπίστωση, όπως ήδη αναφέραμε ότι, η προοπτική ανάπτυξης συνδέεται με την ύπαρξη τεσσάρων σημαντικών οικισμών που συνιστούν δύο ενδιαφέροντα δίπολα: Την Πράμαντα-Άγναντα στο βορρά, και το Βουργαρέλι-Αθαμάνιο στο νότο.

Επομένως, ένα συγκεντρωμένο σχέδιο για δράσεις και παρεμβάσεις στο χώρο, θα πρέπει να αποβλέπει στην ενίσχυση των δύο βασικών κοινωνικοοικονομικών και αναπτυξιακών πνευμόνων της περιοχής με βάση:

α. την αξιοποίηση της θέσης της

β. τη δυνατότητα αξιοποίησης των πόρων της περιοχής με επίκεντρο τους τέσσερους προαναφερόμενος οικισμούς.

Είναι όμως φανερό ότι η ανάπτυξη μιας καθυστερημένης περιοχής δεν είναι δυνατό να προέλθει από έξω ή από επάνω (από κέντρα οικονομικού σχεδιασμού) αλλά από την ορθολογική αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού της περιοχής, των ανθρώπινων και φυσικών πόρων. Πρόκειται για μια αναπτυξιακή αντίληψη που βασίζεται στην ενεργοποίηση των ενδογενών δυνάμεων και δυνατοτήτων μιας περιοχής

Η ενδογενής δυναμική αποτελεί τη βάση για την εκκίνηση, την εξέλιξη και την επιτυχή έκβαση μιας τοπικής αναπτυξιακής διαδικασίας. Αυτή θα επιζητήσει τη συνάντηση με

τις εξωγενείς δυνάμεις τόσο για την αναγνώριση της, την αποδοχή της όσο και για την ενίσχυση της αξιοπιστίας της.

Ακολουθούν, συγκεκριμένες, ανάλογα με τους πόρους της περιοχής, προτάσεις για τα δύο δίπολα ξεχωριστά.

13.2.Πρωτογενής τομέα

13.2.1. Γεωργία

Στην περιοχή Βουργαελίου-Αθαμανίου, οι γεωργικές εκτάσεις είναι σαφώς μεγαλύτερες και η γεωργία είναι πιο αναπτυγμένη σαν δραστηριότητα από ότι στην Πράμαντα-Άγναντα. Γι'αυτό προτείνονται τα εξής:

- ➔ Προστασία της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας από αλλαγή χρήσης καθώς και των υφισταμένων αρδευόμενων εκτάσεων ή αυτών οι οποίες έχουν μέχρι τώρα προγραμματισθεί. Εκσυγχρονισμός αρδευτικών δικτύων, ισοπεδώσεις και συστηματοποιήσεις, αναδασμοί, αναδιαρθρώσεις καλλιεργειών.
- ➔ Ενθάρρυνση παραγωγής επώνυμων αγροτικών προϊόντων και ανάπτυξη βιολογικών καλλιεργειών.
- ➔ Ανάπτυξη συμπληρωματικών και εναλλακτικών απασχολήσεων στο πλαίσιο ολοκληρωμένων παρεμβάσεων στις ορεινές περιοχές.

13.2.2. Κτηνοτροφία

Παρά το ότι γνωρίζει σταθερή πτώση, η κτηνοτροφία είναι μια παραδοσιακή δραστηριότητα, και στις δύο περιοχές και αποτελεί την κυριότερη πηγή εισοδήματος.

Προτείνονται και για τα δύο δίπολα:

- ➔ θεσμοθέτηση, ολοκληρωμένη διαχείριση και εμπλουτισμός βοσκοτόπων.
- ➔ Έλεγχος της ελεύθερης βόσκησης για την προστασία των δασών.
- ➔ δρόμοι προσπέλασης, στέγαστρα, ποτίστρες, ομβροδεξαμενές, αερολιπάνσεις, κλπ
- ➔ Οριοθέτηση περιοχών εσταβλισμένης κτηνοτροφίας με περιβαλλοντικά και λειτουργικά κριτήρια. Μετεγκατάσταση οχλουσών μονάδων και χειρισμός αποβλήτων.

➔ Υποστήριξη της οικοσύστης κτηνοτροφίας εντός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

13.2.3. Δάση

Όπως είδαμε και στην ανάλυση, στο νότιο τμήμα η δασική παραγωγή, είναι σαφώς μεγαλύτερη από αυτή του βορείου. Έτσι προτείνονται για το δίπολο Βουργέλι-Αθαμάνιο:

- ➔ Ανάπτυξη των δασικών πόρων με ζωνοποίηση της παραγωγής, δηλαδή εντατικοποιείται η παραγωγή μόνο στις καλές ποιότητες τόπου, ενώ τα υπόλοιπα δάση θα εκμεταλλεύονται χαλαρά για παραγωγή ξύλου και οι αναδασώσεις θα γίνονται στις ζώνες εντατικοποίησης της παραγωγής του ξύλου (αύξηση παραγωγικότητας). Στις ζώνες μη παραγωγής ξύλου θα επιδιωχθεί προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και παροχή ευκαιριών διάφορων μορφών ήπιου τουρισμού.
- ➔ Προστασία δασών από πυρκαγιές και ασθένειες, προστασία εδαφών από διάβρωση.

13.3. Δευτερογενής τομέας

Ως προς τη **μεταποίηση** προτείνονται οι εξής στόχοι και για τα δύο δίπολα:

- ⇒ Οργάνωση και εκσυγχρονισμός των υφισταμένων δραστηριοτήτων, αύξηση της παραγωγικότητάς τους.
- ⇒ Περιβαλλοντική μέριμνα σε όλα τα στάδια παραγωγής, άμβλυνση των συγκρούσεων χρήσεων γης.
- ⇒ Αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού σε παραδοσιακή χειροτεχνία και οικοτεχνία, σύνδεση τους με τον τουρισμό.
- ⇒ Ίδρυση μονάδων μεταποίησης ζωικής παραγωγής, σε τομείς όπως ζωοτροφές, γαλακτοπαραγωγή, κρεοπαραγωγή, τυροκομία επεξεργασία παραπροϊόντων γαλακτοκομίας, επεξεργασία δερμάτων, επεξεργασία μαλλιών, επεξεργασία μέρους αυγοπαραγωγής, εκτροφή φυλών αγροτικών ζώων για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, κ.α..
- ⇒ Ίδρυση ελεγχόμενων κυνηγετικών περιοχών.

Βουργαρέλι-Αθαμάνιο

- Ίδρυση μονάδων φυτικής παραγωγής (π.χ. χορτονομές σε pellets).
- Περαιτέρω σύνδεση με την αγροτική παραγωγή και καθετοποίηση της αξιοποίησης των προϊόντων της, ανάπτυξη παραγωγών φιλικών προς το περιβάλλον, μονάδων ονομασίας προέλευσης και μεταποίησης βιολογικών προϊόντων. Σύνδεση τους με τον τουρισμό.
- Συμπλήρωση και επέκταση υπαρχόντων μονάδων μεταποίησης και αξιοποίησης ξύλου (π.χ. πριστηρίων με γραμμές μηχανικής ποιοτικής ταξινόμησης πριστής ξυλείας).

Πράμαντα-Άγναντα

- Αξιοποίηση επιφανειακών νερών για ηλεκτρική ενέργεια.
- Υδρομάστευση επιφανειακών νερών για ύδρευση οικισμών και άρδευση καλλιεργειών.
- Απόληψη υπόγειων νερών για ύδρευση-άρδευση.

Ως προς τις **υποδομές** προτείνονται για τις δύο περιοχές τα εξής:

- ⇒ Βελτίωση και δημιουργία νέων υποδομών, που αφορούν δίκτυα αποχέτευσης, ύδρευσης, άρδευσης, συστήματα αποκομιδής απορριμμάτων, υποδομές επικοινωνίας, υγείας, εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, έργα αναψυχής, κέντρα πληροφόρησης, έργα υποδομής δασικής και κτηνοτροφικής παραγωγής στις ζώνες εντατικοποίησης της παραγωγής, έργα διευθέτησης ρεόντων υδάτων, μικρά υδροηλεκτρικά έργα, κ.λ.π.
- ⇒ Ολοκλήρωση της σύνδεσης, μέσω του άξονα Άγναντα – Καταρράκτης – Βουργαρέλι, της περιοχής των Βόρειων Τζουμέρκων με την αντίστοιχη των Νότιων.
- ⇒ Βελτίωση και διάνοιξη διακοινοτικών και δασικών οδικών δικτύων
- ⇒ Βελτίωση των κοινοτικών δρόμων που συνδέει τους οικισμούς της περιοχής

Βουργαρέλι-Αθαμάνιο

- ➔ Βελτίωση των δύο αξόνων Άρτας-Καρδίτσας και Άρτας-Τρικάλων και σύνδεση με την ανατολική Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα με το λιμάνι του Βόλου
- ➔ Ασφαλτόστρωση 12 χλμ οδού από Καστανέα προς Τετράκωμο με σκοπό την ευχερή και ταχεία σύνδεση των οικισμών των Νότιων Τζουμέρκων με τους οικισμούς του ορεινού όγκου Ραδοβιζίων.

Πράμαντα-Άγναντα

- ➔ Η αποπεράτωση της ασφαλτόστρωσης τμήματος του επαρχιακού δικτύου που καταλήγει, κυρίως μέσω Πραμάντων στους οικισμούς Σιράκου και Καλαριτών, με σκοπό, τουλάχιστον στο εσωτερικό της, να διαθέτει η ενότητα κατάλληλη οδική επικοινωνία.
- ➔ Η πολλαπλή σύνδεση του βορειότερου τμήματος της περιοχής με τα Ιωάννινα (π.χ. Πράμαντα - Κτιστάδες – Ραφταναίοι – Ιωάννινα), θα πρέπει να ολοκληρωθεί με κατάλληλους δρόμους, ώστε να υπάρχει ή εναλλακτική δυνατότητα πρόσβασής της, αφού όλες οι εναλλακτικές διαδρομές από Ιωάννινα προς την περιοχή αυτή, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

13.4. Τριτογενής τομέας

13.4.1 Υπηρεσίες

Σχετικά με τις υπηρεσίες προτείνονται για τα δύο δίπολα τα εξής:

- ⇒ Υπηρεσίες προώθησης και εμπορίας κτηνοτροφικών προϊόντων.
- ⇒ Υπηρεσίες προώθησης και εμπορίας οικολογικών προϊόντων κτηνοτροφίας, προϊόντων ιδιοτυπίας ή προϊόντων με γεωγραφική ένδειξη.
- ⇒ Τεχνικός εξοπλισμός και εκσυγχρονισμός των υπάρχοντων υπηρεσιών.
- ⇒ Δημιουργία σχολών εκπαίδευσης και κατάρτισης στην κτηνοτροφία.

Βουργαρέλι-Αθαμάνιο

- ➔ Υπηρεσίες προώθησης και εμπορίας προϊόντων ξύλου.

- ➔ Υπηρεσίες προώθησης και εμπορίας οικολογικών προϊόντων γεωργίας.
- ➔ Δημιουργία Δασικού Σταθμού.
- ➔ Δημιουργία σχολών εκπαίδευσης και κατάρτισης στην γεωργία και δασοπονία.
- ➔ Δημιουργία ΕΛ.ΤΑ.

Πράμαντα-Άγναντα

- ➔ Δημιουργία εταιρείας που να αναπτύσσει υπαίθριες αθλητικές δραστηριότητες.

13.4.2 Τουρισμός

Το προσφερόμενο σήμερα αγροτουριστικό προϊόν στα Τζουμέρκα δεν θεωρείται επαρκές και πολύ περισσότερο δεν έχει προωθηθεί αποτελεσματικά. Οι προτάσεις καθώς και οι παρεμβάσεις – έργα αγροτουριστικής ανάπτυξης της περιοχής που παρατίθενται στη συνέχεια στηρίζονται:

- Στην διαπίστωση, ότι οι πλέον ενδιαφέροντες πόλοι έλξης της περιοχής, αφορούν κυρίως το φυσικό της περιβάλλον και την πλούσια αρχιτεκτονική της κληρονομιάς και παράδοση.
- Στην υπάρχουσα σχετική υποδομή, σε ορισμένους τουλάχιστον οικισμούς.
- Στις αποφάσεις υπαγωγής ορισμένων έργων αγροτουριστικού χαρακτήρα στην περιοχή, από το LEADER II, τα οποία βέβαια δεν έχουν ακόμη αρχίσει να υλοποιούνται και υπάρχει το ενδεχόμενο να μην πραγματοποιηθούν ή να πραγματοποιηθούν με διάφορο τρόπο.
- Στην επαρκή ποιοτική και ποσοτική σύνθεση των παρεμβάσεων, ώστε να δημιουργήσουν ένα ικανοποιητικό πλέγμα αξιοποιημένων δυνατοτήτων και να είναι σε θέση να προσελκύσουν όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών και μάλιστα για σημαντικό χρόνο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω προτείνονται:

- ➔ Τουριστικά καταλύματα και παραδοσιακός χώρος εστίασης στην Άγναντα
- ➔ Τουριστικά καταλύματα και παραδοσιακός χώρος εστίασης στην Πράμαντα

- ➔ Παραδοσιακός χώρος εστίασης και αναψυκτήριο στην Άγναντα
- ➔ Κατασκευή πολιτιστικού κέντρου στην Άγναντα
- ➔ Αξιοποίηση σπηλαιίου Πραμάντων (φωτισμός, τεχνικά έργα εντός σπηλαιίου, διαμόρφωση εξωτερικού χώρου, αναψυκτήριο κλπ)
- ➔ Επισκευή παραδοσιακού νερόμυλου στην Άγναντα.
- ➔ Μουσείο τοπικής λαϊκής παράδοσης και εκθετήριο τοπικών παραδοσιακών προϊόντων στο Βουργαρέλι.
- ➔ Διαμόρφωση χώρου, σταυλικές εγκαταστάσεις και προμήθεια ζωικού πληθυσμού για τη δημιουργία μονάδας ιππασίας στο Αθαμάνιο.
- **Τουρισμός περιπέτειας**

Τα Τζουμέρκα είναι μια ιδανική περιοχή στην οποία μπορούν να εφαρμοστούν οι διάφορες μορφές του τουρισμού περιπέτειας. Τα ποτάμια που τη διασχίζουν θεωρούνται από τα καλύτερα για κανώ-καγιάκ, ενώ σε πολλές κορυφές υπάρχουν πολύ καλές «πίστες» για αναρρίχηση. Για να γίνει κατανοητό το αντικείμενο θα κάνουμε μια επί μέρους θεματική ανάλυση.

A. Κανώ-Καγιάκ

Είναι μια απασχόληση που στα ποτάμια της Ηπείρου και ειδικότερα της περιοχής Τζουμέρκων προέκυψε εκ του μηδενός, χωρίς καμία προβολή και που αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς. Αποτελεί μια ιδιόρρυθμη περίπτωση που δρα συμπληρωματικά ως προς την εποχικότητα, γιατί η καλύτερη περίοδος ενασχόλησης είναι η άνοιξη (χωρίς αυτό είναι απόλυτο). Τα ποτάμια της περιοχής είναι:

- **Καλαρρίτικος:** Είναι παραπόταμος του Αράχθου και η διαδρομή ενδιαφέροντος ξεκινάει από την Κοινότητα Χριστοί και τελειώνει στο σημείο συνάντησης (14 χλμ)
- **Άραχθος:** Θεωρείται εφάμιλλος του Αώου, αλλά δεν έχει γίνει γνωστός σε μεγάλη μερίδα τουριστών. Η διαδρομή ξεκινάει από την κοινότητα Μπαλτούμας και τελειώνει στη γέφυρα Πλάκας (40 χλμ). Μεγάλο πλεονέκτημα είναι ότι περνάει μέσα από μια πολύ αξιόλογη χαράδρα.

Για την εξυπηρέτηση της δραστηριότητας αυτής απαιτούνται:

Πρόσβαση προς το ποτάμι: Πρέπει να υπάρχει δρόμος που να οδηγεί στο σημείο όπου αρχίζει η κάθε διαδρομή. Στην περιοχή μελέτης έχουμε αρκετές διαδρομές αυτού του είδους, οι οποίες απαιτούν εργασίες συντήρησης και σημάσεις. Η κυριότερη είναι (εξαιρείται το οδικό δίκτυο): Χαροκόπι-Κέδρος-Αγία Τριάδα Χουλιαράδων-Μιχαλίτσι-Πράμαντα (15χλμ.).

Χώροι κατασκήνωσης: Το επίπονο του αθλήματος δημιουργεί την ανάγκη ξεκούρασης, κάθε 3-4 ώρες περίπου. Δεδομένου ότι ο Άραχθος έχει μια διαδρομή που ξεκινάει από τον οικισμό Μπαλτούμας και καταλήγει στην Πλάκα (περίπου 40 χλμ.), συμπεραίνουμε ότι χρειάζονται αρκετοί χώροι στάθμευσης.

Οι παρεμβάσεις που απαιτούνται είναι πολύ ήπιες και περιλαμβάνουν ισοπεδώσεις, μικρά υπόστεγα και μικροδιαμορφώσεις, κάτι που συνεπάγεται ένα κόστος της τάξης των 5-8 εκατ. δρχ. κατά περίπτωση. Η επιλογή τους γίνεται με βάση ένα κριτήριο: να υπάρχουν δρόμοι που να οδηγούν σε οικισμό ή σε οδικό άξονα, για την περίπτωση έκτακτης ανάγκης. Τα σημεία που ενδείκνυται για χώρους κατασκήνωσης/στάθμευσης (στην περιοχή μελέτης) είναι: γέφυρα Πολιτσάς, γέφυρα Πλάκας, γέφυρα Γκόγκου, Χριστοί Πραμάντων.

Χώροι διαμονής: Όσον αφορά τον Καλαρρύτεκο οι αθλούμενοι θα μπορούν να εξυπηρετούνται από το ξενοδοχείο Πραμάντων, που απέχει από την εκκίνηση της διαδρομής 8 χλμ. Για όσους χρησιμοποιήσουν τον Άραχθο, για αυτή του είδους δραστηριότητα, εφόσον καλύψουν όλη την διαδρομή και χρησιμοποιώντας τις προαναφερόμενες στάσεις, θα μπορούν να μείνουν στην Άγναντα που απέχει από τη γέφυρα Πλάκας, τον τελικό σταθμό της διαδρομής, 7χλμ..

Έντυπα ενημέρωσης: Παρ'ότι το αναφέρουμε τελευταίο, είναι το ουσιαστικότερο στοιχείο και μέχρι σήμερα δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού. Δεν έχουν εκτυπωθεί ποτέ φυλλάδια που να πληροφορούν τους ενδιαφερόμενους για τις διάφορες διαδρομές, τα σημεία εισόδου και εξόδου, τους οικισμούς όπου μπορούν να εξυπηρετηθούν αν προκύψει ανάγκη και χάρτες λεπτομερείς που να απεικονίζουν όλα τα

προηγούμενα. Πρόκειται για μια ενέργεια η οποία δεν απαιτεί πολύ μεγάλο κόστος (όπως και οι ανάγκες που περιγράφηκαν προηγούμενα) και που θα μπορούσε να υλοποιηθεί σχετικά εύκολα με τη βοήθεια ατόμων ή συλλογικών ομάδων που σχετίζονται με το αντικείμενο και έχουν πλήρη γνώση του.

B. Αναρρίχηση

Είναι ακόμη πιο ειδική μορφή τουρισμού περιπέτειας που ασκείται από πολύ λίγα άτομα με ποικιλία ενδιαφερόντων (είναι ταυτόχρονα και ορειβάτες, περιπατητές, φυσιολάτρες, κλπ.). Τα Τζουμέρκα είναι από τις περιοχές που προσφέρονται για αυτό το σκοπό.

Συνηθισμένο πεδίο αυτής της δραστηριότητας είναι απομακρυσμένες περιοχές, όπου μπορεί ανά πάσα στιγμή να προκύψει κάποιο πρόβλημα (ιδίως στην περίπτωση αναρρίχησης το χειμώνα). Η μοναδική υποδομή που χρειάζεται είναι τα καταφύγια σε συγκεκριμένες τοποθεσίες. Στην περιοχή υπάρχει το καταφύγιο στη θέση “Ισιωμα” στο βουνό Στρογγούλα στα Πράμαντα. Προτείνονται η κατασκευή ενός ακόμα στην Άγναντα. Όσον αφορά τα έντυπα ενημέρωσης, ισχύουν ανάλογα με τα όσα αναθέρθηκαν για το κανό-καγιάκ.

2. Ορειβασία – Περιήγηση

Είναι το είδος εναλλακτικού τουρισμού που συνδέεται άμεσα με το περιβάλλον, ασκείται από άτομα που δεν επιφέρουν καμία όχληση ή επιβάρυνση, αφού η απαίτηση τους για αυθεντικότητα δημιουργεί συνθήκες προστασίας. Βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη αυτού του είδους οικοτουρισμού είναι η διαδρομή. Στην περιοχή που μας ενδιαφέρει έχουμε πλήθος τέτοιων διαδρομών:

- Μονοπάτια Τζουμέρκων
- Διαδρομές από τους οικισμούς προς τον Άραχθο και τον Καλαρρύτικο.
- Διαδρομές που συνδέουν τους πιο ενδιαφέροντες οικισμούς μεταξύ τους και με τοποθεσίες όπου υπάρχουν τα κυριότερα μνημεία.
- Δρόμοι που χρησιμοποιούνται σαν δασικοί ή/και προσπέλασης βοσκοτόπων

Μέσω του Π.Ε.Π. Π προβλέπεται (εκτός από καταφύγια που αναφέρθηκαν προηγούμενα) μια σειρά έργων για αποκατάσταση δοιδρομών με οικολογικό ενδιαφέρον:

<u>ΕΡΓΟ</u>	<u>Κόστος (δρχ.)</u>
1. Μονοπάτια Τζουμέρκων Άρτας	35.000.000
2. Μονοπάτια Τζουμέρκων Ιωαννίνων	30.000.000

Επίσης ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο είναι οι υποδομές που υπάρχουν, αλλά μένουν αναξιοποίητες. Πρόκειται για τις κατασκηνώσεις, οι οποίες βρίσκονται σε κομβικά σημεία και έχουν εγκαταστάσεις σε αρκετά καλή κατάσταση. Αυτές είναι:

- Κατασκηνώσεις Βουργαελίου Άρτας
- Κατασκηνώσεις Αθαμανίου Άρτας (Εκκλησιαστικής ιδιοκτησίας)

Οι απαιτούμενες παρεμβάσεις είναι μικρές και αυτά που σε πρώτη φάση πρέπει να επισημανθούν είναι:

- Αντενδείκνυται (για λόγους αποφυγής της υποβάθμισης του περιβάλλοντος) η χάραξη νέων διαδρομών.
- Θα πρέπει να προβλέπεται αλληλοκάλυψη δραστηριοτήτων(π.χ. διαδρομές που ξεκινούν από τα ποτάμια, διέρχονται από περιοχές με μνημεία και καταλήγουν σε ορεινούς όγκους ή σε περιοχές με έντονες κλίσεις).
- Θα πρέπει να υπάρχει σύνδεση με άλλες περιοχές που έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά, ούτως ώστε να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για ευρεία συμπληρωματικότητα σε μεγάλη έκταση (π.χ. με την περιοχή Μετσόβου).

Προτείνονται:

- ➔ Βελτίωση και σήμανση ορειβατικών μονοπατιών στην Άγναντα και Πράμαντα, καθώς και διάνοιξη και σήμανση ορειβατικού μονοπατιού στην ευρύτερη περιοχή Πραμάντων για προσπέλαση στη χαράδρα του Αράχθου και του Καλαρίτικου.

- ➔ Δημιουργία υποδομών εξυπηρέτησης σε συγκεκριμένα σημεία των διαδρομών (για ολιγόωρη στάση των περιπατητών). Η κατασκευή του καταφυγίου Πραμάντων είναι μια μορφή υποδομής η οποίας λειτουργεί προς την σωστή κατεύθυνση.
- ➔ Αξιοποίηση ελατοδάσους στα Πράμαντα 1500X1500 μ (μονοπάτια, βρύσες, υπαίθρια καθιστικά κλπ)
- ➔ Έκδοση έντυπου υλικού, το οποίο θα διατίθεται στους ενδιαφερόμενους. Πρόκειται για ενημερωτικά φυλλάδια, χάρτες κλπ., τα οποία είναι άκρως απαραίτητα για όλες τις μορφές τουρισμού.

Ορεινή Ποδηλασία (mountain bike): Είναι μια πάρα πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση που μπορεί να τύχει εφαρμογής σε δρόμους που χρησιμοποιούνται είτε σαν δασικοί, είτε για προσπέλαση βοσκοτόπων, δηλαδή ένα δίκτυο που στα Τζουμέρκα αφθονεί και συνδυάζεται με περιοχές φυσικούς κάλλους. Ειδικά μια διαδρομή είναι πάρα πολύ ενδιαφέρουσα: Ο δρόμος από το Ανήλιο προς τα Πράμαντα, μέσω Χαλικίου Τρικάλων

Δεν απαιτείται κανένα σοβαρό κόστος για υποδομή, εκτός από προβλέψεις για προσωρινές στάσεις (π.χ. κιόσκια) και ίσως μονιμότερες σταθμεύσεις σε επιλεγμένα σημεία (Πράμαντα).

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το παράδειγμα της ευρύτερης περιοχής των Τζουμέρκων φανερώνει αρκετά ξεκάθαρα την εξής διαπίστωση, ενδιαφέρων για την εξέλιξη της αλλά και για το σχεδιασμό μιας ολοκληρωμένης τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής με προοπτικές, ότι δηλαδή παρά την σημαντική μείωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων, μπορεί να υπάρχουν και να εντοπισθούν εκείνοι οι πόλοι που αντιστέκονται στη διαδικασία περιθωριοποίησης των ορεινών περιοχών.

Συχνά, αν δεν προσέξουμε κατά την διαδικασία ανάλυσης της υφιστάμενης κατάστασης, ο δυναμισμός των πόλεων αποκρύπτεται μπρος στα ποσοστά αρνητικής εξέλιξης των κυριότερων δεικτών που αφορούν την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της ευρύτερης περιοχής.

Ωστόσο, ο εντοπισμός αυτών των πηγών αποτελεί τη βάση σχεδιασμού και εφαρμογής μιας ολοκληρωμένης τυπικής αναπτυξιακής πολιτικής η οποία θα πρέπει να λάβει υπ' όψην πλέον τη νέα κατάσταση και τη διαμόρφωση νέων χωρο-εδαφικών ενοτήτων που εκφράζουν το σημερινό δυναμισμό της ευρύτερης περιοχής.

Ο προσδιορισμός αυτών των χωρο-εδαφικών ενοτήτων, οι οποίες συχνά ξεπερνούν τα υφιστάμενα διοικητικά όρια, καθορίζει το βασικό στόχο εστίασης των δράσεων για την παραμονή του πληθυσμού και την ενίσχυση της χωρικής συνοχής της.

Στη συνέχεια, ένας δεύτερος στόχος πιο μεσοπρόθεσμος, μπορεί ν' αποβλέπει στο να καταστήσει αυτή τη χωρο-εδαφική ενότητα δυναμικό κέντρο, από το οποίο θα οργανώνεται η διαχείριση και η αξιοποίηση της ευρύτερης, υπό εγκατάλειψη περιοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Μελέτη αναπτύξεως περιοχής Ηπείρου
Φ.Ε. Υπουργείο Γεωργίας Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσ. Περιβάλλοντος
Σ/Μ Υπ. Γεωργίας Δ/νση Δασών και Φυσ. Περιβάλλοντος
ΙΔΡΥΜΑ ΕΓΝΑΝΤΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ
2. Μελέτη Επισήμανσης Επενδυτικών ευκαιριών Ήπειρος (Α' Φάση)
Φ.Ε.: ΕΤΒΑ Α.Ε. Δ/νση Μελετών
Σ/Μ: Ανέστης Παπαγιάννης Ομάδα Μελετών Περιβάλλοντος
ΕΤΒΑ Δ/νση Μελετών
3. Ήπειρος Δυνατότητες Ανάπτυξης
Φ.Ε.: Επιμελητήριο Ιωαννίνων
Σ/Μ: Δελλέρης & ΣΙΑ
ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜ. ΠΕΡΙΦ. ΗΠΕΙΡΟΥ
4. Ειδική περιβαλλοντική μελέτη ανάδειξης χαράδρας Αράχθου και ευρύτερης περιοχής (Τομεακή Χωροταξική ειδική μελέτη)
Φ.Ε.: ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜ. ΠΕΡΙΦ. ΗΠΕΙΡΟΥ
Σ/Μ: «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε. Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης
Ιωάννινα, Δεκέμβριος 1996
5. Μελέτη Ολοκληρωμένου Προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου
Σ/Μ: «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε. Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης,
Φ.Ε. ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜ. ΠΕΡΙΦ. ΗΠΕΙΡΟΥ
Ιωάννινα, Αύγουστος 1997
6. Μελέτη Επιχειρησιακού Σχεδίου Ανάπτυξης Αγροτουρισμού στην Περιφέρεια Ηπείρου
Σ/Μ: Κ. Δελλάρης & Μ. Αλεξάκη
Φ.Ε.: ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜ. ΠΕΡΙΦ. ΗΠΕΙΡΟΥ
Ιωάννινα, Οκτώμβριος 1997

7. Μελέτη Χωροταξικού Σχεδίου Περιφέρειας Ηπείρου
Σ/Μ: Φ. Παπαγεωργίου,
Φ.Ε.: ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜ. ΠΕΡΙΦ. ΗΠΕΙΡΟΥ
Αθήνα, Ιανουάριος 2000
8. Δυνατότητες - Επιλογής Σύγχρονης και Ήπιας Τουριστικής Ανάπτυξης στην
Ευρύτερη Περιοχή Περιφέρειας Ηπείρου.
Σ/Μ: «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε. Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης,
Φ.Ε.: ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜ. ΠΕΡΙΦ. ΗΠΕΙΡΟΥ
Ιωάννινα, Αύγουστος 1994
9. Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου
Όλγα Χριστοπούλου, Βόλος 1997.
10. Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου
Δημήτρης Γούσιος, Βόλος 1998.
11. Τοπική Ανάπτυξη και Ανθρώπινοι Πόροι
Γούσιος Δημήτρης, Γκέσκου Ιφιγένεια, Βόλος 1999
12. Χωροταξία II: Χωροταξικός σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτική
Η. Μπεριάτος, Βόλος 1998
13. Χωροταξία III: Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός και Προοπτική
Η. Μπεριάτος, Βόλος 1999
14. Χωροταξία VI: Στρατηγικός Χωροταξικός Σχεδιασμός
Η. Μπεριάτος, Βόλος 1999
15. Τζουμερκοχώρια
Στέφανος Μ. Φίλος
Έκδοση Αδελφότητας Αγναντιτών Αθήνας, Αθήνα 1994.

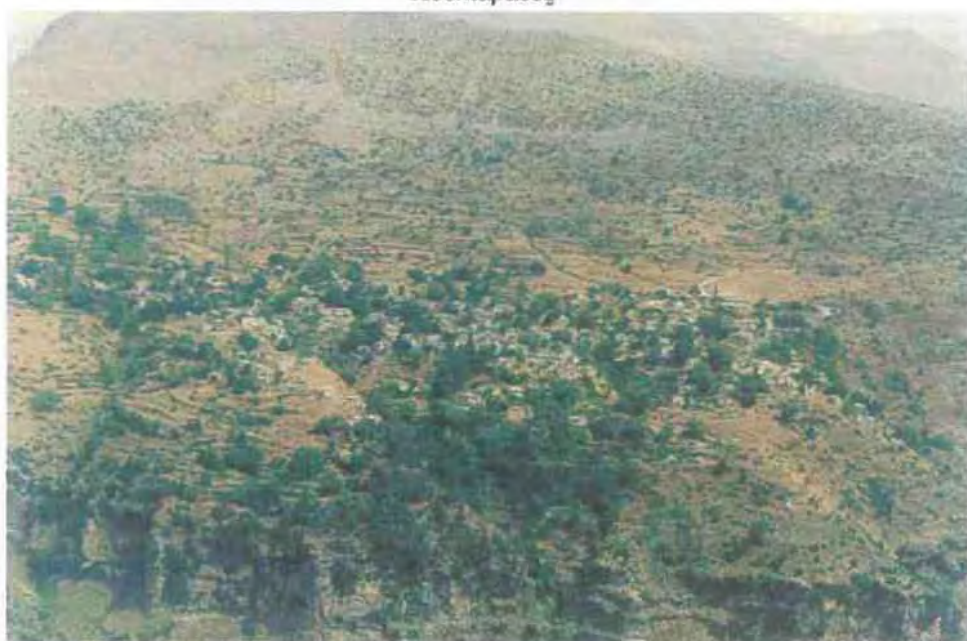
16. Επιστημονική αναφορά για το Δίκτυο Φύση 2000: Όρος Λάκμος
Γεωργιάδης Θ., Αρτελάρη Π., Χονδρόπουλος Π., Φραγγεδάκη-Τσώλη Σ.,
Μήτσαινας Γ., Τρυφονόπουλος Γ., Καζαντζίδης Σ., Ακριώτης Τρ. Και Λεγάκις
Α. 1995.
17. Επιστημονική αναφορά για το Δίκτυο Φύση 2000: Όρη Αθαμανών
Γεωργιάδης Θ., Αρτελάρη Π., Χονδρόπουλος Π., Φραγγεδάκη-Τσώλη Σ.,
Μήτσαινας Γ., Τρυφονόπουλος Γ., Καζαντζίδης Σ., Ακριώτης Τρ. Και Λεγάκις
Α. 1995.
18. Μελέτη οικολογική χωροταξική χαρακτηριστικών οικοσυστημάτων ορεινών
όγκων Βόρειας Πίνδου.
Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1992.
19. Πρακτικά από το Διεθνές Συνέδριο, η καθιέρωση πολιτικής για την ανάπτυξη
ορεινών περιοχών: Τα Βαλκάνια βουνά. Καρπενήσι 16-18 Μαΐου 1997
Αθήνα 1999
20. Σχέδιο Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Περιφέρειας Ηπείρου
Κ.Π.Σ. 2000-2006
Γ.Γ. Περιφέρεια Ηπείρου, 2000
21. Εφημερίδα: Νέοι Αγώνες Ηπείρου
Άρθρο: Ήπια-Οικολογική Τουριστική Ανάπτυξη Πίνδου
Ν. Μάντης, Νομαρχιακός Σύμβουλος, Ιωάννινα 2000
22. <http://www.pramanta.gr>
23. <http://www.epirus.com/kalarites>
24. <http://www.epirus.com/syrrako>
25. <http://www.epirus.com/theodoriana>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Χουλιάρδες

Καλαρίτες

Αμπελοχώρι

Παλαιοχώρι Σιράκου

Ραφτανάιοι

Ματσούκι

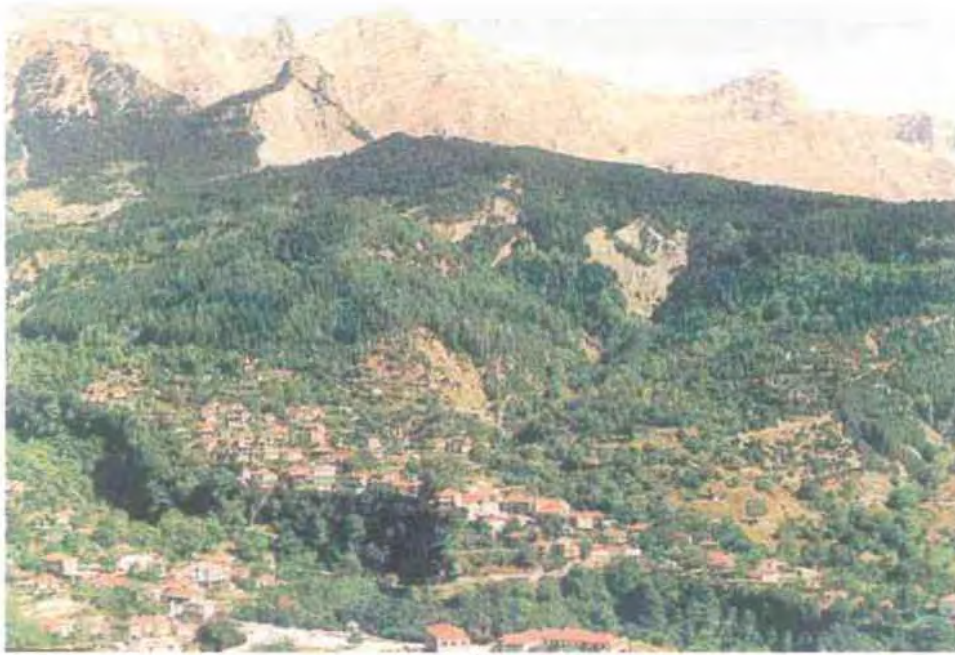
Μελισσουργί

Πράμαντα

Κτιστάδες

Άγναντα

Καταράκτης

Γραικικό

Μικροσπηλιά

Λεπιανά

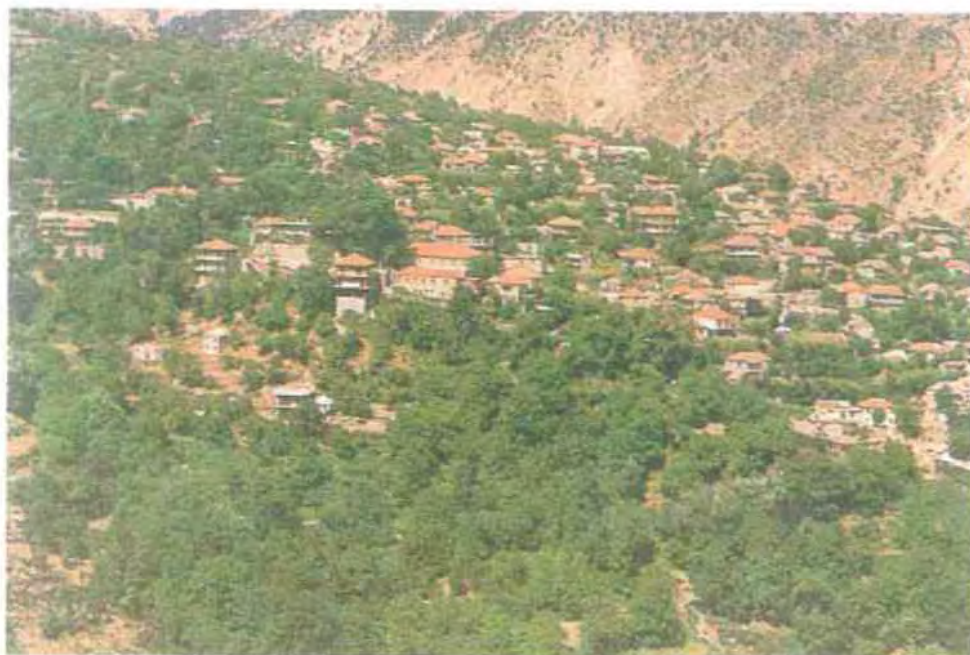
Κυφέλη

Βουργαρέλι

Αθαμάνιο

Θεοδάριανα

Τετράκωμο

Βρύση στο Αμπελοχώρι

Βρύση στο Αμπελοχώρι

Παραδοσιακή βρύση στο Σιράκο

Εκκλησία του Αγ. Νικολάου στο Σιράκο

Εκκλησία του Αγ. Νικολάου στους Καλαρύτες

Μοναστήρι της Αγ. Παρασκευής στην Πράμαντα

Η γέφυρα του Γκόγκου

Το σπίτι του Κ.Κρυστάλλη στο Σιράκο

Η γέφυρα της Πολιτσάς

Το σχολείο στο Σιράκο

Η κοιλάδα του Αράχθου

Τοπίο στα Θεοδώριανα

Η χαράδρα του Αράχθου

Το ξενοδοχείο στην Πράμαντα με θέα τα Τζουμέρκα

Η πλατεία και η εκκλησία του Α. Νικολάου στο Αμπελοχώρι

Το Αμπελοχώρι με θέα τον Καλαρρύτεκο

Το βουνό Στρογγούλα Στην Πράμαντα

ΠΙΝΑΚΕΣ

Εξέλιξη του πληθυσμού

Πίνακας 1

Κοινότητα	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2000 (εκτίμηση)	Εγγεγραμμένοι στους εκλογ. καταλόγους
Αμπελοχωρίου	351	451	546	324	379	172	198	146	40	523
Βαππιστής	191	174	267	334	403	369	512	315	70	592
Καλαριτών	709	482	1049	363	357	268	231	156	120	783
Ματσουκίου	364	406	739	253	310	257	354	232	200	727
Μιχαλιτσίου	345	408	271	581	639	691	597	348	170	882
Παλαιοχωρίου Σιράκου	459	457	529	439	334	142	146	129	50	369
Πετροβουνίου	516	368	563	583	1083	861	977	934	900	1259
Πραμάντων	2649	2344	3021	1700	1760	1687	1585	1486	1300	2685
Προσήλιου	281	290	367	324	352	273	259	159	70	325
Ραφταναίων	979	995	306	1252	1153	588	223	158	130	809
Σιράκου	215	244	1388	47	18	11	77	141	0	1538
Χουλιαράδες	459	535	714	617	498	417	442	346	170	901
Αθαμάνιο	1378	1244	1420	1490	1564	1388	1002	964	900	1578
Ανεμορράχη	256	245	266	319	308	233	370	314	100	405
Βουργαρέλι	1395	1592	1056	947	957	1012	1056	1014	950	1158
Θεοδωριανά	353	752	1476	194	269	170	442	799	100	1408
Κάτω Αθαμάνιο	Υπάγ στο Αθαμάνιο		240	567	545	371	738	409	100	833
Κάψαλα	250	280	288	357	326	216	181	171	50	367
Κυψέλη	1035	1204	1411	1490	1323	956	1102	701	350	1418
Μεσούντα	286	311	337	300	362	337	295	339	80	658
Παλιοκάτουνο	Υπάγ στο Βουργαρέλι		787	817	1007	870	739	615	300	998
Τετράκωμο	1378	1229	1435	1303	1419	1061	1026	814	400	1456
Αγναντα	1246	1291	1616	1672	1806	1266	1213	937	850	1755
Γραικικό	779	911	1230	1054	1118	805	906	633	300	1281
Καταρράκτης	821	914	1115	1207	1131	969	827	667	300	1286
Κουκκουλιό	437	507	603	555	526	428	528	244	100	583
Κτιστάδες	392	410	478	404	406	324	438	413	250	535
Λεπιανά	461	501	594	584	527	411	508	365	130	599
Μελισσουργοί	168	290	917	167	158	74	1011	1036	800	950
Μικροσπηλιά	368	290	403	413	339	234	474	206	80	448
Ράμια	583	684	771	867	848	633	620	446	150	907
Κεντρικό	725	774	865	819	712	439	380	374	150	720
Δίστρατο	415	317	590	614	574	398	388	319	100	565
Κάτω Καλεντίνη	261	202	298	297	365	256	196	192	50	362
ΣΥΝΟΛΟ	20505	21102	27956	23254	23876	18587	20041	16522	9810	31663

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 2

Δυναμικότητα νηπιαγωγείων

Νηπιαγωγεία	1990-91	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
Πραμάντων	12	10	11	14	13	13	13
Χριστών Πραμάντων	0	0	0	0	0	7	7
Αγνάντων	7	0	0	0	0	0	0
Αθαμανίου	11	9	10	7	4	6	7
Βουργαρελίου	16	11	14	18	13	13	12
Θεοδωριανών	5	4	4	4	2	0	0
Σύνολο	51	34	39	43	32	39	39

Πηγή: Δ/νσεις Α/βάθμιας Εκπαίδευσης

Πίνακας 3

Δυναμικότητα δημοτικών σχολείων

Δημοτικά σχολεία	1990-91	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
Ματσουκίου	13	16	15	11	8	12	17
Πραμάντων	86	76	70	67	67	64	52
Χουλιαράδων	6	9	5	0	0	0	0
Χριστών Πραμάντων	13	14	12	19	16	14	15
Αγνάντων	32	27	26	29	24	24	17
Αθαμανίου	38	38	37	39	32	31	27
Βουργαρελίου	64	51	58	47	51	47	41
Θεοδωριανών	11	5	3	3	4	5	6
Καταρράκτης	14	17	15	12	11	8	3
Κάτω Αθαμάνιο	14	14	13	15	11	12	11
Κουκκουλιών	8	6	0	0	0	0	0
Κυψέλη	20	21	21	21	16	18	11
Μελισουργοί	11	11	11	10	9	7	6
Ράμια	29	27	22	22	23	21	15
Τελησίου Τετρακώμου	18	20	16	14	12	10	10
Τετράκωμου	13	11	12	9	9	7	8
ΣΥΝΟΛΟ	330	305	286	273	249	242	206

Πηγή: Δ/νσεις Α/βάθμιας Εκπαίδευσης

Πίνακας 4

Δυναμικότητα Γυμνασίων

Γυμνάσια	1990-91	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
Πραμάντων	57	65	52	50	40	36	43
Χουλιαράδων	4	0	0	0	0	0	0
Αγνάντων	51	48	40	37	29	26	24
Βουργαρελίου	84	91	76	94	99	98	92
Τετρακώμου	21	12	0	0	0	0	0
Σύνολο	217	216	168	181	168	160	159

Πηγή: Δ/νσεις β/βάθμιας Εκπαίδευσης

Πίνακας 5

Δυναμικότητα Λυκείων

Λύκεια	1990-91	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
Πραμάντων	38	34	42	31	35	31	24
Αγνάντων	57	40	52	52	24	18	16
Βουργαρελίου	63	66	62	57	58	60	70
Σύνολο	158	140	156	140	117	109	110

Πηγή: Δ/νσεις β/βάθμιας Εκπαίδευσης

Πίνακας 6

Τηλεπικοινωνιακή εξυπηρέτηση

Κοινότητες	Λοιπή ζήτηση	Αριθμός εκκρεμών αιτήσεων	Αριθμός ζευγών δικτύου	Αριθμός συνδέσεων	Τηλεφωνικό αστικό κέντρο
Αμπελοχωρίου	0	0	96	89	ΠΡΑΜΑΝΤΑ
Βαπτιστής	0	0	100	82	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
Καλλαριτών	0	28	12	34	ΠΡΑΜΑΝΤΑ
Ματσουκίου	0	4	120	123	ΠΡΑΜΑΝΤΑ
Μιχαλιτσίου	0	0	220	106	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
Παλαιοχωρίου Σιράκου	0	22	20	19	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
Πετροβουνίου	0	6	430	313	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
Πραμάντων	0	5	118	116	ΠΡΑΜΑΝΤΑ
Προσήλιου	0	26	40	33	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
Ραφταναίων	0	38	12	18	ΠΡΑΜΑΝΤΑ
Σιράκου	0	44	12	14	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
Χουλιαράδες	0	1	280	144	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ
Αθαμάνιο	0	1	220	78	ΑΘΑΜΑΝΙΟ
Ανεμορράχη	0	40	30	28	ΚΑΛΛΟΝΗ
Βουργαρέλι	0	0	500	383	ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ
Θεοδωριανά	0	3	400	170	ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ
Κάτω Αθαμάνιο	0	15	80	52	ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ
Κάψαλα	0	0	50	20	ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ
Κυψέλη	0	65	150	118	ΚΑΛΛΟΝΗ
Μεσούντα	0	0	120	48	ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ
Παλιοκάτουνο	0	3	100	104	ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ
Τετράκωμο	0	0	100	48	ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ
Αγναντα	0	75	600	265	ΑΓΝΑΝΤΑ
Γραικικό	0	1	300	142	ΜΗΛΕΑ
Καταρράκτης	0	5	200	199	ΜΗΛΕΑ
Κουκκουλιό	0	1	150	117	ΜΗΛΕΑ
Κτιστάδες	0	44	150	88	ΑΓΝΑΝΤΑ
Λεπιανά	0	26	70	41	ΡΑΜΙΑ
Μελισσουργοί	0	12	144	142	ΠΡΑΜΑΝΤΑ
Μικροσπηλιά	0	1	200	97	ΜΗΛΕΑ
Ράμια	0	49	100	67	ΡΑΜΙΑ

Πηγή: Ο.Τ.Ε.(Τηλεπικοινωνιακά Τμήματα)

Πίνακας 7

Χρήσεις γης έτους 1991

Κοινότητες	Σύνολο	Καλλιεργ.	Βοσκότοποι			Εκτάσεις	Εκτάσεις	Λοιπές	
	εκτάσεων	εκτάσεις	Δημοτικοί/	Ιδιωτικοί		υπο ύδατα	οικισμών	εκτάσεις	
		και αγρ/σεις	κοινοτικοί	και άλλοι	ΣΥΝΟΛΟ				
Αμπελοχωρίου	10,9	0,4	2	5,9	7,9	2	0,1	0,1	0,4
Βαππιστής	5	0,2	1,6	2,2	3,8	0,5	0,1	0,1	0,3
Καλλαριτών	40	0,6	32,1	1	33,1	3	0,1	0,2	3
Ματσουκίου	35,4	0,9	31,2	0,4	31,6	2,7	0,1	0,1	0
Μιχαλίσσιου	9	1,4	0	3,6	3,6	3,6	0,1	0,3	0
Παλαιοχωρίου Σιράκου	18,9	0,2	6,3	12,1	18,4	0,1	0,1	0,1	0
Πετροβουνίου	17,9	2,2	7,9	6,5	14,4	1,1	0	0,3	0
Πραμάντων	39,4	1,4	34	0,8	34,8	2,9	0,1	0,2	0
Προσήλιου	10,9	0,3	3,5	2,1	5,6	3,1	0,3	0,1	1,5
Ραφταναίων	18,8	0,7	10	7,3	17,3	0,4	0,1	0,3	0
Σιράκου	29,3	0	25,8	0,3	26,1	0,1	0,1	0,1	3
Χουλιαράδες	12,2	0,2	6,6	2,6	9,2	2,5	0,1	0,1	0
Αθαμάνιο	30	3,9	0	9,1	9,1	14,3	0	0	0
Ανεμορράχη	15,7	0,6	0	1,2	1,2	12,6	0,3	1	0
Βουργαρέλι	34,5	1,5	0	15,7	15,7	13,1	0,3	3,9	0
Θεοδωριανά	44,4	1,5	5,2	21,6	26,8	2,3	1,2	5,6	7
Κάτω Αθαμάνιο	29,7	3,7	0	1	1	20	0	5	0
Κάψαλα	6,5	0,6	3,5	0,7	4,2	0,4	0	1,2	0,1
Κυψέλη	35,8	2	4,8	8,5	13,3	14,1	0,6	2,1	3
Μεσούντα	30	1,9	0	10	10	10,5	1,5	5,5	0,6
Παλιοκάτουνο	32,8	3,2	0	7,7	7,7	18	0,7	3,2	0
Τετράκωμο	41,9	10,8	0	4,9	4,9	25,8	0	0,4	0
Αγναντα	32,1	1,9	5,8	2,2	8	17,2	0,6	0,9	3,6
Γραϊκό	13,6	2,1	0	0,6	0,6	9,5	0,8	0,5	0,2
Καταρράκτης	30	1,8	0	13	13	3	0,8	1,4	9,9
Κουκκουλιό	6,5	1	0	1	1	3,5	0,6	0,4	0
Κτιστάδες	6,3	0,4	0	1,2	1,2	4	0,1	0,5	0
Λεπιανά	9,3	1,8	1,9	0,8	2,7	4,5	0,1	0,1	0
Μελισσουργοί	35,5	0,4	21,5	1,3	22,8	6,6	0,1	0,6	5
Μικροσπηλιά	5	0,8	1,2	0,3	1,5	2,5	0,1	0,1	0
Ράμια	21,6	2	0	8,3	8,3	10,7	0,1	0,5	0,1

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 8

Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις αυτών κατά το έτος 1991

Κοινότητες	Εκμεταλλεύσεις και καλλιεργούμενες εκτάσεις							Εκτάσεις Εκμ/σεων (στα.)	
	ΣΥΝΟΛΟ		ΜΙΚΤΕΣ		ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ		ΚΤΗΝ/ΚΕΣ	Καλλιεργούμενες (και άγονοι βοσκότοποι)	Μη καλλιεργούμενες ή βοηθητικές
	Εκμ.	Εκτ.	Εκμ.	Εκτ.	Εκμ.	Εκτ.	Εκμ.		
Αμπελοχωρίου	19	97	16	89	3	8	0	391	17
Βαππιστής	69	216	43	154	26	62	0	217	67
Καλλαριτών	24	402	23	389	1	13	0	332	76
Ματσουκίου	27	672	27	672	0	0	0	812	203
Μιχαλιτσίου	85	330	9	50	76	280	0	366	128
Παλαιοχωρίου Σιράκου	6	41	6	41	0	0	0	130	10
Πετροβουνίου	174	2.628	127	2.434	41	194	6	2.934	346
Πραμάντων	157	881	127	774	25	107	5	2.980	707
Προσήλιου	16	136	16	136	0	0	0	221	110
Ραφταναίων	24	141	9	63	15	78	0	372	227
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιαράδες	24	177	23	175	1	2	0	178	37
Αθαμάνιο	203	1.877	136	1.510	67	367	0	3.819	366
Ανεμορράχη	70	1.271	23	499	47	772	0	1.407	222
Βουργαρέλι	218	2.057	116	1.586	96	471	6	2.073	129
Θεοδωριανά	46	321	29	238	17	83	0	973	209
Κάτω Αθαμάνιο	135	2.487	88	1.954	47	533	0	2.748	287
Κάψαλα	50	1.531	28	826	22	705	0	1.463	438
Κυψέλη	185	1.704	134	1.427	51	277	0	3.102	768
Μεσούντα	88	1.724	71	1.570	16	154	1	2.517	116
Παλιοκάτουνο	189	2.796	122	2.154	66	642	1	2.830	194
Τετράκωμο	229	5.760	121	3.328	108	2.432	0	6.469	575
Αγναντα	164	591	133	512	31	79	0	690	58
Γραικικό	243	1.904	57	734	186	1.170	0	1.838	23
Καταρράκτης	164	1.356	83	1.108	81	248	0	1.466	756
Κουκκουλιό	87	486	39	257	47	229	1	503	414
Κτιστάδες	128	331	24	72	104	259	0	378	13
Λεπιανά	43	1.057	40	1.002	3	55	0	1.124	185
Μελισσουργοί	84	121	20	80	28	41	36	348	37
Μικροσπηλιά	60	320	27	192	33	128	0	300	383
Ράμια	88	1777	67	1512	21	265	0	1880	275

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 9

Γεωργικές εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις αυτών κατά το έτος 1991

Κοιότητες	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ		ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΙΑΣ							
	Σύνολο	Με καλλιερ/νες εκτάσεις		Ετήσιες		Δενδρώδεις		Αμπελόϊ		Λοιπές(λιβάδια, ζοσκότοποι, κ.λ.π.)	
				Εκμ.	Εκτ.	Εκμ.	Εκτ.	Εκμ.	Εκτ.	Εκμ.	Εκτ.
Αμπελοχωρίου	19	19	98	15	23	0	0	0	0	19	75
Βαππιστής	69	69	216	64	84	1	3	1	2	69	127
Καλλαριτών	24	24	402	12	127	1	24	0	0	23	251
Ματσουκίου	27	27	673	7	14	0	0	0	0	27	659
Μιχαλιτσίου	85	85	330	85	81	2	5	0	0	85	244
Παλαιοχωρίου Σιράκου	6	6	41	1	1	0	0	0	0	6	40
Πετροβουνίου	174	168	2.628	140	790	63	238	4	4	159	1.596
Πραμάντων	157	152	881	104	230	10	48	16	13	147	590
Προσήλιου	16	16	136	5	5	1	1	0	0	16	130
Ραφταναίων	24	24	141	20	81	5	10	0	0	22	50
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιάρδες	24	24	177	23	49	0	0	0	0	24	128
Αθαμάνιο	203	203	1.876	174	633	163	1.106	2	1	164	136
Ανεμορράχη	70	70	1.270	53	215	45	204	3	2	70	849
Βουργαρέλι	218	212	2.056	154	613	50	252	17	40	169	1.151
Θεοδωριανά	46	46	321	46	161	23	117	0	0	24	43
Κάτω Αθαμάνιο	135	135	2.487	97	592	85	669	5	10	129	1.216
Κάψαλα	50	50	1.530	30	198	41	381	1	0	50	951
Κυψέλη	185	185	1.705	151	784	80	415	36	57	155	449
Μεσούντα	88	87	1.725	79	400	68	759	0	0	79	566
Παλιοκάτουνο	189	188	2.797	153	726	100	402	21	45	179	1.624
Τετράκωμο	229	229	5.760	225	2.037	222	3.722	1	1	0	0
Αγναντα	164	164	591	162	474	0	0	10	13	125	104
Γραικικό	243	243	1.902	241	1.720	2	6	2	11	21	165
Καταρράκτης	164	164	1.356	161	514	35	122	11	15	161	705
Κουκκουλιοί	87	86	486	79	368	0	0	7	15	31	103
Κτιστάδες	128	128	331	26	37	23	27	58	80	110	187
Λεπιανά	43	43	1.057	43	689	19	138	2	4	43	226
Μελισσουργοί	84	48	120	17	26	6	10	0	0	28	84
Μικροσπηλιά	60	60	319	59	247	12	33	6	19	60	20
Ράμια	88	88	1777	77	1475	72	220	2	4	88	78

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 10

Κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις κατά το έτος 1991

Κοινότητες	Ιπποειδή		Κουνέλια		Πουλερικά		Κυψέλες		Βοειδή				Προβατοειδή		Αγριοειδή		Χοιροειδή	
	Εκμ.	Κεφ.	Εκμ.	Κεφ.	Εκμ.	Κεφ.	Εκμ.	Τεμ.	Σύνολο		Θηλυκά		Εκμ.	Κεφ.	Εκμ.	Κεφ.	Εκμ.	Κεφ.
									Εκμ.	Κεφ.	Εκμ.	Κεφ.						
Αμπελοχωρίου	2	2	0	0	15	180	0	0	0	0	0	0	4	33	16	182	0	0
Βαππιστής	1	1	0	0	58	96.970	2	56	0	0	0	0	2	39	56	486	0	0
Καλλαριτών	15	27	0	0	23	554	1	40	17	491	17	367	9	1.342	17	602	0	0
Ματσουκίου	16	21	2	29	26	1.316	0	0	12	244	12	190	12	1.133	20	612	0	0
Μιχαλιτσίου	9	11	0	0	71	1.030	0	0	0	0	0	0	13	41	40	110	0	0
Παλαιοχωρίου Σιράκου	3	3	1	25	6	122	1	11	1	8	1	7	6	246	6	172	0	0
Πετροβουνίου	1	1	0	0	168	198.699	10	220	1	1	1	1	119	2.319	85	717	0	0
Πραμάντων	73	87	3	25	146	3.724	4	94	9	295	9	209	89	3.477	132	2.353	1	10
Προσήλιου	8	11	2	14	13	208	1	65	0	0	0	0	5	153	12	1.192	0	0
Ραφταναίων	6	6	6	6	18	276	1	2	0	0	0	0	4	117	16	200	0	0
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιαράδες	7	10	0	0	22	10.963	1	25	1	22	1	5	18	363	14	387	0	0
Αθαμάνιο	16	17	1	15	163	3.051	8	125	11	22	11	20	114	3.271	156	1.141	18	47
Ανεμορράχη	8	8	0	0	46	752	0	0	2	3	2	3	20	325	26	178	3	4
Βουργαρέλι	10	11	5	52	131	2.127	2	62	18	61	17	52	76	5.408	130	1.089	26	60
Θεοδωριανά	14	19	1	5	41	1.011	1	40	1	7	1	5	19	383	36	633	0	0
Κάτω Αθαμάνιο	15	16	3	61	121	1.790	1	6	8	17	8	16	75	1.374	117	568	7	138
Κάψαλα	11	11	1	28	49	745	4	177	1	1	1	1	21	416	31	381	0	0
Κυψέλη	97	100	3	76	160	3.113	4	19	32	75	31	57	78	1.269	164	1.424	29	37
Μεσούντα	14	15	5	50	77	1.181	6	97	0	0	0	0	61	3.501	70	1.097	18	52
Παλιοκάτουνο	34	39	12	171	165	2.483	6	66	23	47	23	43	84	1.977	150	1.726	17	22
Τετράκωμο	1	1	0	0	168	4.090	7	940	12	14	12	14	100	1.189	133	1.079	1	222
Αγναντα	4	4	1	18	154	3.756	8	135	3	3	3	3	56	1.453	152	1.363	1	7
Γραϊκικό	22	22	0	0	11	200	0	0	7	8	7	7	0	0	147	759	1	10
Καταρράκτης	37	39	4	32	72	1.758	1	2	5	14	5	11	0	0	64	534	1	2
Κουκκουλιό	37	39	5	50	133	2.017	0	0	6	7	6	6	54	2.216	115	1.980	9	242
Κπιστάδες	8	8	0	0	77	671	0	0	0	0	0	0	12	43	50	192	2	7
Λεπιανά	18	20	0	0	43	742	0	0	14	29	14	29	22	224	43	541	0	0
Μελισσουργοί	0	0	0	0	7	82	0	0	3	70	3	50	52	5.684	19	1.185	0	0
Μικροσπηλιά	20	21	1	14	52	655	1	4	3	5	3	5	8	84	49	513	0	0
Ράμια	40	42	0	0	88	1474	1	5	9	13	9	13	46	877	87	649	0	0

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 11

Κτηνοτροφική παραγωγή έτους 1994

Κοιότητες	Γάλα	Κρέας	Τυρί		Βούτυρο		Λίπος (χοιρινό)	Μαλλιά προβάτων	Μέλι	Αυγά
			Μαλακό	Σκληρό	Νωπό	Λυωμένο				
Αμπελοχωρίου	16.350	2.914	350	0	0	0	0	60	150	18.000
Βαππιστής	33.400	504.065	1.000	0	0	50	0	40	1.000	3.000.000
Καλλαριτών	18.000	27.412	20.000	0	0	0	0	130	400	44.400
Ματσουκίου	36.800	71.330	30.000	0	0	0	0	150	0	130.000
Μιχαλιτσίου	17.370	4.985	1.400	0	210	0	0	40	200	114.000
Παλαιοχωρίου Σιράκου	36.200	3.978	7.600	4.100	400	50	0	270	330	2.800
Πετροβουνίου	250.000	810.930	16.000	0	0	0	0	2.000	1.000	14.800.000
Πραμάντων	217.000	98.300	14.000	0	0	0	0	25.000	100	2.880.000
Προσήλιου	36.980	5.236	1.600	0	0	0	0	360	0	24.000
Ραφταναίων	0	0	400	0	0	0	0	80	0	20.000
Σιράκου	24.000	1.000	5.000	400	0	0	0	1.000	200	0
Χουλιαράδες	80.000	213.723	800	0	0	0	0	430	40	1.250.000
Αθαμάνιο	418.050	42.750	60.000	0	600	50	10	6.000	6.000	1.000.000
Ανεμορράχη	60.700	11.236	3.800	0	450	80	0	350	600	45.000
Βουργαρέλι	279.000	57.050	30.000	0	1.000	100	250	3.500	3.000	360.000
Θεοδωριανά	17.100	3.170	65.000	0	500	0	0	80	150	28.000
Κάτω Αθαμάνιο	177.900	30.750	2.850	0	120	0	0	1.050	875	131.750
Κάψαλα	86.400	8.920	3.000	0	0	500	0	645	13.500	150.000
Κυψέλη	191.000	31.969	3.000	0	1.500	180	0	1.100	2.000	300.000
Μεσούντα	0	0	6.500	0	0	30	0	1.800	0	4.500
Παλιοκάτουνο	457.000	43.600	75.000	0	6.000	800	400	2.900	800	96.000
Τετράκωμο	284.000	178.340	6.500	0	0	2.000	0	1.300	16.000	600.000
Αγναντα	92.860	26.500	10.000	0	250	0	0	1.500	5.000	96.000
Γραικικό	112.560	16.395	1.600	0	500	0	0	0	350	400.000
Καταρράκτης	269.700	65.625	30.000	0	0	250	0	1.000	200	128.000
Κουκκουλιού	50.000	9.070	1.000	0	450	0	0	0	0	105.000
Κπιστάδες	11.000	0	200	0	500	300	0	20	1.500	10.400
Λεπιανά	100.300	95.550	3.000	0	200	0	0	200	40	360.000
Μελισσοουργί	19.000	21.250	1.000	0	1.000	0	0	100	1.000	50.000
Μικροσπηλιά	47750	6080	1200	0	1500	0	0	90	1500	150000
Ράμια	170240	30000	3000	0	1000	0	0	800	0	75000

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 12

Γεωργική γη έτους 1994

Κοινότητες	Αροτριάες καλλιέργειες		Κηπευτική γη		Δενδρώδεις		Άπελοι/σταφιδ.		Άγραν/σεις	ΣΥΝΟΛΟ	
	Σύνολο	Ποτίστ.	Σύνολο	Ποτίστ.	Σύνολο	Ποτίστ.	Σύνολο	Ποτίστ.		Έκταση	Ποτίστ.
Αμπελοχωρίου	87	9	11	11	1	0	19	0	9	127	20
Βαππιστής	83	6	50	50	10	6	0	0	86	229	62
Καλλαριτών	52	12	16	16	17	1	0	0	415	500	29
Ματσουκίου	864	60	27	27	16	16	0	0	15	922	103
Μιχαλισίου	757	107	56	56	0	0	0	0	610	1.423	163
Παλαιοχωρίου Σιράκου	77	15	12	12	30	0	0	0	66	185	27
Πετροβουνίου	2.055	0	10	0	22	0	10	0	60	2.157	0
Πραμάντων	898	200	46	15	2	0	6	1	99	1.051	216
Προσήλιου	208	38	20	20	0	0	0	0	12	240	58
Ραφταναίων	300	0	4	0	0	0	0	0	96	400	0
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιαράδες	136	0	14	0	0	0	0	0	97	247	0
Αθαμάνιο	2.450	2.100	247	247	196	0	0	0	500	3.393	2.347
Ανεμορράχη	1.990	65	22	22	275	0	1	0	62	550	87
Βουργαρέλι	960	700	130	130	287	160	50	10	10	1.437	1.000
Θεοδωριανά	360	200	25	25	670	200	0	0	402	1.457	425
Κάτω Αθαμάνιο	624	450	137	137	1.703	40	5	0	1.124	3.593	627
Κάψαλα	199	120	30	30	246	150	0	0	165	640	300
Κυψέλη	1.295	600	80	80	490	30	30	0	983	2.878	710
Μεσούντα	575	305	335	335	310	60	0	0	400	1.620	700
Παλιοκάτουνο	1.320	1.170	57	28	350	40	20	0	1.494	3.241	1.238
Τετράκωμο	685	200	156	156	1.400	400	0	0	9.840	12.081	756
Άγναντα	585	550	31	31	50	50	50	0	884	1.800	631
Γραϊκικό	1.276	570	135	124	42	30	5	0	499	1.957	724
Καταρράκτης	780	650	10	10	90	90	0	0	300	1.180	750
Κουκκουλιοί	336	235	48	48	0	0	0	0	281	635	283
Κτιστάδες	227	80	50	50	15	3	0	0	60	352	133
Λεπιανά	793	700	64	60	0	0	0	0	498	1.395	760
Μελισσουργοί	309	30	14	0	70	0	20	0	0	413	30
Μικροσπηλιά	796	375	35	35	148	0	5	0	36	1020	410
Ράμια	1965	150	20	20	80	20	0	0	225	2290	190

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 13

Παραγωγή σιτηρών έτους 1994

Κοιότητες	Σιτάρι μαλακό		Σιτάρι σκληρό		Κριθάρι		Βρώμη		Σίκαλη		Καλαμπόκι		Λοιπά σιτηρά	
	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά
Αμπελοχωρίου	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	2	800	0	0
Βαππιστής	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	600	0	0
Καλλαριτών	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	600	0	0
Ματσουκίου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	1.200	0	0
Μιχαλitsίου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Παλαιοχωρίου Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Πετροβουνίου	40	14.000	0	0	0	0	0	0	0	0	950	1.140.000	0	0
Πραμάντων	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	10.000	0	0
Προσήλιου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ραφταναίων	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιαράδες	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Αθαμάνιο	150	20.000	0	0	0	0	0	0	0	0	250	340.000	0	0
Ανεμορράχη	9	1.800	0	0	0	0	6	1.200	0	0	35	28.000	0	0
Βουργαρέλι	60	12.000	0	0	20	2.500	15	1.500	0	0	260	162.000	0	0
Θεοδωριανά	50	3.000	0	0	10	800	0	0	0	0	90	18.000	0	0
Κάτω Αθαμάνιο	60	10.500	0	0	35	7.500	0	0	0	0	126	61.500	0	0
Κάψαλα	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30	12.000	0	0
Κυψέλη	70	14.000	0	0	0	0	80	10.400	0	0	130	88.000	0	0
Μεσούντα	5	500	0	0	0	0	0	0	0	0	180	51.000	0	0
Παλιοκάτουνο	60	14.000	0	0	10	3.000	80	19.000	0	0	325	203.500	0	0
Τετράκωμο	20	4.000	0	0	15	2.250	25	2.500	0	0	100	80.000	0	0
Αγναντα	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	250	300.000	0	0
Γραϊκικό	55	5.500	0	0	0	0	80	9.000	0	0	200	80.000	0	0
Καταρράκτης	5	800	0	0	0	0	0	0	0	0	175	49.100	0	0
Κουκκουλιό	5	800	0	0	0	0	6	1.000	0	0	5	1.200	0	0
Κτιστάδες	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	1.200	0	0
Λεπιανά	10	2.000	0	0	10	2.000	10	2.000	0	0	45	33.750	0	0
Μελισσουργοί	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	140	60.000	0	0
Μικροσπηλιά	10	2000	0	0	0	0	10	2000	0	0	390	128000	0	0
Ράμια	100	2000	0	0	0	0	200	40000	0	0	50	15000	0	0

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 14

Παραγωγή κτηνοτροφικών και βιομηχανικών φυτών έτους 1994

Κοιότητες	Κτηνοτροφικά φυτά						Βιομηχανικά φυτά	
	Εκτάσεις(στρ.)			Παραγωγή (κιλά)			Καπνός	
	Για καρπό	Για σανά	Γρασιδία	Καρποί	Σανά/χόρτο	Μηδική	Στρ.	Κιλά
Αμπελοχωρίου	0	75	1	0	0	4.250	0	0
Βαππιστής	0	75	0	0	10.000	13.500	0	0
Καλλαριτών	0	75	0	0	10.000	13.500	0	0
Ματσουκίου	0	804	0	0	2.000	0	0	0
Μιχαλιτσίου	0	650	0	0	0	210.000	0	0
Παλαιοχωρίου Σιράκου	0	62	0	0	6.200	0	0	0
Πετροβουνίου	0	1000	0	0	62.500	600.000	0	0
Πραμάντων	0	805	0	0	2.009.000	100.000	0	0
Προσήλιου	0	170	0	0	0	8.000	0	0
Ραφταναίων	0	300	0	0	100.000	20.000	0	0
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιαράδες	0	130	0	0	20.000	24.000	0	0
Αθαμάνιο	0	200	30	0	12.000	750.000	20	1.000
Ανεμορράχη	0	95	5	0	6.060	33.000	0	0
Βουργαρέλι	0	30	440	0	10.000	200.000	0	0
Θεοδωριανά	0	100	0	0	0	50.000	0	0
Κάτω Αθαμάνιο	17	263	30	820	8.100	264.000	2	450
Κάψαλα	7	127	0	50	12.000	84.000	0	0
Κυψέλη	10	690	0	400	66.000	470.000	0	0
Μεσούντα	0	150	0	0	0	75.000	0	0
Παλιοκάτουνο	10	450	270	800	20.000	30.000	0	0
Τετράκωμο	0	180	200	0	45.000	80.000	0	0
Αγναντα	0	200	30	0	0	500.000	0	0
Γραικικό	0	495	120	0	8.500	27.000	0	0
Καταρράκτης	0	400	0	0	0	300.000	0	0
Κουκκουλιό	0	180	15	0	9.500	120.000	0	0
Κτιστάδες	0	200	0	0	11.500	70.000	0	0
Λεπιανά	0	601	0	0	0	480.800	0	0
Μελισσουργοί	0	90	0	0	22.500	27.000	0	0
Μικροσπηλιά	0	330	0	0	0	165000	0	0
Ράμια	0	1500	65	0	125000	300000	0	0

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 15

Παραγωγή κηπευτικών και οσπρίων έτους 1994

Κοιότητες	Πατάτες		Λάχανα		Ντομάτες		Κρεμύδια		Λοιπά κηπευτικά		Φασόλια		Λοιπά όσπρια	
	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά	Στρ.	Κιλά
Αμπελοχωρίου	5	5.000	0	0	2	2.000	3	1.350	6	600	2	190	1	125
Βαππιστής	6	6.000	6	3.000	2	2.000	8	3.200	33	7.000	0	0	0	0
Καλλαριτών	8	3.200	0	0	4	5.200	4	800	8	1.000	4	1.040	0	0
Ματσουκίου	30	15.000	1	1.200	5	5.000	3	1.300	18	2.000	15	900	0	0
Μιχαλιτσίου	90	81.000	10	10.000	5	5.500	15	8.000	26	6.300	13	970	4	250
Παλαιοχωρίου Σιράκου	9	2.700	0	0	3	900	4	800	5	600	6	600	0	0
Πετροβουνίου	50	75.000	0	0	2	2.000	2	1.400	6	900	15	2.250	0	0
Πραμάντων	50	27.000	5	2.500	12	12.000	20	3.200	18	3.500	28	4.000	2	800
Προσήλιου	35	3.500	1	800	2	8.000	5	4.000	12	800	3	600	0	0
Ραφταναίων	0	0	0	0	0	0	4	1.000	0	0	0	0	0	0
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιαράδες	6	6.000	2	2.000	2	5.000	5	5.000	5	2.000	0	0	0	0
Αθαμάνιο	150	120.000	60	40.000	80	120.000	40	8.500	67	6.000	150	14.000	10	1.000
Ανεμορράχη	27	13.500	4	1.600	4	1.600	6	1.800	8	1.000	11	1.650	2	250
Βουργαρέλι	120	24.000	12	14.000	30	60.000	30	20.000	58	4.500	10	1.000	5	500
Θεοδωριανά	20	6.000	4	4.800	10	10.000	3	600	8	500	90	3.600	0	0
Κάτω Αθαμάνιο	81	29.500	10	5.200	38	39.200	7	980	82	3.050	8	810	2	690
Κάψαλα	20	6.000	0	0	15	10.500	5	2.000	10	500	15	2.300	0	0
Κυψέλη	200	180.000	20	24.500	14	42.000	20	15.000	26	1.400	115	8.350	0	0
Μεσούντα	120	140.000	70	21.000	80	45.000	70	10.000	115	18.000	120	20.000	0	0
Παλιοκάτουνο	70	70.000	5	18.000	17	30.000	10	25.000	25	2.500	45	7.000	0	0
Τετράκωμο	50	50.000	5	5.000	30	12.000	25	2.500	96	5.000	85	13.900	10	300
Αγναντα	100	300.000	0	0	3	5.000	10	3.000	5	600	5	500	0	0
Γραϊκικό	140	42.000	20	3.000	40	10.000	25	7.000	50	2.000	180	11.000	6	820
Καταρράκτης	65	35.000	5	2.500	4	4.000	1	2.000	0	0	135	4.350	0	0
Κουκκουλιό	50	50.000	5	2.500	8	6.000	8	3.000	27	2.000	25	2.000	5	500
Κτιστάδες	12	10.000	3	1.200	15	7.000	2	300	30	3.000	10	1.000	0	0
Λεπιανά	80	80.000	10	10.000	30	27.000	3	1.500	21	1.800	30	1.800	7	1.000
Μελισσουργοί	9	5.400	0	0	4	1.600	4	2.000	6	900	70	11.100	0	0
Μικροσπηλιά	110	30000	10	500	16	16000	2	800	14	1800	8	800	8	800
Ράμια	50	20000	0	0	10	20000	10	7000	0	0	0	0	0	0

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 16

Παραγωγή δενδρωδών και αμπελώνων έτους 1994

Κοινότητες	Αχλάδια	Μήλα	Ροδάκινα	Βερύκοκα	Κεράσια	Αμύγδαλα	Καρύδια	Ελιές		Ελαιόλαδο	Σταφύλια	Μούστος
								Βρώσιμες	Ελσης			
Αμπελοχωρίου	0	0	0	0	0	0	2.800	0	0	0	1.000	4.145
Βαππιστής	0	0	0	0	0	0	3.000	0	0	0	0	0
Καλλαριτών	208	550	18	0	3.850	0	4.320	0	0	0	0	0
Ματσουκίου	0	2.000	0	0	1.000	30	6.000	0	0	0	0	0
Μιχαλιτσιού	2.200	80	130	0	4.500	90	20.000	0	0	0	0	12.000
Παλαιοχωρίου Σιράκου	285	400	120	0	900	0	200	0	0	0	0	0
Πετροβουνίου	8.000	0	0	0	4.000	0	10.000	0	0	0	0	6.000
Πραμάντων	0	200	1.500	0	0	0	5.000	0	0	0	0	0
Προσήλιου	450	0	0	0	600	0	2.800	0	0	0	0	0
Ραφταναίων	3.000	0	0	0	2.500	0	15.000	4.000	0	0	0	0
Σιράκου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Χουλιαράδες	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Αθαμάνιο	0	15.000	0	0	0	0	7.000	5.000	0	0	0	0
Ανεμορράχη	1.000	100	30	20	1.400	120	1.800	1.000	24.000	0	0	0
Βουργαρέλι	5.000	24.000	8.000	0	15.000	0	15.000	1.000	4.000	400	0	5.000
Θεοδωριανά	0	50.000	0	0	3.000	0	80.000	0	0	0	0	0
Κάτω Αθαμάνιο	0	7.150	2.200	0	950	0	3.050	85.500	15.300	5.410	0	0
Κάψαλα	0	32.500	0	0	8.000	0	14.000	0	0	0	0	0
Κυψέλη	1.300	35.500	450	100	3.000	0	72.000	0	34.000	0	0	0
Μεσούντα	0	15.000	0	0	40.000	0	6.000	0	0	0	0	0
Παλιοκάτουνο	2.000	1.500	1.500	0	0	0	0	3.000	35.000	0	0	0
Τετράκωμο	10.000	180.000	4.000	6.000	0	0	10.000	3.500	7.000	1.000	0	0
Αγναντα	2.000	20.000	900	0	2.000	100	15.000	0	0	0	0	10.000
Γραϊκικό	2.500	2.000	2.000	300	5.000	200	4.500	180	0	0	0	0
Καταρράκτης	175	15.000	330	0	600	0	7.500	90	0	0	0	1.500
Κουκκουλιοί	1.800	2.500	1.500	0	10.000	0	15.000	0	0	0	0	0
Κτιστάδες	200	6.000	0	0	750	0	5.000	0	0	0	0	0
Λεπιανά	2.600	11.000	150	360	3.125	0	30.000	400	0	0	0	20.000
Μελισσουργοί	400	10.000	0	0	4.000	0	12.000	0	0	0	0	0
Μικροσπηλιά	1000	2000	0	0	1500	0	4000	0	0	0	0	0
Ράμια	5000	4000	800	0	14000	0	4500	0	6000	600	0	0

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 17

Κοινότητα	Ηλικιακή Κατανομή του πληθυσμού						
	0-14	15-24	25-39	40-54	55-64	65-74	80 και άνω
ΑΓΝΑΝΤΩΝ	115	89	113	158	182	218	62
ΑΘΑΜΑΝΙΟΥ	170	105	154	167	160	140	68
ΑΝΕΜΟΡΡΑΧΗΣ	55	31	53	73	41	43	18
ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙΟΥ	189	117	187	166	160	151	44
ΓΡΑΙΚΙΚΟΥ	64	55	79	114	141	139	41
ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	36	38	35	71	56	67	16
ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΩΝ	127	152	139	129	118	111	23
ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΟΥ	84	70	96	120	119	143	35
ΚΑΤΩ ΑΘΑΜΑΝΙΟΥ	52	29	38	70	97	88	35
ΚΑΤΩ ΚΑΛΕΝΤΙΝΗΣ	23	18	26	48	27	34	16
ΚΑΨΑΛΩΝ	16	20	19	36	33	31	16
ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ	24	15	41	61	102	106	25
ΚΟΥΚΚΟΥΛΙΩΝ	12	23	28	38	72	55	16
ΚΤΙΣΤΑΔΩΝ	65	29	57	71	83	83	25
ΚΥΨΕΛΗΣ	74	47	88	126	130	167	69
ΛΕΠΙΑΝΩΝ	58	35	51	65	69	69	18
ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΩΝ	169	96	205	223	176	138	29
ΜΕΣΟΥΝΤΟΣ	53	47	45	69	49	55	21
ΜΙΚΡΟΣΠΗΛΙΑΣ	30	11	23	36	32	56	17
ΠΑΛΑΙΟΚΑΤΟΥΝΟΥ	94	51	87	128	98	107	50
ΡΑΜΙΑΣ	51	38	51	70	94	102	40
ΤΕΤΡΑΚΩΜΟΥ	108	100	98	140	160	146	62
ΑΜΠΕΛΟΧΩΡΙΟΥ	6	4	14	23	35	44	20
ΚΑΛΑΡΙΤΩΝ	27	7	32	35	22	28	5
ΜΑΤΣΟΥΚΙΟΥ	43	25	41	47	34	31	11
ΜΙΧΑΛΙΤΣΙΟΥ	58	25	50	73	72	51	19
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ ΣΙΡΑΚΟΥ	7	5	9	20	40	40	8
ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙΟΥ	175	126	142	188	122	130	51
ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ	287	188	259	252	243	201	56
ΠΡΟΣΗΛΙΟΥ	14	10	23	26	34	36	16
ΡΑΦΤΑΝΑΙΩΝ	6	8	17	34	44	40	9
ΣΙΡΑΚΟΥ	21	11	29	46	24	10	0
ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ	42	18	57	60	79	69	21
ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ	47	32	57	58	57	49	15
ΣΥΝΟΛΟ	2402	1675	2443	3041	3005	2978	977

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 18

Κοινότητα	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ							
	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8
ΑΓΝΑΝΤΩΝ	215	22	69	61	63	247	46	32
ΑΘΑΜΑΝΙΟΥ	264	50	61	103	50	315	57	51
ΑΝΕΜΟΡΡΑΧΗΣ	84	7	32	44	1	93	10	9
ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙΟΥ	273	65	62	132	14	306	46	33
ΓΡΑΙΚΙΚΟΥ	255	125	62	57	11	273	25	18
ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	159	81	40	37	1	168	18	9
ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΩΝ	278	118	66	80	14	295	58	17
ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΟΥ	240	98	43	98	1	261	23	21
ΚΑΤΩ ΑΘΑΜΑΝΙΟΥ	79	45	17	14	3	91	14	12
ΚΑΤΩ ΚΑΛΕΝΤΙΝΗΣ	72	41	6	20	5	77	7	5
ΚΑΨΑΛΩΝ	62	38	7	17	0	64	7	2
ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ	114	57	21	32	4	116	6	2
ΚΟΥΚΚΟΥΛΙΩΝ	50	2	27	17	4	60	13	10
ΚΤΙΣΤΑΔΩΝ	79	4	42	26	7	84	9	5
ΚΥΨΕΛΗΣ	169	41	59	48	21	186	21	17
ΛΕΠΙΑΝΩΝ	126	52	26	43	5	130	14	4
ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΩΝ	367	49	117	160	41	408	42	41
ΜΕΣΟΥΝΤΟΣ	97	62	8	23	4	105	19	8
ΜΙΚΡΟΣΠΗΛΙΑΣ	90	60	12	16	2	94	3	4
ΠΑΛΑΙΟΚΑΤΟΥΝΟΥ	168	88	39	41	0	187	24	19
ΡΑΜΙΑΣ	133	77	29	24	3	135	6	2
ΤΕΤΡΑΚΩΜΟΥ	216	149	29	38	0	244	38	28
ΑΜΠΕΛΟΧΩΡΙΟΥ	30	5	11	14	0	32	1	2
ΚΑΛΑΡΙΤΩΝ	61	25	17	19	0	63	1	2
ΜΑΤΣΟΥΚΙΟΥ	79	26	33	20	0	85	14	6
ΜΙΧΑΛΙΤΣΙΟΥ	180	111	43	25	1	191	7	11
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ ΣΙΡΑΚΟΥ	45	16	12	16	1	46	4	1
ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙΟΥ	304	96	95	110	3	338	50	34
ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ	488	79	135	271	3	521	78	33
ΠΡΟΣΗΛΙΟΥ	57	17	25	15	0	57	4	0
ΡΑΦΤΑΝΑΙΩΝ	49	7	24	15	3	51	6	2
ΣΙΡΑΚΟΥ	69	21	14	34	0	71	6	2
ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ	88	8	47	32	1	92	7	4
ΒΑΠΤΙΣΤΗ	103	29	39	31	4	110	12	7
ΣΥΝΟΛΟ	5143	1771	1369	1733	270	5596	696	453

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

	Υπόμνημα
A1	Σύνολο απασχολούμενων
A2	Απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα
A3	Απασχολούμενοι στον δευτερογενή τομέα
A4	Απασχολούμενοι στον τριτογενή τομέα
A5	Δεν δηλώνουν που δουλεύουν
A6	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός
A7	Ενεργός πληθυσμός <25
A8	άνεργος πληθυσμός

Πίνακας 19

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	Χιλιμετρικές Αποστάσεις			
	Από Βουργαρέλι	Από Άρτα	Από Πράμαντα	Από Ιωάννινα
ΑΓΝΑΝΤΩΝ			10	
ΑΘΑΜΑΝΙΟΥ	5			
ΑΝΕΜΟΡΡΑΧΗΣ	28	40,5		
ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙΟΥ				
ΓΡΑΙΚΙΚΟΥ	35		23	
ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	31	37,5		
ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΩΝ	20			
ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΟΥ	37		25	
ΚΑΤΩ ΑΘΑΜΑΝΙΟΥ	23	32,5		
ΚΑΤΩ ΚΑΛΕΝΤΙΝΗΣ	27,5	37		
ΚΑΨΑΛΩΝ	16			
ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ	20	48		
ΚΟΥΚΚΟΥΛΙΩΝ	37,5		25,5	
ΚΤΙΣΤΑΔΩΝ			5	
ΚΥΨΕΛΗΣ	13	50		
ΛΕΠΙΑΝΩΝ	28,5		23,5	
ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΩΝ				
ΜΕΣΟΥΝΤΟΣ	24			
ΜΙΚΡΟΣΠΗΛΙΑΣ	29,5		23	
ΠΑΛΛΙΟΚΑΤΟΥΝΟΥ	8			
ΡΑΜΙΑΣ	23,5		28,5	
ΤΕΤΡΑΚΩΜΟΥ	18,5			
ΑΜΠΕΛΟΧΩΡΙΟΥ			12	
ΚΑΛΑΡΙΤΩΝ			18	
ΜΑΤΣΟΥΚΙΟΥ			15	
ΜΙΧΑΛΙΤΣΙΟΥ			12,5	
ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΙΟΥ ΣΙΡΑΚΟΥ			19	28
ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙΟΥ			25	25
ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ				
ΠΡΟΣΗΛΙΟΥ			14	
ΡΑΦΤΑΝΑΙΩΝ			10,5	
ΣΙΡΑΚΟΥ			21,5	
ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ			20	30
ΒΑΠΤΙΣΤΗ			17	36

Πίνακας 20α

Υπόμνημα στα καταστήματα των κοινοτήτων του ν. Ιωαννίνων

Κωδ.	Περιγραφή	Περιοχή Μελέτης	
		Κατ.	Απασχ.
1	Βιομηχανίες και βιοτεχνίες ειδών διατροφής εκτός ποτών	7	6
2	Υφαντικές βιομηχανίες και βιοτεχνείες (λαναριστήρια, νηματουργεία, υφαντουργεία, νεροτριβές, πλεκτήρια, εκκοκκιστήρια)	1	1
3	Βιομηχανίες και βιοτεχνίες υπόδησης, ενδυμασίας και διαφόρων ειδών από ύφασμα	1	1
4	Βιομηχανίες και βιοτεχνίες ξύλου και φελλού εκτός τις επιπλοποιίας	3	1
5	Βιομηχανίες και βιοτεχνίες επίπλων και ειδών επίπλωσης	1	1
6	Κατασκευή τελικών προϊόντων από μέταλλο, εκτός μηχανών και μεταφορικού υλικού	2	1
7	Ύδρευση (περισυλλογή, καθαρισμός και διανομή ύδατος)	12	12
8	Χονδρικό εμπόριο (γενικά)	2	2
9	Λιανικό εμπόριο (γενικά)	49	64
10	Εστιατόρια και ξενοδοχεία (συμπεριλαμβάνονται και κέντρα διασκέδασης, μπαρ, οικοτροφεία, ζαχαροπλαστεία, λέσχες και καντίνες, καφενεία κλπ.)	42	58
11	Επικοινωνίες (Ταχυδρομεία, Ο.Τ.Ε.)	3	12
12	Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα (συμπεριλαμβάνονται χρηματιστηριακά γραφεία, εταιρείες αμοιβαίων κεφαλαίων και χρηματοδοτικών μισθώσεων, κ.λ.π.)	1	1
13	Υπηρεσίες υγιεινής (αποχέτευση, αποκομιδή απορριμμάτων, απολυμάνσεις, εκκενώσεις βόθρων)	1	1
14	Υπηρεσίες αναψυχής και πολιτισμού (κινηματογράφοι, θέατρα, κέντρα διασκέδασης, αθλητικοί χώροι, αθλητικά σωματεία, σφαιριστήρια, χοροδιδασκαλεία, γραφεία λαχείων-Προπό, κ.λ.π.)	1	1
15	Προσωπικές υπηρεσίες (πλυντήρια, καθαριστήρια, κουρεία, κομμωτήρια, φωτογραφεία, κ.λ.π)	2	2
Σύνολο		128	164
(%)		12	7,8

Πίνακας 20 β

Υπόμνημα στα καταστήματα των κοινοτήτων του ν. Άρτας

Κωδ.	Περιγραφή	Περιοχή Μελέτης	
		Κατ.	Απασχ.
1	Βιομηχανίες και βιοτεχνίες ειδών διατροφής και ποτών	28	39
2	Υφαντικές βιομηχανίες και βιοτεχνείες (λαναριστήρια, νηματουργεία, υφαντουργεία, νεροτριβές, πλεκτήρια, εκκοκκιστήρια	5	7
3	Εστιατόρια και ξενοδοχεία (συμπεριλαμβάνονται και κέντρα διασκέδασης, μπαρ, οικοτροφεία, ζαχαροπλαστεία, λέσχες και καντίνες, καφενεία κλπ.)	199	269
4	Μεταφορές	2	12
5	Υπηρεσία ηλεκτρισμού (φωταερίου/ατμού)	1	5
6	Επικοινωνίες (Ταχυδρομεία, Ο.Τ.Ε.)	3	12
7	Λοιπές υπηρεσίες	3	3
Σύνολο		241	347
(%)		8,48	4,9